

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞMENİN SOSYAL BOYUTUNA BİR KATKI:
TOPLUMSAL FAYDA İÇİN MİMARLIK**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Deniz DOĞRU**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimari Tasarım

HAZİRAN 2009

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞMENİN SOSYAL BOYUTUNA BİR KATKI:
TOPLUMSAL FAYDA İÇİN MİMARLIK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Deniz DOĞRU
(502051038)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 04 Mayıs 2009
Tezin Savunulduğu Tarih : 01 Haziran 2009

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. İpek AKPINAR (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Nurbin P. KAHVECİOĞLU (İTÜ)
Doç. Dr. Bülent TANJU (YTÜ)

HAZİRAN 2009

ÖNSÖZ

Yüksek lisans döneminin, içinde bulunduğumuz dinamikleri sorgulama ve bir kavrayış sürecine dönüşmesinde etkili olan ve tez çalışması süresince bana destek veren sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. İpek AKPINAR'a, tezin şekillenmesine fikir desteği sağlayan Yrd. Doç. Dr. Nurbin P. KAHVECİOĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Meltem AKSOY'a ve değerli katkılarından ötürü Doç. Dr. Bülent TANJU'ya teşekkür ederim.

Bu çalışmayı, aileme ve tez süreci boyunca sevgiyle beni destekleyen M.Bayka'ya armağan ediyorum.

Haziran 2009

Deniz Doğru
Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	3
1.2 Çalışmanın Kurgusu	4
2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PARADİGMASI VE SOSYAL BOYUTU	7
2.1 Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Gelişme.....	8
2.2 Sürdürülebilir Gelişmenin Sosyal Boyutu.....	13
3. SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞMENİN SOSYAL BOYUTUNA KATKI	
   OLARAK TOPLUMSAL FAYDA İÇİN MİMARLIK.....	19
3.1 Toplumsal Fayda İçin Mimarlık	20
3.2 Toplumsal Fayda İçin Mimarlığa İhtiyaç Duyulan Ortam.....	23
3.2.1 Küresel ölçekte ortak sorunlar	24
3.2.2 Bölge ölçeğindeki sorunlar	26
3.2.3 Kent ölçeğindeki sorunlar	28
3.3 Toplumsal Fayda İçin Etkinlik Gösteren Sosyal Aktörler	33
3.3.1 Sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutuna katkı sağlayan sosyal bir	
aktör olarak mimar.....	34
3.3.2 Toplum yararı için faaliyet gösteren diğer sosyal aktörler	36
4. TOPLUMSAL FAYDA İÇİN MİMARLIK VE TASARIMIN ÖRNEKLER	
   ÜZERİNDEN İNCELENMESİ	43
4.1 Örnek Seçimindeki Yaklaşım.....	43
4.2 Örnek İncelemesindeki Yaklaşım	44
4.3 Kentsel Ortamdan Projeler	45
4.3.1 Karakas için teleferik metro projesi/ Urban Think Tank	46
4.3.2 Günlük işçiler için merkez projesi/ Public Architecture.....	49
4.3.3 Oda projesi/ Ö. Açikkol,G. Savaş, S. Yersel.	51
4.3.4 Yüzen havuz/ Mimar Jonathan Kirschenfeld.....	53
4.3.5 Hotel Prince George/ Common Ground.....	54
4.4 Kırsal Alandan Projeler	57
4.4.1 Las Acenas için kamusal park/ Calc	58
4.4.2 Hero çocuk merkezi/ Rural Studio.....	61
4.4.3 Engelliler için merkez/ sarch.....	64
4.4.4 Hacı İbrahim Köyü ilkokul binası onarımı ve lojmanı/ Ölçek 1/1	65
4.4.5 İşçi kampları için tuvalet-banyo tesisleri / Desing Corps	67

4.4.6 Kilise/ Mimar Jae Cha.....	68
4.4.7 Rufisque Kadın Merkezi/ Hollmen Reuter Sandman Architects	69
4.4.8 Druk White Lotus Okulu / Arup Associates	71
4.4.9 Kahere Kümes Hayvanları �iftliği Bünyesinde EĞitim Birimleri / Mimar Heikkinen ve Komonen	72
4.4.10 Atık Yönetim Tesisi/ architectswithoutfrontiers	74
5. SONUÇ ve TARTI�MA.....	77
KAYNAKLAR.....	81
EKLER.....	85

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Adpsr	: Architects, designers, planners for social responsibility
BBC	: British Broadcasting Corporation
BM	: Birleşmiş Milletler
Calc	: clear and loud c-dur-tone
CSO	: Civil Society Organization
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IMF	: International Monetary Fund
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
LA21	: Local Agenda 21
NGO	: Non-Governmental Organization
NPO	: Non-Profit Organization
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
UIA	: Union Internationale Des Architectes
UN	: United Nations
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNEP	: United Nations Environment Programme
UNFCC	: United Nations Framework Convention on Climate Change
UNPD	: United Nations Development Programme
UTT	: Urban Think Tank
YG21	: Yerel Gündem 21
WCED	: World Commission on Environment and Development
WHO	: World Health Organization

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge B.1 : Sosyal sorumlu faaliyet gösteren sivil aktörler.....	89
Çizelge B.2 : Kentsel ortamdan seçilen örneklerin karşılaştırması	91
Çizelge B.3 : Kırsal alandan seçilen örneklerin karşılaştırması	93

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : “Yavaş Yemek” anlayışına göre hizmet veren bir restoranın tabelası.	9
Şekil 2.2 : “Adil Ticaret” logosu	12
Şekil 2.3 : Green Peace.....	12
Şekil 2.4 : Nükleer enerjiye karşı yerel direniş.....	12
Şekil 3.1 : Enformel yerleşimlerin kapladığı alan giderek artacak.....	25
Şekil 3.2 : Kentsel yoksulluğun ortaya çıkardığı yeni enformel mesleklerden kağıt toplayıcılığı.	29
Şekil 3.3 : Adpsr (Architects, designers, planners for social responsibility) grubunun gösterisi.	35
Şekil 3.4 : UIA 2005 “Aşırı ve Olağanüstü Koşullarda Mekan Yaratmak” Öğrenci Yarışması Unesco Ödülü. Ekip:Langzijiao, Yangyi, Lixin..	38
Şekil 3.5 : Şişli Belediyesi’ne ait toplum merkezi.....	40
Şekil 3.6 : Beşiktaş Belediyesi’ne ait gençlik merkezi.....	40
Şekil 3.7 : 10. Venedik Bienali mimarlık sergisi teması.	41
Şekil 4.1 : Teleferik Metro Sistemi, Karakas, Venezuela. Urban Think Tank.....	46
Şekil 4.2 : Teleferik Metro Sistemi, Karakas, Venezuela. Urban Think Tank.....	48
Şekil 4.3 : Günlük işçiler için merkez projesi. Public Architecture Org.	49
Şekil 4.4 : Günlük işçiler için merkez önerisinin 1/1 ölçekli kesiti.....	50
Şekil 4.5 : Günlük işçiler için merkez projesi esnek kullanım alanları şeması..	51
Şekil 4.6 : Mahalleli çocukların sahiplendiği mekan. Oda Projesi.....	52
Şekil 4.7 : Rekreasyon hizmetlerinden yararlanamayan dar gelirli için yüzen havuz tasarımı. Mimar Jonathan Kirschenfeld.....	53
Şekil 4.8 : 2007 yılında açılan havuzdan 50,000 kişi faydalanmış.....	53
Şekil 4.9 : Hotel Prince George, New York. Common Ground.	54
Şekil 4.10 : Eşyalı, mutfak ve banyoya sahip odalar.....	54
Şekil 4.11 : 5,000 m2 lik balo salonu restorasyondan sonra.	55
Şekil 4.12 : Otelin özenle döşenmiş lobisi..	55
Şekil 4.13 : Kırsal alandan kamusal bir park örneği. Calc.	58
Şekil 4.14 : Kullanılmayan alan, parktan önce.....	59
Şekil 4.15 : Kullanılmayan alan park yapıldıktan sonra.....	59
Şekil 4.16 : Portakal ağacı projenin simgesi olmuş.....	60
Şekil 4.17 : Proje tamamlanınca park, köy halkı için etkinlik merkezi olmuş.....	60
Şekil 4.18 : Kamusal park proje süreci.....	61
Şekil 4.19 : Hero çocuk merkezi. Rural Studio.	61
Şekil 4.20 : Hero çocuk merkezi. Rural Studio.	61
Şekil 4.21 : Hero çocuk merkezi. Rural Studio.....	62
Şekil 4.22 : Rural studio öğrencileri çalışırken.	63
Şekil 4.23 : Orange Farm Engelli merkezi. Sarch.....	64
Şekil 4.24 : Engelliler için gündüz bakım evi. Sarch... ..	65

Şekil 4.25 : Orange Farm engelli merkezi yapım aşamasında. Sarch.....	65
Şekil 4.26 : Hacı İbrahim Köyü ilkokulu için lojman yapımı. Ölçek 1/1	65
Şekil 4.27 : Ölçek 1/1 öğrencileri şantiyede..	66
Şekil 4.28 : Tarım işçileri için tuvalet-banyo tesisleri. Desing Corps.	67
Şekil 4.29 : Kilise. Mimar Jae Cha	68
Şekil 4.30 : Rufisque kadın merkezi. Hollmen Reuter Sandman Architects	69
Şekil 4.31 : Rufisque kadın merkezinin kadınlara sağladığı sosyal ortam.	70
Şekil 4.32 : Rufisque kadın merkezinin tasarım sürecine katılan kadınlar.....	70
Şekil 4.33 : Druk White Lotus okulu. Arup Associates.....	71
Şekil 4.34 : Druk White Lotus okulu. Arup Associates.....	72
Şekil 4.35 : Kahere kümes hayvanları çiftliği bünyesinde eğitim birimleri. Mimarlar Heikkinen ve Komonen.....	72
Şekil 4.36 : Atık yönetim tesisi.Architectswithoutfrontiers	74

SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞMENİN SOSYAL BOYUTUNA BİR KATKI: TOPLUMSAL FAYDA İÇİN MİMARLIK

ÖZET

Günümüzde finansal krizlerden çevresel krizlere kadar bir çok alanda yaşanan kaynak krizi, bugünü ve geleceği verimli süreçlerle yapılandırabilmek için dünyanın yüzleşmek zorunda olduğu sorunların zeminini oluşturmaktadır. Kaynak krizlerinin üstesinden gelebilmek, bugünü ve geleceği verimli, adil ve yapıcı süreçlerle kurgulayabilmek için uluslararası ortamda benimsenen paradigma ise sürdürülebilirliktir. Sürdürülebilirlik paradigması hemen her disiplinin ölçek farketmeksizin, etkinlik alanını yeniden sorgulayarak kendini bu bağlamda konumlandırması için teşvik etmektedir.

Sürdürülebilirlik düşüncesinin küresel ve yerel ölçeklerde uygulanabilirliği ise sürdürülebilir gelişme süreçleri ile sağlanabilir. Sürdürülebilir gelişme; ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları olan bir süreçtir. Sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutu en az ekonomik ve çevresel boyutları kadar önemlidir. Toplumsal dinamiklerin göz önünde bulundurulmadığı sürdürülebilir gelişme programları başarısız olmaktadır. Sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutunun başarısı, sosyal eşitlik ve refah, kaynaklara eşit erişim, insan kaynaklarının gelişimi ve toplumsal katılımın desteklemesiyle sağlanır.

Küresel çapta kaynak krizi, nüfus artışı, bölgesel kalkınmada geri kalmışlık, kalkınma süreçleriyle dengeli olmayan kentleşme, yoksulluk gibi dinamiklerden etkilenen ortamda her disiplin kendi kanalından çözüm önerileri ortaya koymalıdır. Bu ortamda etkinlik gösterebilecek aktörlerden biri de mimarlardır. Mimarlığın günümüz ortamı içinde her disiplinden beklendiği gibi kendi mesleki etkinlik alanının kapsamını gözden geçirmesi beklenmelidir. Kovansiyonel müşteri ve proje profili dışında, temel hizmetlere dahi erişemeyenler, yoksulluk, enformel piyasanın insani olmayan koşulları, kentsel altyapı ve sosyal hizmetlerin yetersiz kaldığı durumlar gibi nedenlerle eşitsizliğe maruz kalanlar da mimarlığın hizmet kapsamına dahil olabilmelidir. Bu çalışmada, toplumun ucuz konut, eğitim, sağlık, istihdam, kişisel gelişim ve rekreasyon gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlerinin sosyal donatı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik mimari faaliyetler “toplumsal fayda için mimarlık” olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Aktörler, proje geliştirme motivasyonları, hizmet verilen hedef kitleler, çözüm önerisi getirilen konular, proje tasarım ve uygulamasında gerçekleştirilen süreçler ve sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna sağladıkları katkılar değerlendirildiğinde toplumsal fayda için mimarlık olarak özetlenen etkinliklerin, sürdürülebilir gelişme programlarının hedefleri ile benzer niteliklere sahip oldukları görülmektedir. Ancak ölçek ve kapsam açısından farklılık göstermektedirler.

Bireysel ve kollektif inisiyatiflerle gerçekleştirilen toplumsal faydaya yönelik mimarlık etkinlikleri, sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutuna eklemlenerek katkı sağlamaktadırlar. Yöntem, kaynak temini ve kullanımı aktörlerin organizasyon

yapılarına ve hizmet talep eden aracı kuruluşlara göre değişmektedir. Hedef kitleler genellikle düşük gelirli, konut sorunu yaşayanlar, yoksullar, kentsel ve kırsal alanlarda altyapı ve hizmetlerden yeterince yararlanamayanlardan oluşmaktadır. İhtiyaçların karşılanmasına yönelik geliştirilen projeler özel ve kamusal, sosyal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik tekil projelerdir. Projelerin toplumsal fayda bağlamında, sosyal segregasyonu önlemeye yönelik, enformel yerleşim alanlarının kente entegrasyonu; düşük gelirli grupların rekreasyon ihtiyaçlarının karşılanması, konut sorunu yaşayanlara yönelik ucuz konut ve sosyal destek gibi katkıları tespit edilmiştir

Dünya genelinde, toplumsal fayda için mimarlık faaliyetleri gösteren kar amacı gütmeyen kuruluşlar çoğunlukla gelişmiş ülkelerde yapılanmaktadır. Bu durum çelişkili bulunmuştur. Ekonomik ve sosyal yapıların daha zayıf ve kırılgan olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bu tip yapılanmalara daha fazla ihtiyaç duyulmasına rağmen sayıca ve nitelik olarak yetersiz kalmaktadırlar. Bu çelişki özetle ekonomik ve sosyal yapıların gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki farklarından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma seviyeleri bu tip gönüllü inisiyatiflere daha geniş finans desteği sağlayabilmektedir. Bu ekonomik sebeplerdendir. Sosyolojik sebepler ise az gelişmiş ülkelerdeki toplumların görece daha az kurumsallaşmış yardımlaşma pratiklerinde aranabilir. Ancak son yıllarda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere sivil toplum bilincinin gelişmesine bağlı olarak bu tip yapıların artacağını öngörmek yanlış olmayacaktır.

A CONTRIBUTION TO SOCIAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: ARCHITECTURE FOR THE SOCIAL BENEFIT

SUMMARY

Nowadays, crises who affect a board range of aspects from finance to environment, form a basis for the facts that we have to face for constructing today and future efficiently. Sustainability is the appropriate paradigm in global context to overcome resource crises, and to construct today and tomorrow with efficient and fair processes. The sustainability paradigm motivates every discipline regardless of the scale, to position itself by questioning its activity area.

The feasibility of the sustainability idea in global and local scales can be provided by sustainable development processes. Sustainable development has economical, environmental and sociological dimensions. Its sociological dimension is as important as its other dimensions. Sustainable development programs where sociological dynamics are not taken into account, generally fail. The achievement of the sociological dimension of the sustainable development is provided by the aid of the social equality and prosperity, fair access opportunities for the resources, the development of human resources and the support of the social participation.

In areas affected by global resource crisis, population growth, being underdeveloped, unbalanced city growth by development processes and poverty, every discipline should present its own solution proposals. Architects who are one of the social actors, can play an active role in this context. Architecture should also investigate its own activity field like any other discipline. Along with the conventional client and project profile, people who don't have the main services, and people faced with inequalities caused by poverty, inhuman conditions of the informal market, inadequate conditions of infrastructure and social services, should also be included in the service area of the architecture. This study conceptualizes architectural practices for the need of social facilities such as affordable housing, education, health, employment, self-improvement and recreation as "architecture for the social benefit".

Considering actors, motivations for developing projects, target groups, issues solved, processes during desing and construction, it can be realised that, practices called as architecture for the social benefit, have similar aims like sustainable development programs. But they differ in terms of scale and content.

Attempts realized by individual and collective initiatives contribute to the social dimension of the sustainability. Method and funding differs according to the organizational structure of actors and mediators. Target groups are generally composed of low income groups, people who are in the need of low-cost housing and groups who can not benefit from the infrastructure and services in the urban and rural areas. Projects are individual and diverse for private and public usage. In the context of social benefit, the contributions of projects are; preventing social segregation, integration of informal settlements to the urban fabric, providing recreation needs of

low-income groups, providing low-cost housing and social support for homeless people.

Throughout the world, non-profit organisations who performs architecture for the social benefit, are formed mainly in developed countries. This condition is paradoxical. These initiatives are not sufficient qualitatively nor quantitatively in underdeveloped and developing countries where they are much more needed. Briefly, this paradox is resulted from the differences of the socio-economic structures between developed and underdeveloped countries. The economic development level of developed countries can provide better financial supports to these non-profit initiatives. This is the economical reason. Sociological reasons can be searched in relatively undeveloped institutionalization of solidarity practices of societies in underdeveloped countries. But it shouldn't be wrong to assume that these initiatives will improve with the development of the civil society consciousness in developing countries like Turkey.

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun %20'sinin dünya kaynaklarının %80'ini tükettiği bir çağda (Madge, 1997), finansal krizlerden çevresel krizlere kadar bir çok alanda yaşanan kaynak krizi, bugünü ve geleceği verimli süreçlerle yapılandırabilmek için dünyanın yüzleşmek zorunda olduğu sorunların zeminini oluşturmaktadır. Doğal kaynakların tükenişi, iklim değişikliğine bağlı gelişen doğal felaketler, hızlı nüfus artışı, artan kentleşme, ülkeler arası kalkınma düzeyi farkları, göç, artan yoksullaşma birbirine bağlı olarak gelişen süreçlerle tüm disiplinlerin yüzleşmek zorunda kaldıkları gerçeklerdir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gündemde yer almaya başlayan sürdürülebilirlik paradigması ve sürdürülebilir gelişme süreçlerinin dünyanın yüzleşmek zorunda olduğu ortamdaki ekonomik, çevresel ve sosyal meselelerin çözümüne yönelik katkısı büyüktür. Sürdürülebilirlik paradigmasının temel argümanı olan “Günümüz nesillerinin ihtiyaçlarının gelecek nesilleri tehlikeye atmadan karşılanabilmesi” (Brundtland, 1987) anlayışı hemen her disiplinin bu bağlamda konumunu yeniden gözden geçirmesi, ekonomik, çevresel ve sosyal-insani verileri bir arada ele alarak etkinlik göstermeleri için teşvik etmektedir. Sürdürülebilir gelişme süreçlerinin adil, verimli ve gerçekçi olarak yürütülebilmesi için ekonomik ve çevresel boyutların yanında sosyal-insani boyutların da değerlendirilmesi gerektiği; ekonomik gelişme, çevrenin korunması ve sosyal gelişmenin, sürdürülebilir gelişmenin birbirine bağımlı ve birbirini karşılıklı takviye edici parçaları olduğu Birleşmiş Milletler (BM), sürdürülebilir gelişme hedeflerinde vurgulanmaktadır (UN, 2005 World Summit). Sürdürülebilir gelişmenin, sürdürülebilir insan yerleşimlerini de kapsayan sosyal boyutu, insan yerleşimlerini daha güvenli, sağlıklı, yaşanabilir, adil ve üretken yapabilmek için hedefler belirlenmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir (Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, 1997).

Habitat Gündemi'nde (1997) sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi ve temel hizmetlerin sağlanması için, gerek ülkeler arasında gerekse ülke içinde kamu,

özel, gönüllü ve semt tabanlı kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve bireyler gibi tüm aktörler arasında kurulacak ortaklıklar teşvik edilmektedir. Gündemde, ortaklıkların, ittifaklar kurarak, kaynakları birleştirerek, bilgileri paylaşarak, yetenekleri katarak ve toplu eylemlerin karşılaştırmalı üstünlüklerinden yararlanarak geniş tabanlı katılım hedeflerini bütünleştirilebileceği ve karşılıklı desteklenebileceği; bu süreçlerin, sivil örgütlenmeleri her düzeyde güçlendirerek daha da etkin bir hale getirebileceği; toplumun bütün sektörlerinin ve tüm aktörlerin, yerine göre karar alma işlemlerinde işbirliğini ve ortaklığını özendirmek için her türlü çabanın gösterilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Kentsel ve kırsal alanlarda, insan yerleşimlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik proje gerçekleştirebilecek aktörlerden biri de mimarlardır.

Günümüzü ve geleceği verimli, adil ve yapıcı süreçlerle kurgulayabilmek için her disiplinin kendi kanalından üstlenebileceği sorumluluklar ve değişiminde rol oynayabileceği meseleler vardır. Bu disiplinlerden biri de mimarlıktır. Mimarlığın sürdürülebilirliğin çevre ile ilgili kanalında, yapı ile ilgili profesyonellerin de katkısıyla, teknolojiye de yararlanarak, sürdürülebilir yapı ve malzemeler, ekolojik yapılar, enerji etkin tasarım, akıllı binalar gibi konularda oldukça fazla ürün verdiği görülmektedir. Özellikle son yıllarda mimarlıkta çevresel sürdürülebilirliğe odaklanılan pek çok akademik çalışma gerçekleştirilmektedir (Uçurum, 2007; Hoşkara, 2007; Özçuhadar, 2007; Saatcıoğlu, 2007; Gür, 2007; Kebabcı, 2006; Civan, 2006; Erdoğan, 2005; Yorgancıoğlu, 2004; Gere, 2003; Ayaz, 2002; Saatcıoğlu, 2000). Herzog, Meier, Piano, Foster, Yeang çevresel sürdürülebilirliği mimarlık pratiklerinde vurgulayan mimarlardandır. Türkiye’de ve uluslararası ortamda çevresel sürdürülebilirlik odaklı bir çok bilimsel ve popüler yayın yayımlanmakta (en yakın tarihli belgesel; “Home”, Bertrand, 2009), akademik ve popüler çevrelerde pek çok toplantı, konferans ve atölye düzenlenmektedir (Bu konuyla ilgili en yakın tarihli konferans; “Eko Tasarım Buluşması”, 2009, İTÜ). Bununla birlikte, özellikle gelişmiş ülkelerde, çevresel sürdürülebilirliğe odaklanarak yaşam standartlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülebilir gelişmenin tek hedefinin ekolojik sürdürülebilirlik olduğu izlenimini yaratmaktadır (Çahantimur, 2007). Oysaki “sürdürülebilir gelişme” kavramı sosyal, ekonomik ve çevresel hedeflerin birbirine bağımlı ve birbirini desteklediği bir modele işaret etmektedir. Sürdürülebilir gelişmenin yalnızca ekolojik sürdürülebilirlik yönüne odaklanan çalışmaların yoğunluğu, kavramın sosyal, ekonomik ve politika hedeflerinin ihmal

edilmesine neden olmuştur (Mitlin, Satterthwaite, 1996). Mimarlık bağlamında da sürdürülebilirliğin sosyal-insani boyutuna odaklanan çalışmalar azınlıkta kalmaktadır. Bu konu üzerinde çalışan araştırmacılar, sürdürülebilirliğin siyasal, kültürel, ekonomik, yönetsel bir çok boyutla birlikte ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadırlar. (Çahantimur, 2007; İncedayı, 2004; Gezici, 1998). Çahantimur'un (2007) aktardığına göre, Bonnes, Bonaiuto (2002), Werner (1999) ve Altman (2000) gibi araştırmacılar, sosyo-kültürel ve psikolojik etkenlerin incelenmesinin, ekolojik sürdürülebilirlik için bir ön koşul olduğunu belirtmektedir. Bu çalışma, bu alanda tespit edilen eksiklikten yola çıkarak mimarlığın sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna yönelik etkinliklerine odaklanarak mimarlık ve sürdürülebilirlik konularını sosyal kanaldan ele almayı hedeflemektedir.

1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmada, çevre koşullarındaki değişimlerin beraberinde getirdiği doğal felaketler, küresel çaptaki ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı, demografik değişimler, kalkınmadan bağımsız gelişen kentleşme, sürdürülemez üretim ve tüketim kalıpları, çevrenin tahribatı, işsizlik, artan yoksulluk, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, sosyal dışlanma, yetersiz kaynaklar, temel altyapı ve hizmetlerin eksikliği, yeterli planlama eksikliği gibi nedenlerin yarattığı koşullarda toplumun ucuz konut, eğitim, sağlık, istihdam, kişisel gelişim ve rekreasyon gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlerinin sosyal donatı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik mimari faaliyetler “toplumsal fayda için mimarlık” olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Günümüzü ve geleceği verimli, adil ve yapıcı süreçlerle kurgulayabilmek için uluslararası ortamda benimsenen sürdürülebilir gelişme süreçleri, insan yerleşimlerini daha güvenli, sağlıklı, yaşanabilir, adil, sürdürülebilir ve üretken yapabilmek için hedefler oluşturmuşlardır (Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, 1997). Sürdürülebilir gelişme süreçlerinin çevresel kaynakların korunması gözetilerek kurgulanan ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleri içinde yer alan insan yerleşimlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik girişimleri, bu çalışmada “toplumsal fayda için mimarlık” olarak kavramsallaştırılan etkinliklerin hedefleri ile kesişmektedir. Elbette, sürdürülebilir gelişme programları; proje kapsamı, hedef kitlenin niceliği, zaman aralığı gibi parametreler açısından toplumsal fayda için gerçekleştirilen mimarlık faaliyetlerinden daha kapsamlıdır. Bu nedenle,

çalışmada değerlendirilecek olan toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri, sürdürülebilir gelişme hedeflerinin insan yerleşimleri ile ilgilenen sosyal boyutuna eklemeler olarak değerlendirilecektir.

Çalışmanın hedefi, mimarlığın piyasa talepleri doğrultusundaki konvansiyonel etkinlik alanları dışında, behsedilen ortama özgü toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik etkinliklerle mevcut sorunlara ne gibi çözüm önerileri getirdiğini araştırmak ve mesleğin hizmet verdiği alanın kapsamının konvansiyonel talep ve müşterilerin dışına taşarak sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutuna dair bir katkı sağlayabilme potansiyeline yönelik inanca dayanmaktadır. Bu amaçla, toplumsal faydaya yönelik mimarlığa ihtiyaç duyulan ortamlar ve koşulları, bu koşullar içinde mevcut meselelerle başa çıkabilmek için etkinlik gösteren aktörler ve sosyal sürdürülebilirliğe bir eklemleme teşkil edebilecek mimari, mekansal karakter taşıyan örnekler incelenerek elde edilen veriler doğrultusunda bu girişimlerin sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutuna sağladıkları katkılar incelenecektir.

1.2 Çalışmanın Kurgusu

Çalışmanın amacı ve kapsamının açıklandığı giriş bölümünün ardından, ikinci bölümde, öncelikle toplumsal fayda için mimarlığın eklemenebileceği paradigma olarak sürdürülebilirliğin ortaya çıkışını hazırlayan ortam, çevre konularına yönelik bakış açılarını özetleyen düşünce öncülleri ile beraber yer almaktadır. “Sürdürülebilirlik” anlayışının ortaya çıkışı, sürdürülebilir gelişme yönteminin uluslararası çevrelerce tanınmasını sağlayan önemli toplantılar ve bildiriler eşliğinde açıklanmaktadır. Sürdürülebilirlik anlayışının günümüz ortamındaki açılımları ve etkilediği alanlardaki olumlu değişiklikler ve sürdürülebilirliğin, çevresel sürdürülebilirliğe göre daha az ele alınan sosyal-insani boyutu ikinci bölümün içeriğini oluşturmaktadır.

Üçüncü bölümde sürdürülebilir gelişmenin sosyal ve insani dinamikleri ele alışı ile aynı motivasyona sahip olan toplumsal fayda için mimarlık, ihtiyaç duyulan ortam ve çözüm önerileri için etkinlik gösteren sosyal aktörlerle beraber yer almaktadır. Gelişmişlik düzeyi farketmeksizin küresel ölçekte karşı karşıya kalınan doğal kaynakların tükenişi, iklim değişikliği, nüfus artışı gibi sorunların doğuracağı direk ve dolaylı etkiler, bölgesel kalkınmışlık düzeylerinin etkileri ve kent ölçeğinde eşitsizliklerin yaşandığı yoksulluk ve kalkınma süreçleriyle eş gelişmeyen kentleşme

dinamiklerden kaynaklanan sorunlar ortamı açıklayan başlıkları oluşturmaktadır. Toplumsal fayda için etkinlik gösteren aktörler bölümü öncelikle mimarlık mesleğinin hizmet verdiği alanın genişleyebilme potansiyeline işaret ederek mimarlığın sosyal ihtiyaçlara yönelik girişimlerini sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutuna eklenerek katkı sağlayabilme potansiyeli vurgulanmıştır. Etkinlik gösteren diğer sosyal aktörler bölümünde sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, meslek odaları, uluslararası mesleki örgütlenmeler, yerel yönetimler ve görece bağımsız kanaldan katkı sağlayan sanatçılara değinilmiştir.

Dördüncü bölüm, toplumsal fayda için mimarlığın örnekler üzerinden incelendiği bölümdür. Belirlenen inceleme yaklaşımı ile incelenecek alanın kapsamı; aktörleri, ulaşmak istedikleri hedef kitleleri ve toplumsal fayda bağlamında sağladığı katkılar göz önüne alınarak belirlenmiştir. Örnekler, mimarlığın ve sanatın, toplumsal fayda, sosyal sürdürülebilirlik amacı ile tasarlanan veya bu amaçla tasarlanmamış ancak yarattığı etki ile toplumsal fayda ve sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlayan, fikir düzeyinde veya uygulanmış, ayırt edici mimari/mekansal niteliklere sahip tekil projelerden oluşmaktadır. Bu girişimlerin toplumun hangi ihtiyaçlarına yönelik olumlu katkıları olduğu, aktörlerin tekil veya biraraya gelerek oluşturdukları ortaklıkların başarabildikleri değişimler tartışılmaktadır.

Beşinci bölüm olan sonuçlar ve tartışma bölümünde, toplumsal fayda için mimarlığa ihtiyaç duyulan ortamın ve bu ortam içinden etkinlik gösteren aktörlerin genel değerlendirmesi ışığında, dördüncü bölümde incelemesi yapılan örnek projelerin aktörler, süreçler ve ortama katkılarının ayrıntılı değerlendirilmesi yapılmış, ayırt edici mimari/mekansal özellikleri bulunmayan veya mimari tasarım ölçeği/kapsamı dışında kaldığı için örnekleme bölümüne dahil edilmemiş ancak aynı motivasyonla gerçekleştirilmiş girişimlere değinilmiş ve tez çalışması süresince elde edilen bulguların Türkiye ve diğer ülkeler arasındaki farklılıklarının nedenlerine dair sorgulamalar yapılmıştır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PARADİGMASI VE SOSYAL BOYUTU

Toplumsal fayda için mimarlığın, günümüzü ve geleceği verimli süreçlerle yapılandırabilmek için yürütülen sürdürülebilir gelişme süreçlerine eklenerek, hızlı kentleşme, nüfus artışı, yoksulluk, yetersiz kalkınma gibi nedenlerle eğitim, sağlık, kültür, istihdam, rekreasyon gibi alanlarda yeterli hizmete ulaşamayanlara yönelik girişimlerinin değerlendirilmesinin yapıldığı çalışmada, toplum yararı için mimarlığın sürdürülebilir gelişmenin sosyal meselelere eğilen alanına eklenerek katkı sağlayabileceği tezi ortaya atılmaktadır.

Sürdürülebilirlik paradigması ve sosyal boyutunun incelendiği bu bölümde, çalışmanın odağını oluşturan toplumsal fayda için mimarlık girişimlerinin eklenilebileceği paradigma olarak sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme kavramları incelenecektir. Günümüzü ve geleceği verimli, yapıcı ve adil süreçlerle kurgulayabilmek için geçerli paradigmalardan biri olan sürdürülebilirliğin ortaya çıkışını hazırlayan ortam, çevre konularına yönelik bakış açılarını özetleyen düşünce öncülleri ile beraber açıklanacaktır. Daha sonra sürdürülebilirlik anlayışının ortaya çıkışı, sürdürülebilir gelişme anlayışının uluslararası çevrelerce tanınmasını sağlayan önemli toplantılar ve bildiriler eşliğinde açıklanacaktır. Sürdürülebilirlik anlayışının günümüzdeki açılımları ve etkilediği alanlardaki değişikliklere değinildikten sonra sürdürülebilir gelişmenin, çevresel ve ekonomik boyutlarının yanında sosyal boyutunun önemini vurgulayan sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutuna değinilecektir.

Toplumsal fayda için mimarlık girişimlerinin proje gerçekleştirmek için sahip oldukları motivasyon, ulaşmak istedikleri hedef kitleler ve çözüm önerisi getirmeye çalıştıkları problemler açısından sürdürülebilir gelişme programları ile ortak paydalara sahip oldukları görülmektedir. Bu nedenle öncelikle, toplumsal fayda için gerçekleştirilen mimari etkinliklerin eklenilebileceği zemin olarak sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirliğin sosyal-insani dinamiklere vurgu yapan sosyal boyutu incelenecektir.

2.1 Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Gelişme

Kavramlar zaman içinde, öne çıkan değerler, bilimsel ve teknolojik gelişim, ekonomik koşullar, üretim ilişkileri ve toplumsal dinamikler çerçevesinde gelişir, içerik değiştirir, popülerlik kazanır veya kullanımdan kalkar. Günümüz koşulları içinde sürdürülebilirlik kavramı; çevreye duyarlılık bilinci içinde, ekonomik kalkınma ile birlikte toplumun, fiziksel çevrenin ve kültürün birbirinden destekle ele alındığı, disiplinlerin ortaklaşa gelişimine vurgu yapan bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Sürdürülebilirliğin çevreye duyarlılık bağlamında kendisine öncül kavramlardan ayrıldığı nokta, diğer disiplinlerle beraber geliştirdiği ortak bir kavrayıştan gelmektedir.

Çevre konularına yönelik bakış açıları, sürdürülebilirlik kavramına ulaşana dek sanayileşme, buna bağlı olarak kentleşme ve nüfus artışı, ekonomik ve teknolojik gelişme süreçlerinden etkilenerek farklı kavramsallaştırmalarla dile getirilmiştir. Çevre sorunları aslen Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkıp yerel ölçekte yaşanırken 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllardaki hızlı ekonomik kalkınma yarışıyla bölgesel ve küresel ölçeklere taşınmıştır (Uysal, 2002). Kavramın temelleri çevrenin giderek daha fazla tahribata uğramasıyla ortaya çıkan eleştirilerin yer aldığı 1960'lı yıllara kadar geriye gitmekle beraber, özellikle 70'li yıllarda odağı çevre konuları olan oluşumların düzenlediği toplantılar ve hazırlanan raporlarla gündeme oturmaya başlamıştır. 70'li yıllar, bilim ve teknoloji odaklı bakış açılarının yükselen değer olduğu bir dönemdir. Bu dönemde çevre ile ilgili sorunların bilim ve teknoloji sayesinde aşılabileceğine dair kavrayış egemendir. Bu dönemde çevreye duyarlı tasarım, “çevresel tasarım” olarak kavramsallaştırılmaktadır (Arşan, 2004). 80'lerle beraber yükselen değer haline gelen liberalizm, ekonomik kalkınma ve büyümeyi ön planda tutarak rekabet ve pazar kazanımlarını destekleyerek gelişmiş, sınırlı doğal kaynakların sınırsız kullanımına yol açarak her alanda tüketimi desteklemiştir.

Dönemin ekonomik parametreleri tüketimi desteklerken bir yandan da çevre ile ilgili konuların gündeme gelmesi, çevreye duyarlı tüketicilere hitaben çeşitli yollar geliştirilmesini sağlamıştır. Yöntem olarak yine sistemin içinden kurgularla, mualif ama sistemin işleyişini aksatmayacak çözümler olarak sunulmuştur. Doğaya verilen zarar, çevrenin kirlenmesi, plastik kökenli malzemelerin doğada yok oluş sürelerinin hesaplanmaya başlandığı bu dönemde geri-dönüşümlü ürünler popülerlik kazanmaya

başlar. Önce alternatif bir duruş olarak başlayan bu yeşil düşünce zamanla metalaştırılır. Şimdilerde “yeşil badana” (green wash) olarak telaffuz edilen bu durum, çevreye duyarlı, ekolojik kaygıları olan, doğaya karşı bireysel sorumluluk duyan tüketicilere yönelik bir slogan halini alır. İnsan ve çevreyi birbirinden ayırarak ele alan düşünce, 80’lerin ortasından itibaren, insanı ekosistemin bir parçası olarak kabul eden ekolojik anlayışla değişir. 90’lı yıllar, çevre hareketinin doğayı korumacı tavrından, doğaya sahip çıkma tavrına doğru evrildiği bir dönemdir.

2000’lerle beraber çevre, doğal kaynakların kullanımı, her bir bireyin yeryüzündeki karbon ayak izi, üretim maliyetlerini düşürmek için kullanılan doğal olmayan metodların insan ve çevre sağlığı üzerindeki etkilerine işaret eden konular çok daha geniş kitlelerin dikkatini çeker hale gelmiştir. Devletler düzeyinde uygulanan kotalar insanların günlük yaşamlarında bu konulara duyarlı olmayan ürünleri satın almayarak protesto etmelerine kadar varmıştır. Düşük maliyetli ham madde ve üretim teknolojileri kullanarak ihracatta dünya devi haline gelmiş Çin gibi ülkeler, insan ve çevre sağlığı açısından tehlikeli bulunan ürünlerini satamaz hale gelmiştir. Türkiye’nin de içinde bulunduğu tekstil üreticilerinin, aşırı enerji kullanarak ürettiği, verimi arttırmak ve maliyetleri düşürmek adına tekstil tarımında dozları tehlikeli boyutlara varan kimyasallar kullanmalarının sağlığa ve doğaya olan olumsuz etkileri tüketiciler tarafından sorgulanarak daha az kimyasal gübre kullanımına ve bir adım ötesi olan organik tarıma yönelik talepleri beraberinde getirmiştir. Verimi arttırmak için hayvancılıkta uygulanan besleme metodları ile deli dana gibi hastalıklar ortaya çıkmıştır. Hızlı tüketimin yeme alışkanlıklarını değiştirerek insan sağlığına yönelik tehditler barındırmasının anlaşılmasıyla “slow food” (yavaş yemek) gibi oluşumlarla geleneksel yeme alışkanlıklarına geri dönüşler yaşanmaya başlamıştır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 : “Yavaş Yemek” anlayışına göre hizmet veren bir restoranın tabelası. (<http://www.d.umn.edu.23.04.2009>)

Bahsedilen ortamda sürdürülebilirlik, salt çevre odaklı duyarlı yaklaşımları değil günümüzdeki ve gelecek nesillerin sağlıklı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli atılımları, düşünce yapılarını kapsayan bir kavrayış biçimi haline gelmektedir.

Sürdürülebilirlik en sade biçimiyle, kaynakların, günümüz ihtiyaçlarını temin ederken gelecek kuşakların gereksinimlerine de cevap verebilecek biçimde devamlılığı ve üretkenliği bozulmadan kullanılmasına yönelik bir denge durumunu ifade etmektedir. Kavramın temelleri 1960'lı yıllara kadar geriye gitmekle beraber özellikle 70'li yıllarda çevre konuları merkezli oluşumların düzenlediği toplantılar ve hazırlanan raporlarla gündeme oturmaya başlamıştır. Çevresel konulara odaklı bir çok kavramın bir harmanı olarak "sürdürülebilirlik" kavramı ilk kez 1972'de Stokholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda ortaya çıkmıştır. Bu konferansta endüstrileşmiş ve geliştirmekte olan ülkeler çevresel korumanın mı yoksa ekonomik gelişmenin mi daha önemli olduğunu tartışmışlardır. Konferansın ardından Stockholm Deklarasyonu kabul edilmiştir. Deklarasyon ile insan ve çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, devletlerin ekonomik gelişme sorunlarına, çevrenin korunması konusunda uluslararası işbirliğinin önemine değinilmiş ve insanların sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı kabul edilmiştir. Stockholm Deklarasyonu ile "sürdürülebilir gelişme" kavramının temelleri atılmıştır (UNEP, 1972). 1987 yılında Birleşmiş Milletler Brundtland Komisyonu, "İnsanlık, gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçlarını temin ederek, gelişmeyi sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir" açıklaması ile sürdürülebilir gelişmenin bugün en fazla kullanılan tanımlamasını yapmıştır (WCED, 1987). Sürdürülebilirlik kavramının küresel ölçekte kabul gören bir kavram haline gelmesi ancak 1992'de Rio de Janeiro'da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile birlikte olmuştur. Böylelikle sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme kavramları konferansa katılan tüm devletler tarafından onaylanmıştır (İncedayı, 2002).

Konferansın ardından yayınlanan Rio Deklarasyonu'nda sürdürülebilirliğin odağı olan çevresel ve ekonomik konulara barış, yoksulluk, kadın ve yerli halklar konularını içeren sosyal konulardaki başlıklar da eklenmiştir. Sürdürülebilirliğin küresel ölçekte gerçekleştirilebilmesi için bölgesel katılımın önemine vurgu yapan bu çalışmanın sonucunda, çevresel konuları ekonomik ve sosyal kalkınma çabalarına

entegre etmeleri için dünya toplumlarına özel hedefler koyan Gündem 21 başlıklı eylem planı ortaya çıkmıştır. “Gündem 21; kalkınma ve çevre arasında denge kurulmasını hedefleyen sürdürülebilir gelişme kavramının yaşama geçirilmesine yönelik, küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olan bir eylem planıdır” (Yerel Gündem 21, 1992).

Sürdürülebilirlik kavramına sürdürülebilir gelişme modelinin içinden bakmak, kavramın etkilediği alanların kapsamının anlaşılması açısından oldukça ufuk açıcıcıdır. Sürdürülebilir gelişme; çevrenin, toplumun, ekonominin, mekan ve kültürün birbirinden ayrılmaz bileşenler olarak değerlendirilip geliştirilmesinin bugünün ve geleceğin yaşamını kalkındırmak için geçerli yöntem olduğunu kabul etmektedir. Teknoloji ve ekonomiyi geliştirirken çevrenin de korunması, bu esnada toplumsal ve kültürel ihtiyaçların da karşılanması çok boyutlu bir gelişme modeline işaret eder. Bu çok boyutlu kalkınma modeli sürdürülebilir gelişmedir. Sürdürülebilir gelişme, disiplinler arası işbirliğini teşvik eder. Altyapı geliştirme, tarımsal ve endüstriyel kalkınma, çevresel koruma, doğal kaynakları geliştirme, sosyal hizmetler, ekonomik büyümeye katkı sağlayan bileşenler de dahil olmak üzere, tüm faaliyetler sürdürülebilir bir tarzda insan yaşam kalitesine yaptıkları katkı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Mimarlık disiplininin de bu modelin işleyişinde kendine düşen payı ve sorumluluk alanları olması kaçınılmazdır. Düzenli olarak toplanan ve mesleğin güncel dinamiklerinin tartışıldığı dünya mimarlık kongresinin 1993 yılı gündeminde de sürdürülebilir gelişmeye ilk defa detaylı yer verilmiştir. Kongrede mimarların mesleki etkinliklerini sürdürülebilir tasarım şartlarına uygun olarak çerçevelendirmelerinin önemi vurgulanmıştır. Çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin çalışma ve profesyonel sorumlulukların merkezine konulması, sürdürülebilir tasarımın uygulanabilmesini sağlayacak prosedürler, ürünler, müfredat, servis ve standartlar oluşturulması ve bunların sürekli olarak geliştirilmesi, uzmanlar, yapı endüstrisi, müşteriler, öğrenciler ve toplumun sürdürülebilir tasarımın kritik önemi ve fırsatları konusunda eğitilmesi, sürdürülebilir tasarımın güncel uygulama haline gelmesini sağlayacak politikalar, kısıtlamalar, iş ve hükümet uygulamaları oluşturulması; yapılı çevrenin tüm varolan ve gelecekte varolacak elemanlarının, tasarımlar, üretim, kullanım ve yeniden kullanım açısından sürdürülebilir standartlara uygun hale getirilmesi gereği vurgulanmıştır (Civan, 2006).

Son yıllarda çeşitli gelişmeler sürdürülebilir gelişmenin kapsamını genişlemesine ve çok çeşitli alanlarda olumlu gelişmeler için ortam sağlamasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerdeki olumsuz iş şartlarında çalışmak zorunda kalanların geçirdiği kazaları önlemek amacıyla, uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketlerde gönüllü denetleme ve sertifikalandırma programlarını gündeme gelmiş, aktivistler tarafından uygulanan baskılar, adil ticaret, kereste, balıkçılık ve tarımsal ürünler üzerinde sertifikalandırma programları uygulamalarını gündeme getirmiş, işçi ve çevre grupları küresel ticaret politikalarına karşı gerçekleştirdikleri protestolarla gündemde daha fazla yer alır hale gelmiştir (Şekil 2.2) (Şekil 2.3). Organik gıda ve hibrid araçlar artık büyük yatırımlar arasındaki yerini almıştır. Ürün ve paketleme geri alım yasaları tüm Avrupa’da üreticilerin sorumluluk alanlarını genişletmiştir. İklim değişikliği artık bilim tarafında sırtlanılmış ve etki alanı genişleyerek büyük şirketlerin dahi gelişim hedefleri içinde yer alır hale gelmiştir. Yatırımcılar, aktivistler ve diğer organizasyonlardan oluşan birliktelikler büyük şirketler üzerinde sürdürülebilirlik kriterlerinin uygulanması için baskı kurmaktadır (Şekil 2.4). Sivil toplum kuruluşları, çeşitli koalisyonlar ve internetin yaygın kullanımı ile birlikte kayda değer ses ve güce sahip olmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler sürdürülebilirlik paradigmasının reel yaşamdaki iz düşümleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2.2 : Adil ticaret logosu ([http:// youth4world.com](http://youth4world.com), 23.04.2009)

Şekil 2.3 : Greenpeace iklim değişikliğini protesto ediyor. (<http://www.earthfirst.com>, 23.04.2009)

Şekil 2.4 : Nükleer enerjiye karşı yerel direniş. (<http://www.akunur.blogspot.com>, 23.04.2009)

Sürdürülebilirlik paradigması, bugünü ve geleceği verimli süreçlerle yapılandırabilmek için ölçek gözetmeksizin, bireylerden başlayarak, kurumlar, şirketler, devletler ve uluslararası yapılara kadar uzanan kapsam alanı ile ekonomik ve teknolojik gelişme hedeflerine eşlik etmektedir. Gelişme süreçlerini adil, verimli ve yıkıcı olmadan yürütebilmek için doğal kaynakların bilinçli kullanımı ve insan kaynaklarının geliştirilebilmesi konuları da gelişme süreçlerine dahil edilmektedir. Sosyal dinamiklerin göz ardı edildiği gelişme programları ekonomik kalkınmayı sağlasa bile sosyal eşitlik ve refah sağlanamadığından gerçek bir gelişme başarılamaz. Bu nedenle, sürdürülebilir gelişmenin sosyo-insani faktörleri ele alan sosyal boyutunun önemi de vurgulanmalıdır.

2.2 Sürdürülebilir Gelişmenin Sosyal Boyutu

Sürdürülebilir gelişme, çevresel ve ekonomik boyutlarının yanı sıra sosyal ve kültürel boyutları da olan bir kavramdır. Birleşmiş Milletler, ekonomik gelişme, sosyal gelişme ve çevrenin korunması başlıklarını sürdürülebilir gelişmenin birbirinden ayrılmaz üç bileşeni olduğunu belirtmektedir (WHO, 2005). Buna ilave olarak Unesco, kültürel çeşitlilik üzerine evrensel bildirgesinde bu üç bileşene dördüncü olarak kültür bileşenini de eklemektedir. Unesco'ya (2001) göre nasıl biyolojik çeşitlilik doğa için vazgeçilmezse, kültürel çeşitlilik de insanlık için vazgeçilmezdir. Magnoli ve diğ.'ne (2001) göre, çevresel sürdürülebilirlik ekosistemin dengesi için bir gereksinimken, toplumsal sürdürülebilirlik de dengeli bir toplum için gerekliliktir.

Sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutunu yansıtan hedefleri arasında eğitim, sağlık, rekreasyon gibi tesislerin, sosyal açıdan yeterli ve erişilebilir özellik taşıyan insan yerleşimlerinin oluşturulması, insanlar arasında ayrımcılık ve dışlayıcı politika ve uygulamalarla mücadele edilmesi, toplumun kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, yoksullar gibi hassas grupları başta olmak üzere tüm insanların haklarının tanınması ve bu haklara saygı gösterilmesi yer almaktadır.

Sürdürülebilir bir gelişmede temel ilgi odağı olan insan, Habitat Gündemi'nin uygulanmasında da temel eylem oluşturmaktadır. Deklarasyonda toplum içinde kadın, çocuk ve genç kesimin güvenli ve sağlıklı yaşam koşullarına erişebilmesi için gereken temel ihtiyaçları belirleyerek, yoksulluk ve ayrımcılığı yok etmek, insan hakları ve temel özgürlükleri savunmak, eğitim, temel sağlık hizmetleri ve yeterli

barınma gibi ihtiyaçları karşılamak yönünde çabaların yoğunlaştırması gerekliliği vurgulanarak, yerleşimlerdeki yaşam koşullarını bütün yerel ihtiyaçlara da uygun olarak geliştirmesi taahhüt edilmektedir. Bununla birlikte, politik, ekonomik ve sosyal hayatta eşit ve çoğulcu kadın ve erkek katılımı ile etkin gençlik ortaklığının gerekliliğinin önemine de değinilmektedir (Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, 1997).

1960'lı yıllarda az gelişmiş ölkelerde yürütölen kalkınma projeleri, fiziksel ve ekonomik yatırımlarla ekonominin canlandırılması ve böylelikle gerçekleşen üretim artışları ile beraber toplumun tüm kesimlerine yayılan bir refahı öngörerek tasarlanmaktaydı. Ancak zamanla anlaşılmıştır ki, proje tasarımı ve uygulamasında toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarının göz önünde bulundurulmamasından ötürü kalkınma projeleri toplumun tüm kesimleri için eşit refahı sağlayamamıştır (GAP, 2002). Projelerde göz ardı edilen toplum katılımı da kalkınma çabalarının sürdürülebilirliğini tehdit eden bir unsur olmuştur.

Bu örnekten anlaşılacağı üzere, sürdürülebilir gelişme programları sosyal veriler değerdendirilmeye alınmadığında başarılı olamamaktadır. Gelişme ve sürdürülebilirlik daha önce de belirtildiği gibi ancak sosyal-insani boyutlar sürece dahil edilirse mümkün olmaktadır. Toplumun ihtiyaçları yalnızca sürdürülebilir gelişim faaliyetleri için değil her dönem ve her çalışmada öncelikli konulardan biri olmalı, diğer aşamalar bu gereksinimlerin karşılandığı bir ortamın üzerine inşa edilmelidir.

Sürdürülebilir gelişmenin sosyal ve kültürel boyutu, sürdürülebilir insani gelişmeyi hedefleyerek ekonomik büyüme hedeflerine çevresel ve sosyal-insani boyutların da entegre edilmesiyle sağlanır. Dengeli ve gerçekçi bir sürdürülebilir gelişme hedefinde insanın yaşam kalitesinin arttırılması da yer almalıdır çünkü sosyal eşitlik ve refahın sağlanamadığı, insan kaynaklarının geliştirilemediği ve toplumsal katılımın sağlanamadığı ekonomik ve çevresel projeler başarılı ve sürdürülebilir olamaz.

Toplumsal sürdürülebilirlik kültürel çeşitliliğini koruyabilen, doğal çevresi ile uyum içinde olan, gördeli bir sosyal denge ve barışçıl ilişkiler içinde yaşamını sürdüren ve bu durumunu koruyucu mekanizmalara sahip olan, çoğulcu ve demokratik bir siyasi yapıya sahip olan, bütün üyelerine eşit imkanlar ve fırsatlar sunan, kendi gücüne

dayanan ve bu koşullar altında sürekli büyümeyi gerçekleştirebilen bir toplum olarak tanımlanmaktadır (GAP, 2002).

Gelişme projelerinin tasarlanması ve uygulanmasında toplumsal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için bir takım ilkelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu ilkeler;

1. Halk Katılımı: Proje tasarımında halkın karar alma süreçlerine katılımı beraberinde uygulamalara katılımını da getirecektir ve bu kendi gücüne dayanan bir topluluğun oluşmasına yol açacaktır. Katılımın ön şartı toplulukların örgütlenmesidir. Sorunlarını bireysel olarak çözemeyen insanlar, ortak çıkarları paylaştıkları insanlarla işbirliği içinde bu sorunların üstesinden gelebileceklerdir.
2. Kalkınmada Eşitlik: İnsanların iş, gelir, temel ihtiyaçlar (gıda, su, barınak, enerji) gibi yaşam kaynaklarına ve eğitim, sağlık, boş zaman ve kültür, bilgi, temiz çevre ve özgürlüğe ulaşmada aynı fırsatlara sahip olunmasıdır. Bütün bireyler sosyal güvenliğe de sahip olmalıdır. Bu anlamda eşitlik yoksulluğun ortadan kaldırılmasını içermektedir. Eşitsizlik katılımı ve sürdürülebilir kalkınmayı önleyici bir etkidir. Bu yüzden sosyal gruplar arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması gerekmektedir. Bunun yolu ise, farklı toplumsal gruplarının kalkınmaya entegre edilmesini hedefleyen projelerin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır.
3. Nüfus ve Sürdürülebilir Kalkınma: Nüfusun miktarı yapısı sürdürülebilir kalkınmada en önemli faktörlerden biridir. Sürdürülebilir kalkınma açısından, nüfus artış hızının kaynakların yenilenme hızından ve nüfusun çevrenin taşıma kapasitesinden fazla olmaması gerekmektedir.
4. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi: Sürdürülebilir bir toplum ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli ön şartlarından birisi gelişmiş insan kaynağı varlığıdır. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ise etkin eğitim, sağlık ve tanıtım hizmetlerine bağlı bulunmaktadır. Bu hizmetlerden nüfusun bütün kesimleri eşit düzeyde yararlandırılmalıdır (GAP, 2002).

Gelişme programlarının tasarımı ve uygulamasında toplum katılımının önemini Gündem 21 eylem planı da vurgulamaktadır. Gündem 21, 1992 yılında Rio de Janerio’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonunda sürdürülebilir gelişmenin yerel ve küresel ölçekte hangi yollarla uygulanabileceğini

açıklayan bir eylem planıdır. Kaynak krizi, eşitsizlik, artan yoksulluk, açlık, eğitimsizlik ve ekosistemdeki diğer sorunların yerel ve belirli coğrafyalara özgü kalamayacağının altını çizerek uluslararası bir ortaklık girişiminin ortak planı olarak hazırlanmıştır. Bahsedilen ortamın iyileştirilmesi için öngörülen yol; temel gereksinimlerin karşılanması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimi ve geleceğe yönelik yatırımların yapılmasını içermektedir (Yerel Gündem 21, 1992).

Gündem 21, üç ana ve bir tamamlayıcı kısımdan oluşmaktadır. Ana kısımlardan sosyal ve ekonomik boyutları inceleyen birinci kısım ve temel grupların rollerinin geliştirilmesi başlıklı üçüncü kısım sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna vurgu yapan kısımlardır. Sosyal ve ekonomik boyutların incelendiği birinci kısım içindeki yoksullukla mücadele (bölüm 3), insan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi (bölüm 6) ve sürdürülebilir insan yerleşimleri gelişmesinin desteklenmesi (bölüm 7) bölümleri sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutu ile ilgili açıklamaları barındırmaktadır. Ayrıca temel grupların rollerinin geliştirilmesi ile ilgili olan üçüncü kısım içinde kadınlar, çocuklar, gençlik, yerli halklar ve toplulukların sürdürülebilir gelişme içindeki konumları tartışılmaktadır. Üçüncü kısımda aynı zamanda, gelişme programlarının yürütülmesinde hükümet dışı kuruluşların ve yerel yönetimlerin katılımı desteklenmektedir (Yerel Gündem 21, 1992).

Gündem 21'in uygulanmasında öncelikli sorumluluk hükümetlere ait olmakla birlikte programın asıl başarısı, sürece hükümet dışı kuruluşlar ve halkın aktif katılımının teşvik edilmesinde yatmaktadır. Çok aktörlülük ve toplumsal uzlaşma arayışları programların başarıyla uygulanabilmesinde hayati önem taşımaktadır. Böylelikle kendi gündemine hakim, sorunların farkında ve çözüm önerilerine dahil olan bireyler programların gerçekleştirilebilmesinde ve devamlılığında etkin rol oynayacaklardır. Bu süreç, çok aktörlülük ve toplumsal uzlaşmanın önemini vurgulamaktadır.

Sürdürülebilir gelişme hedeflerinde vurgulanan küresel ortaklık kavramı ile birlikte “yönetim” anlayışı, yerini “yönetişim” olarak ifade edilen, katılımcılığa ve ortaklıklara dayalı yeni bir yaklaşıma bırakmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşım kapsamında yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel aktörler uluslararası topluluk ve merkezi yönetimler tarafından “ortaklar” olarak görülmeye başlamıştır.

Tüm sorunların tek başına kamu sektörü tarafından çözümlenemeyeceği bilinci yerel aktörlerin bu süreçlere katılımını, fikir ve deneyim paylaşımını desteklemektedir. Bu aktörlerden biri de tasarımcı ve mimarlardır. Mimarlar sürdürülebilir gelişme hedeflerinde yerel yönetimlerle beraber çalışarak uzun vadeli gelişme projeleri içinde yer alabilecekleri gibi tekil insiyatiflerle de kentsel ve kırsal alanlarda hizmetler ve sosyal donatılara ulaşamayanlar için sürdürülebilir gelişme hedeflerine eklemlenebilecek projeler üretebilirler. Bu projeler kapsamlı kalkınma projeleri dışında problem odaklı tekil örnekler olup sürdürülebilir gelişmenin sağlanabilmesinde mimarlık disiplininin kendi kanalından sunduğu eklemlenmeler olarak değerlendirilebilir.

Sürdürülebilirlik paradigması; insanın, bir parçası olduğu ekolojik ortam içindeki varlığının devamına ilişkin sorgulamalarının bilim, felsefe, teknoloji, ekonomi, politika bileşenleri dahil edilerek bugün geldiği nokta olarak özetlenebilir. Kullanmakta olduğu kaynakları, bir parçası olduğu ekolojik ortamın sürekliliğini bozmayacak biçimde kullanma bilincini bireylerden başlayarak şirketler, devletler ve uluslararası yapılar düzeyine taşıyarak ekonomik, teknolojik ve kültürel gelişme amacına ulaşmak için geliştirdiği bir paradigma olarak sürdürülebilirliğe başvurmakta ve sürdürülebilir gelişme yöntemlerini uygulamaktadır. Dengeli ve gerçekçi bir sürdürülebilir gelişme hedefinde toplumun yaşam kalitesinin artırılması da hedeflenmelidir. Sosyal eşitlik ve refahın sağlanamadığı, insan kaynaklarının geliştirilemediği ve toplumsal katılımın sağlanamadığı ekonomik ve çevresel projeler başarılı ve sürdürülebilir olamaz.

Sürdürülebilirlik paradigması ve sosyal boyutunun ele alındığı bu bölümde, sürdürülebilirlik paradigması, çalışmanın odağını oluşturan toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerinin eklemlenebileceği bir zemin olarak değerlendirilmiştir. Toplumsal fayda için mimarlık olarak özetlenen; mimarlar tarafından toplum yararına yönelik gerçekleştirilen girişimlerin sürdürülebilir gelişme ile aynı çalışma içinde ele alınmasının nedeni, iki girişimin de aynı motivasyonlara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Gelişme süreçlerinin ekonomik, çevresel ve sosyal kalkınma hedefleri, toplumsal fayda için mimarlığın ortaya koyduğu, toplumun çeşitli hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlerinin ihtiyaçlarına yönelik çözüm önerilerinin hedefleri ile kesişmektedir. Elbette, sürdürülebilir gelişme programları; proje kapsamı, hedef kitlenin niceliği, zaman aralığı gibi parametreler açısından bu

Çalışmada incelenen örneklerin etkinlik alanından daha geniş bir ölçeği kapsamaktadır. Bu ölçek farkı, çalışmaya konu edilen toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerinin daha geniş ölçekteki sürdürülebilir gelişme süreçlerine bir eklenme olarak değeriendirilmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bir sonraki bölümde, çalışmanın odağını oluşturan toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri, sürdürülebilir gelişme süreçleri ile aynı motivasyonlara sahip etkinlikler olarak ancak mimarlık ve tasarım disiplini kanalından gerçekleştirilen girişimler olarak incelenecektir.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞMENİN SOSYAL BOYUTUNA KATKI OLARAK TOPLUMSAL FAYDA İÇİN MİMARLIK

Bu çalışmada, çevre koşullarındaki değişimlerin beraberinde getirdiği doğal felaketler, küresel çaptaki ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı, demografik değişimler, kalkınmadan bağımsız gelişen kentleşme, sürdürülemez üretim ve tüketim kalıpları, çevrenin tahribatı, işsizlik, artan yoksulluk, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, sosyal dışlanma, yetersiz kaynaklar, temel altyapı ve hizmetlerin eksikliği, yeterli planlama eksikliği gibi nedenlerin yarattığı koşullarda toplumun ucuz konut, eğitim, sağlık, istihdam, kişisel gelişim ve rekreasyon gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlerinin sosyal donatı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik mimari faaliyetler toplumsal fayda için mimarlık olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Proje geliştirme motivasyonları, hizmet verilen hedef kitleler, çözüm önerisi getirilen konular, proje tasarım ve uygulamasında hizmet verilen grupların katılımının desteklendiği süreçler ve sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna sağladıkları katkılar değerlendirildiğinde toplumsal fayda için mimarlık olarak özetlenen etkinliklerin, sürdürülebilir gelişme hedeflerinin sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik girişimleri ile benzer niteliklere sahip oldukları görülmektedir.

Hedef kitleler, çözüm önerisi getirilen problemler, süreçler ve sonuçlar bağlamında benzerlik gösteren toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri ve sürdürülebilir gelişme programları, ölçek ve kapsam açısından farklılık göstermektedir. Gelişme programları, daha uzun süreçlere yayılan, daha geniş kitlelere hitap edebilecek şekilde kurgulanmış süreçler oldukları için toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri bu çalışmada sürdürülebilir gelişme süreçlerine katkı sağlayabilecek eklemlenmeler olarak değerlendirilecektir.

Kaynak krizi olarak özetlenebilecek, küresel çapta etkisi olan, finans sektöründe yaşanan mali kaynak sıkıntısı ve hızla artan nüfusa yetebilecek çapta olmayan ve her geçen gün geri dönüştürülemez biçimde yok olan doğal kaynakların tükenişine bağlı olarak gelişen sorunlar ile iklim değişikliğine bağlı olarak sayısı ve şiddeti artan doğal felaketlerin yıkımları, kalkınma düzeylerinden bağımsız olarak tüm ülkeleri

etkileyen küresel ölçekteki sorunlar olarak, toplumsal fayda için mimarlığa ihtiyaç duyulan ortamı biçimlendirirler. Bölge ölçeğinde kırsal alanları da kapsayan alanda, ekonomik kalkınmanın sağlanamaması, coğrafi konum nedeniyle erişilemezlik gibi nedenlerle ortaya çıkan istihdam, eğitim, sağlık, kültür, iletişim ve ulaşım alanlarında altyapı ve hizmetlerden yoksun kalan ortam bölge ölçeğinde toplumsal fayda için mimarlığa ihtiyaç duyulan koşulları oluşturmaktadır. Kalkınma olmaksızın gelişmeye devam eden kentleşmenin dinamiklerine bağlı olarak, özellikle büyük kentlerde, gelir dağılımı bozukluklarından kaynaklanan yoksulluk ve nitelikli altyapı, servisler, sosyal donatı gibi hizmetlere ulaşamayan konut ve çalışma alanlarındaki yetersizlikler kentsel ortamda toplumsal fayda için mimarlığa ihtiyaç duyulan ortamı biçimlendirmektedir.

Toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerini gerçekleştirebilecek aktörler, Gündem 21 Eylem Planı'nda da vurgulanan, hükümetler dışında, “ortaklık” kavramı çerçevesinde etkinlik gösterebilecek yerel yönetimler, sivil toplumdan aktörler, üniversiteler, bireysel inisiyatif alan mimarlar ve görece bağımsız kanaldan hareket eden sanatçılardır.

3.1 Toplumsal Fayda için Mimarlık

Bu çalışmanın odağını oluşturan “toplumsal fayda için mimarlık” söylemi, çevresel koşullardaki değişimlerin beraberinde getirdiği doğa olayları, küresel çaptaki ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı, kalkınmadan bağımsız gelişen kentleşme, yoksulluk gibi nedenlerin yarattığı koşullara bağlı olarak toplumun eğitim, sağlık, istihdam, kişisel gelişim ve rekreasyon gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlerinin sosyal donatı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik mimarlık faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu girişimler, arkalarına büyük anlatıları veya star aktörleri almadan, parçası oldukları toplumun veya farklı bir coğrafyada bu tip girişimlere ihtiyaç duyan toplulukların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik küçük ölçekli, görece bağımsız girişimlerdir.

Bu girişimlerin motivasyonları, küresel ölçekte bütün ülkeleri etkileyen ekonomik ve çevresel krizlerin yarattığı ortamda yetersiz kaynaklar, afetlerden artan oranda etkilenme, hızlı nüfus artışının, özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri etkileyen kentsel ve kırsal alanlarda yaşanan yoksulluk, işsizlik, kalkınmadan bağımsız gelişen kentleşmeye bağlı olarak altyapı ve hizmetlerin yetersiz kalması,

sosyal dışlanma, artan güvensizlik, gerilim ve şiddet, sürdürülemez üretim ve tüketim kalıpları ve çevresel bozulmanın yaşandığı ortamda mimarlık mesleğinin, piyasa talepleri doğrultusundaki konvansiyonel etkinlik alanları dışında, bahsedilen ortama özgü sosyal boyutları olan toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik girişimlerle insanın ve yapıları çevresinin oluşturduğu fiziksel ve sosyal yaşamının daha yaşanabilir, sağlıklı, güvenli, adil, sürdürülebilir ve yapıcı olabilmesine yöneliktir.

Toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerinin motivasyonları; sürdürülebilir gelişme programlarının sosyal meselelere odaklanan hedefleri ile aynıdır. Sürdürülebilir gelişmenin yerel ve küresel ölçekte hangi yollarla uygulanabileceğini açıklayan Gündem 21 Eylem Planı'nda yer alan yoksullukla mücadele (bölüm 3), insan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi (bölüm 6), sürdürülebilir insan yerleşimlerinin gelişmesinin desteklenmesi (bölüm 7) maddelerini içeren bölümler toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerinin motivasyonları ile aynıdır (Yerel Gündem 21, 1992).

Toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerinin aktörleri; bireysel inisiyatif alan tasarımcı, sanatçı ve mimarlardan başlayarak, sivil toplum kuruluşlarına, kar amaçlı olmayan (non-profit organization) vakıf, dernek gibi yapılara, üniversite bünyesindeki programlara ve yerel yönetimlere kadar çeşitlenmektedir. Habitat Gündemi'nde yer alan, ülkeler arası ve ülke içinde hükümetler, yerel yönetimler, kamu, özel, gönüllü ve semt tabanlı kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve bireyler sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi ve temel hizmetlerin sağlanması için kaynakları, bilgileri, yetenekleri, eylemleri ve ortaklıkları desteklenen aktörleri oluşturmaktadır (Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, 1997).

Elbette, sürdürülebilir gelişme programları; proje kapsamı, hedef kitlenin niceliği, zaman aralığı gibi parametreler açısından toplumsal fayda için mimarlık olarak özetlenen girişimlerin etkinlik alanından daha geniş bir ölçeği kapsamaktadır. Bu ölçek farkı, çalışmaya konu edilen toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerinin daha geniş ölçekteki sürdürülebilir gelişme süreçlerine bir eklemlenme olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal meselelerin gittikçe daha fazla önem kazandığı ortamda toplumsal faydaya yönelik mimarlık etkinlikleri giderek daha fazla mimar, tasarımcı ve sanatçı tarafından gerçekleştirilmeye başlamıştır. Destekçilerinden, profesyonel çalışma

saatlerinin %1’ni toplum yararına yönelik gönüllü hizmetlere ayırmalarını talep eden, kar amaçlı olmayan kuruluş Public Architecture’dan John Peterson (2008), gönüllü işler yapmak isteyen tasarımcılar için, bu hizmetlerden kendilerine geri dönüşler olacağını, bunun da hizmet vermek için destekçileri teşvik ederek gönüllülük hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanabileceğini belirtmektedir. Geri dönüşler; yaratıcılık, yeni istihdam olanakları, ulusal ve uluslararası ortamda bilinirlik ve hatta maaşlı iş olanakları olarak aktarılmaktadır.

Peterson (2008), müşteri olsun veya olmasın sosyal içerikli bir projeye nasıl başlanacağına dair ipuçları vermektedir:

1. Ekip içi yarışma ortamı yaratın. Geleneksel yarışma yapıları ekibin sosyal konuları keşfetmesini kolaylaştırmak için kullanılabilir.
2. Diyalog başlatmak için öngörünüzü kullanın. Uzun süredir varolan sosyal sorunlara çözümler üretmek kuvvetli ve ödüllendirici bir deneyimdir.
3. Diğerleriyle ortaklık kurun. Topluma faydalı olacak bir proje, sanatçılar, cemaat liderleri, müteahhit ve hatta normalde rakibiniz olabilecek diğer firmalar ile işbirliği yapmanız için fırsattır.
4. Kar amacı gütmeyen bir kuruluşa yardım edin. Tesis sıkıntıları ile uğraşan bir organizasyon veya topluluğa önemli bir destek olabilirsiniz.
5. Amacınızın tanınması için uğraşın. Editorler ve yayıncılar her zaman toplumu ilgilendirecek , özellikle "görsel tasarım" içeren hikayeler peşindedir.

Son yıllarda sürdürülebilirlik paradigmasının bilimsel çevrelerden popüler alanlara doğru genişleyen etki alanı hemen her disiplini içine alacak şekilde genişlemeye devam etmektedir. Tasarım ve mimarlık da akademik ve popüler alanlardaki etkinliklerine sürdürülebilir tasarım, yapım ve sosyal sürdürülebilirliğe işaret eden konuları dahil etmekte, mesleğin kapsamını, hizmet verdiği müşteri profilini ve konu olarak seçtiği programları bu bağlamda kurgulamaktadır. Teması, “Kentler, Mimarlık ve Toplum” olan 10. Venedik Mimarlık Bienali veya 2008 yılında ABD, New York’da Cooper-Hewitt Ulusal Tasarım Müzesi’nde gerçekleştirilen ‘Design for the Other %90’ gibi sergiler, mimarlık ve tasarımın, sürdürülebilirliğin sosyal boyutlarını ele alan örneklerinin biraraya getirildiği ve kendi akademik ortamlarından başlayarak daha geniş alanlarda izleyicilere ulaştığı etkinlikler olarak yaygınlaşmaktadır.

Çalışmanın odağını oluşturan toplumsal fayda için mimarlık söylemi; mimari tasarım ve üretim hizmetlerinin sosyal sorumluluk bilinci ile kesiştirilerek, toplumun belirli bir refah düzeyinde yaşayabilmesini olanaklı kılan hizmetlere ulaşamayanlara yönelik mimari tasarım ve uygulama hizmetlerinin maddi karşılık olmaksızın sağlanabilmesini öngörmektedir. Geniş bir açıdan bakınca, toplumsal sorumluluk, kamu yararı gibi kavramların, karar verici mercilerce tanımlanmış “sorunların” aşılmasına yönelik, toplumu homojenleştirme potansiyeli taşıyan, uç noktalarında totalitarizme varabilecek çağrışımlar yaptığı görülür. Bunun önüne geçmek için çalışmada ele alınan konuların, sosyal sürdürülebilirliğine katkısı olduğu düşünülen, toplulukların dile getirdikleri ihtiyaçlarından yola çıkarak ve talepte bulunan ihtiyaç sahiplerini tasarım ve uygulama süreçlerinde “ortaklar” olarak kabul ederek ilerleyen girişimler olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda mimarların rolü, tasarımcı olmaktan çok, ihtiyaç sahipleri tarafından oluşturulmuş bir tasarımın uygulamasını mümkün kılan bir aracı aktör olmaya daha yakın olabilir. Bu çalışmada geçen toplumsal fayda söylemi, toplumunun tamamına yönelik bir “iyileştirme” niyetinden farklı olarak, birarada yaşamanın ihtiyacı olan dengeye yönelik ortak bir faydayı desteklemektedir. Gelişme hedefi olan ülkelerin ulusal kalkınma politikalarında ekonomik yatırımlara destek verilirken toplumsal ihtiyaçların göz ardı edildiği girişimlerin başarısız olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bir gelişme programının dengeli ve başarılı olabilmesi için, ihtiyaç duyulan alanlarda hizmetler vermek dengeli bir toplumsal birliktelik için faydalıdır.

3.2 Toplumsal Fayda için Mimarlığa İhtiyaç Duyulan Ortam

Toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri, küresel ölçekte finans sektöründe yaşanan mali kaynak sıkıntısı ve hızla artan nüfusa yetebilecek çapta olmayan ve her geçen gün geri dönüştürülemez biçimde yok olan doğal kaynakların tükenişine bağlı olarak yaşanan kaynak krizi ve iklim değişikliğe bağlı olarak gelişen doğal afetlerin etkilediği ortam; kırsal alanları da kapsayan bölgesel kalkınma sorunları ve coğrafi konumdan kaynaklanan erişilemezlik nedeniyle ortaya çıkan istihdam, eğitim, sağlık, kültür, iletişim ve ulaşım alanlarında altyapı ve hizmetlerden yoksun kalan ortam; kalkınmadan bağımsız gelişen kentleşme dinamiklerine bağlı olarak temel altyapı ve hizmetlerin yetersiz kalması, gelir dağılımı bozukluklarından kaynaklanan yoksulluk ve nitelikli altyapı, servisler, sosyal donatı gibi hizmetlere ulaşamayan konut ve

Çalışma alanlarındaki yetersizliklerin ortaya çıktığı, işsizlik, sosyal dışlanma, artan gerilim ve şiddet olaylarının yaşandığı kentsel ortamlarda fiziksel ve sosyal çevrenin daha güvenli, daha sağılıklı ve yaşanabilir, adil, sürdürülebilir ve üretken olabilmesi için katkı sağlayabilir.

3.2.1 Küresel ölçekte ortak sorunlar; kaynak krizi

Gelişmişlik seviyelerinden bağımsız olarak küresel ölçekte tüm ülkeleri etkileyen sorunlar kaynak krizi başlığı altında özetlenebilir. Dünya günümüzde, finans sektöründe yaşanan mali kaynak sıkıntısından evre sorunlarını doğuran doğal kaynakların tükenişine kadar bir çok alanda kaynak krizi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Kaynak krizleri insan ve çevresini oluşturan ekolojide çok temel sorunlara yol açarken temel sorunların yanında dolaylı yollardan da insan yerleşimlerini etkileyecek sonuçları beraberinde getirmektedir. Toplum yararı için mimarlığın ülkelerin gelişmişlik seviyesi farketmeksizin küresel ölçekte katkı sağlayabileceğı ortamlara neden olabilecek ortak sorunlar şöyle özetlenebilir:

- İklim değışikliğı: Sıcaklıklardaki artışın sonucu olarak gerçekleşen iklim değışikliğinin doğal felaketlerin sıklığının ve şiddetinin artmasına neden olacağı bilinmektedir. alışmalar, sert fırtınalar, sel baskınları ve kuraklık gibi olağanüstü doğa olaylarının iklim değışikliğı ile beraber daha fazla gerçekleşeceğini bildirmektedir. Deniz seviyesindeki yükselme, kıyı şeridinde bulunan ülkelerin su baskınlarına maruz kalması, bazı ada ülkelerinin tamamen ortadan kaybolması, temiz su kaynaklarının kirlenmesi ve kitlesel göçlerin meydana gelmesi gibi sonuçları doğuracaktır. Tahminlere göre küresel iklim değışimi sebebiyle gelecek yüzyıllarda 200 milyon insan çevresel mülteci (environmental refugee) konumuna gelecektir. Sıcaklık artışlarıyla beraber tropikal ve tropikal iklime yakın iklime sahip bölgelerde tarım alanları yok olacaktır (UNFCC, 2008). Bu da kitlesel göçleri tetikleyebilir. Sonuç olarak iklim değışikliğı, direk ve dolaylı etkileri olan küresel çapta bir problem. Bu problemin yarattığı olağanüstü koşullar insan yerleşimlerini de etkileyecek, belki de ileride bu koşullar altındaki insan yerleşimleri konusu, tasarım, mimarlık ve planlama gibi yapılı evre ile ilgilenen disiplinlerin zorunlu olarak ana gündemi haline gelecektir.

- Nüfus artışı : Dünya nüfusunun 2020 yılında 8 milyar olması beklenirken bugünden başlayarak nüfus artışı ve sürdürülebilir olmayan tüketim birleştiğinde

toprak, su, hava, enerji ve diğer kaynaklar üzerindeki yıkıcı etkiler izlenebilmektedir. Nüfus artışıyla beraber hızla büyüyen kentler iyi yönetilemediği durumlarda bir çok problemi beraberinde getirmektedir. Kentlerin sayılarının ve kapladıkları alanların büyüklüğünün artması yerel yönetimlerin yetki alanını aşarak çok daha geniş ölçekli yönetim ve planlama araçlarını gündeme getirecektir. Kentlerin hızla artan nüfusları fiziksel ve sosyal donatıların yetersiz kalmasına, öngörülemez ve planlanamaz kentleşmelere yol açmaktadır. 2050’de 9 milyara ulaşması beklenen dünya nüfusunun aynı tarihlerde 2 milyarının gecekonduarda yaşamak zorunda kalacağı tahmin edilmektedir (UNPD, 2007) (Şekil 3.1). Mike Davis’in (2007) “gecekondu gezegeni” olarak tanımladığı bu durum, zamanla gelişmiş ülkeleri de etkileyecektir. Artan nüfusla beraber eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlardaki yoğun talebin sonucu olarak yaşam kalitesinde düşüşler olacak, toplumların zaten hassas olan yoksul, evsiz, kadın, çocuk, yaşlı, engelli ve sığınmacılardan oluşan grupları gelir, eğitim hakkı, profesyonel eğitim, kişisel gelişim, bakım gibi olanaklardan daha az yararlanabileceklerdir. Bu grupların ihtiyacı olan sosyal donatıların artan nüfusa oranla yetersiz kalmaması için etkinlik gösteren aktörlerden biri de toplumsal fayda odaklı projeleri üreten mimarlar olabilir.

Şekil 3.1 : Enformel yerleşimlerin kapladığı alan giderek artacaktır.
(<http://www.spaceandculture.org>. 27.04.2009)

Bu krizlerle etkili yöntemler aracılığı ile mücadele etmek uluslararası ortamda çoklu işbirliğini gündeme getirmektedir. Çoklu işbirliği için en kapsamlı yapılanmalardan biri olan Birleşmiş Milletler (UN), sürdürülebilir gelişme programları ile dünyanın ortak sorunlarının aşılmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

3.2.2 Bölge ölçeğindeki sorunlar; kalkınma düzeyinden etkilenen ortam

Kentsel ve kırsal alanlar ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan birbirlerine bağımlıdır. Dolayısıyla kırsal kalkınma ve kentsel kalkınma da birbiriyle bağımlıdır. Kentsel yaşam çevrelerini iyileştirmeye ek olarak, kırsal yerleşmelerin cazibesini arttırmak, entegre bir yerleşmeler ağı oluşturmak ve kırdan-kente göçü en aza indirmek için yeterli altyapı, kamu hizmetleri ve iş olanaklarının geliştirilmesi gereklidir (Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, 1997, s.2).

Ekonomik ve sosyal yapıların çoğunlukla tarımsal üretim sistemleri üzerinden geliştiği kırsal alanlarda, özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde dış borçlanmalardan ötürü tarımsal sistemlere getirilen deregülasyonlar, tarımın geliştirilmesi ve desteklenmesinin azaltılması, ekonomik libelleşme politikalarıyla geleneksel tarım üretiminin yavaş yavaş ortadan kalkması, tarımın makineleşmesi, kuraklık, gibi nedenlere bağlı olarak tarımsal sistem zayıflamaktadır. Tarımsal sistemdeki yıkım, ekonomik ve sosyal hayatın büyük oranda tarımsal üretim sistemlerine bağlı olduğu bölgelerin kalkınamamasına neden olarak bölgesel ölçekte işsizlik, yoksulluk, fiziksel ve sosyal donatı yetersizliğine bağlı olarak çalışma ve yaşam koşullarında gerilemeye neden olmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışının çevre üzerinde meydana getirdiği baskılar da kırsal alanlardaki yaşamın değişmesinde rol oynamaktadır. Sınırlı kaynakların paylaşım ve kullanım sorunları bu alanlarda toplumsal gerilime ve şiddete neden olmaktadır.

Birleşmiş Milletler, Habitat Gündemi'nde (1997), insan yerleşmelerinin çeşitli türlerde olmasının adil ve sürdürülebilir toplumlar açısından önemli olduğunu, bu bağlamda bölgesel kent merkezi, kırsal hizmet merkezi, mezra, kırsal topluluk, pazar kasabası ve köyler dahil olmak üzere, bütün insan yerleşmelerindeki yaşam ve çalışma koşulları geliştirilmesine, barınma, sosyal ve fiziksel altyapı ve hizmetlere özel önem verilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bölgesel ölçekte ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanabilmesi için, geliştirilmiş tarım teknolojileri, ekonomik çeşitlilik, bölge için uygun ekonomik üretim ve hizmet faaliyetlerine yönelik çevresel olarak sürdürülebilir sanayi yatırımlarının desteklendiği bölgesel politikalar uygulanmalıdır.

Hızlı nüfus artışı gösteren ülkelerde bölgesel politikalar daha çok işgücü, konut ve kamu hizmetleri pazarında nüfusa yetecek arzın yaratılabilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun ülke bütününde yaygınlaştırılamamasının sonucu olarak, nüfus belli kentsel alanlarda yığılmaktadır. Ekonomik aktivite ve işgücü pazarının yoğunlaştığı kentsel alanlar, göçle gelen nüfusun da yığılması ile tıkanıklıkları yaşarken, çevre ya da kırsal alanlar ise nüfus kaybı ile birlikte sermaye kaçışını da yaşamakta ve gelişme şansını kaybetmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tipik problem, az gelişmiş bölgelerde ekonomik gelişmenin ya da istihdamın nasıl yaratılacağıdır (Gezici, 1998).

Türkiye örneğinde az gelişmiş bölgelerde ekonomik gelişmenin ve istihdamın sağlanabilmesi ekonomi politikalarının yeniden düzenlenmesiyle mümkün olabilir. Devlet işletmeleri ve özelleştirmelerle ilgili yanlış politikalar sonucunda özellikle 1970'ten sonra, bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli katkısı olan Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) verimsiz işletmeler haline dönüşmesi ve 1985'deki özelleştirmeler daha önce bölgesel çapta yatırım kaynakları yaratabilen KİT'lerin kalkınma hizmetlerinden uzaklaştırılmasına neden olmuştur (Aysan, 2005).

Bölgesel kalkınmanın sağlanamadığı durumlarda yüksek nüfus artışı, işsizlik, yoksulluk ve büyük kentlere doğru göçün yarattığı pek çok ekonomik ve sosyal sorun meydana gelir. Ucuz konut, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal hizmetlerle ilgili yeterli yatırımın yapılmadığı alanlarda toplumsal fayda için sürdürülebilirlik programlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Dünya için daha sürdürülebilir bir geleceğin sağlanması için, kırsal yerleşmelere değer verilmesi ve onların desteklenmesi gerekir. Yetersiz altyapı ve hizmetler, çevre açısından sağlıklı teknolojiye yoksunluk ve sürdürülebilir olmayan sanayileşme ve kentleşmenin olumsuz etkilerinden kaynaklanan kirlenme, kırsal çevrenin önemli ölçüde bozulmasına katkıda bulunmaktadır.

3.2.3 Kent ölçeğindeki sorunlar; kentsel yoksulluk ve eşitsizlik

Küresel nüfusun giderek daha fazlasının kentlerde yaşamaya başladığı bu dönemde, kentler ve özellikle metropoller proje geliştirme, planlama ve yönetim bakımından oldukça karmaşık dinamiklere sahiplerdir. Artan küresel rekabet; etnik ve kültürel bakımdan çeşitlenmiş nüfusları; büyük ölçüde kentsel yoksulluk yoğunlaşmaları; yaygın altyapı ağları, ulaşım ve iletişim sistemleri; ulusal, bölgesel ve uluslararası üretim ve tüketim kalıplarındaki stratejik rolleri; ekonomik gelişme, ticaret ve finans; ve çevre tahribatının hızlı ve geri dönüştürülemez etkileri kentlerin kendilerine özgü ortamını biçimlendiren dinamiklerdendir.

Özellikle büyük kentlerde, yetersiz mali kaynaklar, gelir dağılımı eşitsizliklerinden kaynaklanan yaşam standartları arasındaki uçurum, yoksulluk, istihdam fırsatlarından yoksunluk, evsizlik ve gecekondulu yerleşmelerinin yayılması, nitelikli yapı stoğunun artan nüfusa yetmemesi, yükselen suç oranları, kaynaklara eşit erişemeyen grupların gerilimi ve nitelikli altyapı, servisler, sosyal donatı gibi hizmetlere ulaşamayan konut ve çalışma alanlarındaki yetersizlikler kentsel eşitsizliğin ortaya çıkmasında rol oynayan önemli sorunlardır.

- Yoksulluk: Kent yoksulluğu sadece bir gelir eksikliği değildir. Beraberinde bazı problemleri de ortaya çıkarmaktadır. Bu problemler, kentsel uyumsuzluk, gecekondulaşma, sosyal marjinalite, sağlıksız çevre, işsizlik, kayıdı dışı istihdamda artış, yasadışı gruplaşmalarda artış, sokak çocuklarında artış olarak tezahür etmektedir.

80'lerin neo-liberal politikalarının özelleştirme eğilimleri ile kamusal harcamalarda kesintilere gidilmesi neticesinde kentsel yoksulluk artmaya başlamıştır. Bu politikalardan en fazla etkilenen gelir seviyesi en az olan gruplardır ancak refah harcamalarındaki kısıntılar orta gelirli sınıfları da yoksullaştırmaktadır. Yoksullaşmaya bağlı olarak gelişen birincil derecedeki ihtiyaçlar olan barınma, sağlık, eğitim ve çalışma olanaklarındaki yetersizlikler hizmetlere erişemeyenler arasında gerilime, suç ve şiddet olaylarının artmasına neden olmaktadır. Yoksullukla beraber kent ortamında geri dönüştürülebilir atık toplayıcılığı, dilencilik, çocukların kullanıldığı satış faaliyetleri, işportacılık gibi yeni enformel çalışma alanları ortaya çıkmaktadır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 : Kentsel yoksulluğun ortaya çıkardığı yeni enformel mesleklerden kağıt toplayıcılığı.(10.01.2009)

Yoksulluk deneyimi sadece bir gelir azlığı, temel kentsel hizmetlerden mahrum olma değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşama, kent mekanında marjinalleşme, sağlıksız çevre koşullarında yaşamını sürdürme, adalet, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilme, şiddete daha açık olma, yeterli güvenliğe sahip olmamaktır. Bu bütünlük hem mekansal düzeyde hem bireysel düzeyde yoksulluğun sürekli olarak yeniden üretilmesinin koşullarını yaratarak yoksulluğun yaşayanlar için bir kader gibi algılanmasına yol açmaktadır (Yolcuoğlu, 2008).

Yoksulluğun gelir kazanımının biçimlerinin değişmesiyle de doğrudan ilişkisi vardır. Çağımız, bilgi ve iletişim teknolojilerinin şimdiye dek görülmemiş çapta ve nitelikte geliştiği ve yaygınlaştığı bir dönemdir. Bu dönem endüstri ve tarım temelli üretim biçimlerinin ihtiyaç duyduğu görece niteliksiz, kol gücüne dayalı işçi profilinden farklı olarak nitelikli ve eğitilmiş işgücüne ihtiyaç duymaktadır. İş gücü profilindeki bu değişim, daha geniş bir alanda iş görebilecek “niteliksiz” kitlelerin işsiz kalması anlamına gelmektedir. Ayrıca, yeni teknolojik altyapılar tarafından desteklenen bu yeni sektör, daha az sayıda çalışana ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla dönemin işçi profilindeki değişim ve ihtiyaç duyduğu işçi sayısındaki azalış işsizliği beraberinde getirmekte, bu da yoksulluğu tetiklemektedir. Neo-liberal programların kamusal iş alanlarını azaltarak özelleştirmeleri desteklemesi de özel şirketlerin maliyet düşürmek amacıyla daha az işçi çalıştırmasına neden olarak işsizliğin atmasında rol

oynamaktadır. Artan işsizlik neticesinde enformel alanlara kaymak zorunda kalan işçiler enformel piyasanın çetin koşulları içinde yer kapabilmek için fiyat kırarak çok daha düşük ücretlerle ve güvencesiz çalışmayı kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu da yoksulluğu arttıran bir diğer faktördür.

Tarımsal deregülasyonlar sonucu açığa çıkan kırsal işgücü fazlasının kentlere göçü de kentsel yoksulluğun artışına neden olan faktörlerden biridir. Türkiye’de kentleşme, ekonomik büyüme ile birlikte yürümediğinden göç yoluyla kente gelenler işsiz kalmaktadır.

Küreselleşme ve teknolojik yeniden yapılanma dinamiklerine uyum sağlayamayan gruplar yeni kurulan sistemlere dahil olamayarak dışlanmaktadır. Emek piyasasından, siyasal süreçlerden ve toplumsal ilişki ağlarından dışlanma olarak gelişen bu süreç de yoksullaşmanın günümüzdeki nedenlerinden biridir. Bu yeni ortama gerekli uyumu sağlayamayan gruplar sistem tarafından kendilerine ihtiyaç duyulmadığı için dışlanarak toplum dışına itilmektedirler, böylelikle bu grupların yoksulluktan kurtulmaları zorlaşmakta ve kronik yoksulluk ortaya çıkmaktadır (Yolcuoğlu, 2008).

Bütün bunların ötesinde, yoksulluğu tetikleyen mikro-makro dinamikler asgari seviyelere indirilse, yüksek istihdam sağlanabilse ve gelir dağılımı homojenleştirilebilse bile yine de yoksulluk tamamen ortadan kaldırılamamaktadır. Toplumun zayıf ve kırılgan olan yaşlılar, engelliler, korunmaya muhtaç çocuklar gibi gruplarının da değerlendirilmeye alınması gerekmektedir. Bu dezavantajlı grupların ötesinde bir de mevcut sistemi reddedip kendileri için uygun gördükleri koşullarda yaşamayı seçmiş gruplar vardır. Bunlar toplumun marjinalleri olarak tanımlanırlar. Özellikle gelişmiş ülkelerde görülen, sosyal yardımlara rağmen çalışmayı, toplumsal normlar dahilinde yaşamayı reddeden insanlar bu gruba girerler.

Sonuç olarak neo-liberal politikalar, işsizlik, yetersiz eğitim, gelir seviyesindeki düşüklük, göç, küreselleşme ve teknolojik gelişmelere bağlı iş kaybı gibi nedenler kentsel yoksulluğu tetikleyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Günümüzün kentleşme dinamiklerine bağlı gelişen kentsel eşitsizlikler: Kentlerin konut ve çalışma alanlarındaki nitelikli altyapı, fiziksel, sosyal donatı ve hizmetlerindeki yetersizliğe bağlı olarak gelişen eşitsizlik en fazla enformel konut ve

Çalışma alanlarında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle toplumsal fayda amaçlı projelere en çok bu alanlarda ihtiyaç duyulmaktadır.

Kentsel eşitsizliğin en yoğun yaşandığı alanlar olarak enformel yerleşme ve çalışma alanlarının dinamikleri kentleşme süreçleriyle beraber izlenebilir. On dokuzuncu yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki kentleşmenin lokomotifi olmuştur. O yıllarda kentleşme sanayileşme ve kalkınma ile beraber ilerlemektedir. Bugün de sanayileşmekte olan Çin, Kore, Tayvan gibi ülkelerin kentleşmesi, imalat ve ihracata dayalı gelişme ile birlikte devam etmektedir. Oysa kentleşmenin ekonomik büyüme ve kalkınma ile beraber ilerlemediği durumlar da vardır. Örneğin günümüzde Bombay, Johannesburg, Buenos Aires, Sao Paulo gibi güneyin büyük kentlerindeki kentleşme, sanayileşme ve kalkınmaya bağlı olmaksızın ilerlemektedir. Güneyin bu büyük şehirlerinde fabrikaların kapanması ve sanayileşmenin kötüye gitmesi kentleşmenin hızını kesememiştir. Aynı durum Afrika'nın Sahra bölgesi için de geçerlidir. Kentleşme burada da kalkınmadan bağımsız ilerlemeye devam etmektedir (Davis, 2007).

Sanayileşme ve kalkınmanın olmadığı, küresel ölçekteki uluslar ötesi sanayilerle rekabet edemeyen yerel sanayilerin yok olmaya yüz tuttuğu, kamu sektörlerinin küçüldüğü, iş gücüne ihtiyaç duyulmayan bir kentin g alarak hızla büyümeye devam etmesi çoğunlukla tarımsal üretim sisteminin çeşitli nedenlerle zayıflayıp kısmen ortadan kalkmasıyla açıklanmaktadır. Dış borçlanmasından ötürü IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla işbirliğine giden ülkelerin tarımsal sistemlerine getirilen deregülasyonlar, tarımın geliştirilmesi ve desteklenmesinin azaltılması, ekonomik liberalleşme politikaları, kuraklık, ürünlere devlet tarafından düşük fiyat biçilmesi gibi faktörler tarımsal sistemin zayıflamasına neden olmaktadır. Tarımsal sistemdeki yıkım, tarımsal üretime bağlı bölgelerin kalkınamamasını, bu bölgelerde yaşayan işgücünün de kentlere yönelmesine neden olmaktadır. Ayrıca kuraklık, tarımın makineleşmesi, bazı bölgelerdeki i savaşlar, eğitim ve sağlık imkanlarının sınırlı olması da kentlere göçü destekleyen dinamikler arasında yer almaktadır. Böylelikle kentler, iş üretemez hale gelmiş olsalar bile kırsal işgücü artığı göçü almaya devam etmektedir (Davis, 2007).

Kırsal işgücü fazlasının da katkısıyla kentler bugün, küresel nüfus patlamasının yarısından fazlasına ev sahipliği yapmaktadır. Davis'in (2007) de vurguladığı gibi tarihte ilk defa kentsel nüfus kırsal nüfusu neredeyse geride bırakmaktadır.

Kalkınmanın sağlanamadığı, barındırmak ve bakmak zorunda kaldığı nüfusun katlanarak artışı, ekonomik krizler ve küresel rekabette saf dışı kalmanın yarattığı yeni işsizlik ve yoksulluk biçimlerinin ortaya çıktığı kentlerde enformel yerleşme ve yeni enformel piyasalar oluşmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kentlerinin olağan gerçeği haline gelmeye başlayan ve giderek artarak yaygınlaşacağı tahmin edilen bu ortamın imkansızlıkları ile mücadelede toplumsal faydaya yönelik girişimlere daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Kentsel ortamdaki yaşama ve çalışma alanlarındaki fiziksel ve sosyal altyapı yetersizlikleri yalnızca en yoksulları etkilememiştir. 80'lerin neo-liberal politikalarının özelleştirme eğilimleri ile kamusal harcamalarda kesintilere gidilmesinin sonucu olarak kentlerin görece düşük gelirli nüfusunun yaşadığı alanlarda da kendini göstermiştir. Neo-liberal uygulamalar yaşam alanları dışında sağlık, eğitim, sosyal hizmetler alanlarında da eşitsizliklerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Kentsel ortamdaki bu tür eşitsizlikler, sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde değil gelişmiş ülke kentlerinde de yaşanmaktadır. Küresel göç trafiğinden etkilenen gelişmiş ülkelerin büyük kentlerinin banliyölerinde kentsel eşitsizliğe maruz kalan gruplar gettolaşmaktadırlar.

Küresel etkiler, ulusal programlar ve nüfus artışına bağlı olarak biçimlenen kentleşmenin yarattığı eşitsizliklere Harvey'in yaklaşımı yapısaldır. Harvey (2008), kentte yaşayanların tümünün, sosyal ekonomik farklılıklardan bağımsız, kentte yaşıyor olmaktan dolayı sahip olmaları gereken kent hakkından bahseder. Kent hakkı bireysel olarak kent kaynaklarına erişebilme özgürlüğünden öte, ortaklaşa olarak üstlenilen, kentleşme süreçlerini şekillendirebilme hakkına sahip olmaktır. Kenti, kapitalizmin kendini sürekli yenileyebileceği üretim ve tüketim biçimlerinin ortamı, büyük sermaye grupları ve imtiyazlı sınıflar dışındakileri de bu siteminin devamlılığını sağlamakla yükümlü araçlar olarak kurgulanmasından doğan eşitsizliklere karşı kazanılması gereken haklar vardır.

Kent kaynaklarından yeterince yararlanılamayan eşitsizlik durumları toplumsal gerilimlere ve zaman zaman çatışma boyutuna varan kentsel hareketlere dönüşme potansiyeline de sahiptir. (Erder, 2002).

Kalkınma olmadan devam eden kentleşmenin, ekonomik, fiziksel ve sosyal yetersizliklerinin biçimlendirdiği kentsel ortam, toplumsal fayda amaçlı etkinlik gösteren aktörlere ihtiyaç duymaktadır.

3.3 Toplumsal Fayda İçin Etkinlik Gösteren Sosyal Aktörler

Sürdürülebilir gelişme süreçleri ve toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri proje geliştirme, hedeflenen kitle gibi konular yanında etkinlik gösteren aktörler açısından da benzerlik göstermektedir. Sürdürülebilir gelişmenin yerel ve küresel ölçekte hangi yollarla uygulanabileceğini açıklayan Gündem 21 Eylem Planı'nın başarılı olarak uygulanabilmesinde çok aktörlülük ve toplumsal uzlaşma arayışlarının önemi vurgulanırken programların uygulanmasındaki sorumluluk hükümetlerle hükümet dışı kuruluşlar ve halk arasında paylaştırılmaktadır (Yerel Gündem 21, 1992).

Habitat gündeminin etkin uygulanabilmesi için de yerel yönetimler, semt kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının eğitim, sağlık, yoksulluk, insan hakları, sosyal bütünleşme, altyapı, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yardım ve rehabilitasyon alanlarında güçlendirilmesini ve politikaların üretilmesine ve uygulanmasına yapıcı bir biçimde katılabilir kılınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu amaçla; bu tür kuruluşlar arasında uzmanlık ve deneyim alışverişinin ve ağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir (Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, 1997, s.88).

Gündem 21 Eylem Planı'nda küresel ortaklık kavramı ile birlikte “yönetim” anlayışı, yerini “yönetişim” olarak ifade edilen, katılımcılığa ve ortaklıklara dayalı yeni bir yaklaşıma bırakmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşım kapsamında yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel aktörler uluslararası topluluk ve merkezi yönetimler tarafından “ortaklar” olarak görülmeye başlamıştır. Tüm sorunların tek başına kamu sektörü tarafından çözümlenemeyeceği bilinci diğer yerel aktörlerin bu süreçlere katılımını, fikir ve deneyim paylaşımını desteklemektedir. Bu aktörler; sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, mesleki örgütlenmeler ve görece bağımsız kanaldan hareket eden sanatçılardır. Toplumsal fayda için mimarlık özelinde bu aktörlere tasarımcı ve mimarlar da dahil olmaktadır. Mimarlar sürdürülebilir gelişme hedeflerinde yerel yönetimlerle beraber çalışarak uzun vadeli gelişme projeleri içinde yer alabilecekleri gibi tekil inisiyatiflerle de kentsel ve kırsal alanlarda hizmetler ve sosyal donatılara ulaşamayanlar için sosyal sorumluluk bilinci ile sürdürülebilir gelişme hedeflerine eklemlenebilecek projeler üretebilmektedir. Bu projeler kapsamlı

kalkınma projeleri dışında problem odaklı tekil örnekler olup sürdürülebilir gelişmenin sağlanabilmesinde mimarlık disiplininin kendi kanalından sunduğu eklemlenmeler olarak değerlendirilebilir.

3.3.1 Sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutuna katkı sağlayan sosyal bir aktör olarak mimar

Günümüzün kaynak krizi sendromu ile başa çıkabilmek adına her disiplin kendi kanalından müdahalelerle çözüm önerileri ortaya koymalıdır. Kaynak krizi sendromunun yaşamın her alanını ilgilendiren süreçlerini en verimli, adil ve kazançlı bir şekilde yürütebilmek için geçerli yöntem olarak sürdürülebilir gelişme paradigması öne çıkıyor. Sürdürülebilir gelişmenin kaynak krizini yönetebilmek adına ele aldığı meseleler, ekonomik, çevresel ve sosyal bileşenler altında toparlanarak değerlendiriliyor. Bu üç bileşenin, günümüzün kaynaklarını gelecek nesiller için tehlikeye atmadan en verimli biçimde kullanılabilmesi adına beraberce geliştirilebilmesi ve bu bileşenlere dahil disiplinlerin küresel ölçekte ortaklaşa çalışması sürdürülebilir gelişme anlayışının temel argümanı olarak kabul görmektedir.

Disiplinlerarası ortaklık anlayışı, mimarlığın zaten üzerinde fazlaca durduğu, tasarımdan uygulamaya kadar bir projenin hitap ettiği özneler, durumlar ve ortamlar açısından değerlendirmeye koyduğu bir yaklaşım. Mimar, mevcut kaynak krizi sendromu ile baş edebilme süreçlerine de bazen bir fikir aracılığı ile, bazen tek bir mimari ürünle bazen de planlama süreçlerindeki aktörlerden biri olarak katkı sağlamaktadır. Mimarlar, gerek düşünce alanında gerekse uygulama alanında her zaman içinde bulundukları ortamın dinamikleri ile yakından ilgilenmişler ve kendi kanallarından açılımlarla meselelere dahil olarak çözüm önerileri getirmişlerdir. Günümüzdeki ortam ise bölüm 3.1’de değinilen ortama bağlı dinamikler çerçevesinde mimarın sağladığı katkının kapsamının genişlemesine neden olabilir.

Tasarımcı ve mimar etkinlik alanının kapsamını genişleterek bugün dünyanın karşı karşıya olduğu meselelerin çözümlenmesinde dikkate değer bir rol üstlenebilir. Mesleğin yaygın pratikleri açısından bakıldığında, konvansiyonel piyasa talepleri dışında kalan alanlara yönelik pratikler mesleğin azınlıkta kalan belki bir bakıma marjinal yönü gibi görünebilir ancak yüzleşmek durumunda kaldığımız meseleler belki de yeni bir tip etkinlik alanı olarak mimarlığın hizmet sunduğu alanın kapsamının genişleyeceğinin sinyallerini vermektedir.

Gerçekten de mimarlığın hizmet verdiği orta ve yüksek gelirli, özelleşmiş ihtiyaçlarına yönelik tasarım talebinde bulunan konvansiyonel müşterilerin toplumun azınlıkta kalan bir grubunu oluşturduğu göz önüne alınırsa geride kalan, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yeterli ekonomik birikime sahip olan ve mimarlık hizmeti talep edemeyen çoğunluğun ihtiyaçları için mimarlar gelişme programlarına eklemenebilecek işler üreten aktörler olabilirler (Şekil 3.3).

Bugün yapı ile ilgili profesyonellerin sürdürülebilirlik paradigmasının çevre ile ilgili alanında sürdürülebilir yapı, malzeme, kaynak kullanımı gibi çok sayıda başlıkta teknolojiye de faydalanarak sayısız ürün verdiğini görüyoruz. Ancak konu sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutu olunca yapı ile ilgili profesyonellerin bu alanın kapsadığı sosyal ihtiyaçlara yönelik geliştirdiği öneriler ne yazık ki sayıca daha az kalıyor. Bölgesel ve kentsel planlama ve kalkınma programlarında toplumun sosyo-kültürel ihtiyaçlarına yönelik değerlendirmeler yer alıyor. Yeni nesil kalkınma programları ve kent yönetim modelleri uzun vadeli süreçleri kapsayan programlar ortaya koyuyorlar. Zaten sürdürülebilir gelişme programları görece uzun vadeli ve çok aktörlü süreçlerle gerçekleştirilebilir. Ancak mimar da bu süreçlere bireysel olarak veya bir oluşumun içinde yer alarak tekil projelerle katkı sağlayabilir. Bu katkı sürdürülebilir gelişme programlarına bir eklemene olarak değerlendirilebilir.

Şekil 3.3: Adpsr grubunun gösterisi ([http://adpsr.org / Resources.htm](http://adpsr.org/Resources.htm) 12.02.2009)

3.3.2 Toplum yararı için faaliyet gösteren diğer sosyal aktörler

Toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri, mimarların bireysel inisiyatiflerle yürüttükleri tasarım ve uygulamalar dışında dahil olabilecekleri veya danışmanlık hizmeti verebilecekleri çeşitli sosyal aktörler tarafından da gerçekleştirilebilir. Yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, ulusal ve uluslararası mesleki örgütlenmeler ve üniversiteler hükümet dışı aktörleri oluşturmaktadır. Gündem 21 Eylem Planı ve Habitat Gündemi uygulamaları, sürdürülebilir gelişme ve sürdürülebilir insan yerleşimleri hedeflerinin gerçekleştirilmesinde bu aktörlerin önemine ve aktörler arasında ortaklıklar kurulması gerekliliğe işaret etmektedir.

- Sivil toplum kuruluşları (STK): Merkezi ya da yerel yönetiminin denetiminde olmayan ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları, ikna ve eylemlerle çalışan, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar ve/veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır. Ancak dernekler, vakıflar, siyasal partiler, spor kulüpleri, sendikalar ve meslek odalarını kapsayan bu genel önerme içinde bazı tartışmalı pozisyonlar vardır; örneğin Mete Tunçay'a (2003) göre siyasal partiler ancak iktidar olmadıkları zaman STK sayılmalıdır. İktidarda oldukları zaman devletle fazla özdeşleşir, iktidara gelme şansları yüksek olduğu oranda da devlete fazla mesafe koyamazlar. Barolar, tabip ve mimar-mühendis odaları gibi örgütler, belirli bir mesleği yapabilmek için üye olunması zorunlu kuruluşlar oldukları için tam gönüllü nitelikte değildir. Şirket gibi ticari örgütlenmeler gönüllü kuruluşlar olmakla beraber kuruluş amaçlarının önceliği kar sağlamak olduğu için sivil toplumun amaçları açısından yararları sınırlıdır. Ayrıca mahalle düzeyinde yerel cemaat ilişkisi içerisinde yürütülen çalışmalar, kapsam bakımından daha dar oldukları için STK'lardan ayrılmalıdır. STK'ların küresel ölçekteki kavram karşılığı olarak NGO (Non-Governmental Organisations) kullanılır. Ancak Blackburn'un (2008) aktardığına göre, NGO'lar siyasi partileri ve şirketleri içermez. NGO'larla eşanlamlı olarak kullanılan CSO'lar da vardır. Bazı kaynaklara göre sivil toplum organizasyonlarını tanımlayan CSO'lar bireyler ve gruplardan oluşan görece daha esnek bağlantıları kapsar fakat NGO'lar bunları kapsamaz. "sivil toplum" dan türeyen sivil toplum örgütleri, Amerika Birleşik Devletleri dışındaki bir çok ülkede toplumun, hükümet ve özel sektör dışındaki üçüncü sektörünü tanımlamak için kullanılır (Blackburn, 2008).

Sivil toplum kavramı, 18. yüzyılda toplumsal sözleşme kuramları ile birlikte ortaya atılmıştır. Bu sözleşmeye göre doğa durumunda yaşayan insanlar, insanlığın geneli için eşitlik, adalet ve özgürlük sağlamak adına bazı bireysel haklarından vazgeçerek, genelin faydasını gözeterek kendilerini yönetme hakkını herkesin üzerinde bir yapıya devrederler. Böylelikle doğa durumunda yaşayan insanlar, kendi aralarında sözleşerek uygarlık durumuna geçerler. Ancak, toplum sözleşmesinin, politik otoritenin bireyin onayına bağlı olduğunu göstermek ve devlet otoritesini meşrulaştırmak için geliştirilmiş bir öğreti olduğu da söylenmektedir. Uluslararası sivil toplum kuruluşları tarihi 1914'e kadar uzanmakla beraber bugünkü yapısıyla sivil toplum kuruluşu kavramı ilk defa 1945 yılında Birleşmiş Milletler teşkilatının kuruluşu sırasında kullanılmıştır.

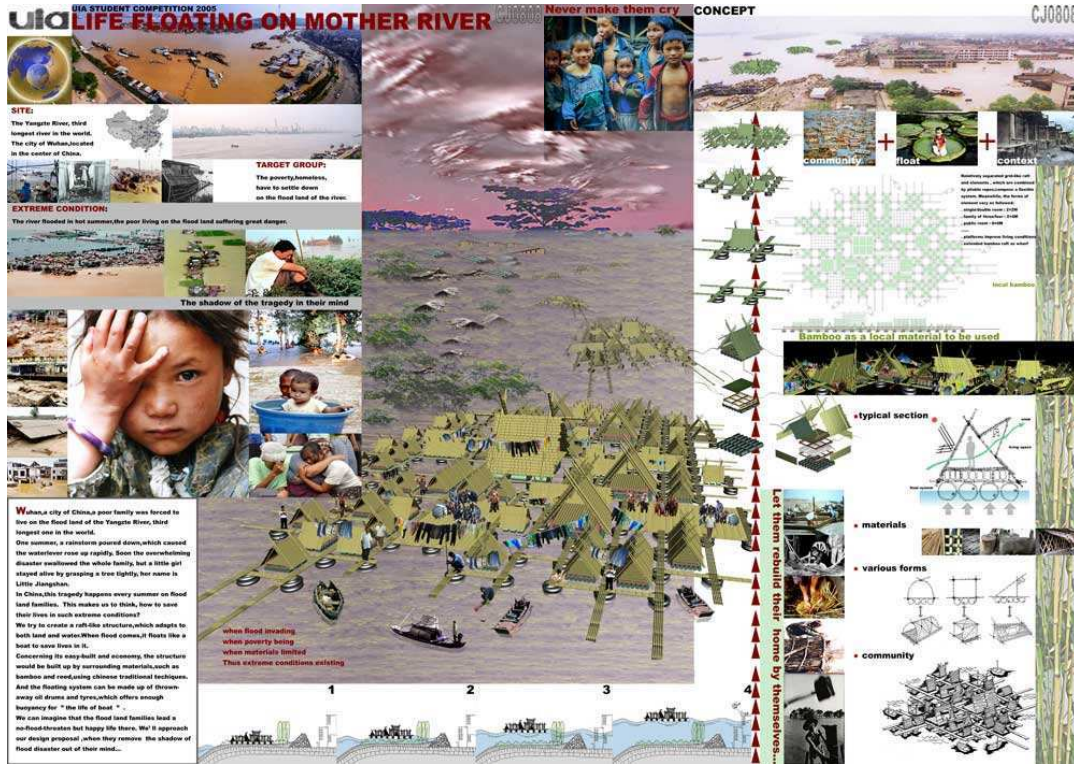
Birleşmiş Milletler bugün, kuruluş amacı olan uluslararası ilişkileri istikrara kavuşturmak ve barışı daha sağlam temeller üzerine oturtma faaliyetlerine ilave olarak kadın hakları, çocuk ve gençlik konuları, yerel halkalar ve toplulukları, çevre koruma, insan hakları, yoksullukla mücadele ve ekonomik kalkınma, tarımsal kalkınma, eğitim, doğal afet yardımı, bilim ve teknoloji, iş ve işçi hakları gibi pek çok alanda çalışmalarını sürdürmektedir(UN).

Union of International Associations verilerine göre 2001 yılı itibariyle yaklaşık 25,000 aktif uluslararası NGO bulunmaktadır. Bu rakamın 1980'de 10,000 ve bir yüzyıl önce 400 kadar olduğu belirtilmektedir (Blackburn, 2008).

STK'lar amaç ve faaliyet alanı bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlayan aktörlerden biri olarak ele alınan STK'lardan toplumun ortak sorunları olarak kabul edilen sorunlara yönelik çözüm önerilerini mimarlık, tasarım, uygulama ve planlama yoluyla gerçekleştirenlerden bir bölümü örneklenmiştir.

- Meslek odaları ve uluslararası mesleki örgütlenmeler: Meslek odaları profesyonel uzmanlık alanlarındaki birikimlerini toplumun ortak menfaatlerine yönelik söylemleri ile ortaya koymaktadırlar. Meslek odaları sivil toplum kuruluşu statüsünde sayılabilecekleri gibi mesleği yapabilmek için üye olunması zorunlu kuruluşlar oldukları için tam gönüllü nitelikte değildir. Ancak bu, söylemlerini mesleki etik değerler çerçevesinde toplumsal dinamiklere göre biçimlendirmelerini engellemez. Dünya genelinde ve Türkiye'den mimarlık meslek odaları toplumsal

meselelerle yakından ilgilenmekte ve uzmanlıklarını bu konular çerçevesinde toplumun hizmetine sunmaktadırlar. UIA (Union Internationale des Architectes) gibi uluslararası mesleki örgütlenmeler düzenli toplantılar vasıtasıyla mesleğin gündemdeki meseleler karşısındaki pozisyonunu değerlendirerek ortak girişimler için zemin hazırlamakta, yarışmalar düzenlemektedir. Uia'nın 2005 yılında İstanbul'da gerçekleşen olağan kongresi kapsamında düzenlenen "Aşırı ve Olağanüstü Koşullarda Mekan Yaratmak" konulu öğrenci yarışması bu yaklaşımın örneklerinden biridir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 : Uia 2005 Öğrenci Yarışması, “Aşırı ve Olağanüstü Koşullarda Mekan Yaratmak” Öğrenci Yarışması Unesco Ödülü sahibi proje. Ekip: langzijiao, Yangyi, Lixin. (<http://www.uia-architectes.org/>. 05.12.2008)

- Üniversiteler: Akademik kurumların ve araştırma kurumlarının, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, insan yerleşmelerini geliştirme programlarına katkıda bulunmaları Habitat Gündemi'nde de desteklenmektedir. İnsan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hakkında bilgi ve düşüncelerin derlenmesi, analizi ve yayılması aracılığıyla, insan yerleşmelerindeki ilerlemelerin bağımsız, tarafsız ve nesnel biçimde izlenmesini sağlayacak aktörlerden biri de üniversitelerdir. Toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri uluslararası ortamda ve Türkiye'de çeşitli Üniversitelerin yürüttüğü programlarla gerçekleştirilebilmektedir. Bu programların,

konvansiyonel anlamda mimarlığın müşterisi olmayanlara, yine konvansiyonel yapı malzemeleri dışındaki malzemeler ve örgütlenmelerle mimarlık hizmeti vermesi mimarlığın kuramsal sınırlarının değerlendirilmesi, sorgulanması açısından yeni kapılar açmaktadır (Tanju, 2003).

- Yerel Yönetimler: Toplumsal faydaya yönelik proje geliştiren aktörlerden biri de yerel yönetimlerdir. Belediyeler, insanlara en yakın yönetim düzeyine sahip bulunduğundan, insan yerleşmelerinin yaşayabilir, hakça ve sürdürülebilir hale getirilmesinde etkin bir ortak olabilirler. Yerel yönetimler ekonomik, sosyal ve çevresel altyapıyı kurabilir, işletebilir ve koruyabilir, planlama süreçlerini denetleyebilir, yerel çevre politikaları üretebilir, ulusal ve yerel çevre politikalarının uygulamasına yardımcı olabilirler. Belediyeler insanların eğitilerek harekete geçirilmesinde ve sürdürülebilir bir gelişme sağlamak üzere halkın taleplerine karşılık verilmesinde önemli bir rol oynarlar.

Doğrudan kamu hizmeti sunan yerel yönetimlerin hizmetlerini halkın ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak, ileriye dönük sosyal refahını geliştirecek projelerle şekillendirmesi beklenmektedir. Bu ihtiyaçların belirlenmesinde ve proje uygulamalarında belediyelerin bünyesinde sosyal hizmet uzmanlarına da ihtiyaç bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yerel yönetimlerde sosyal proje tasarımları geliştiren sosyal hizmet uzmanları belediye başkanları ile birlikte çalışmaktadır. Bununla beraber hemen her yerel yönetim bünyesinde çocuklara, gençlere, ailelere, yaşlılara, özürllülere ve hastalara yönelik hizmet merkezlerinde geliştirilmiş sosyal hizmet modelleriyle, sosyal projeler yaşama geçirilmektedir. Hemen her belediyede Gençlik Merkezleri, Özürllü Sosyal Rehabilitasyon Birimleri, Yaşlı Dinlenme ve Danışma, Çocuk Eğitim ve Eğlence, Aile ve Evlilik Danışma, Evde Hastalara Psikososyal Destek sağlayan birimler oluşturulmuştur (Songül, 2008). Türkiye’de AB entegrasyon süreçleri ve BM sürdürülebilir gelişme programlarına yerel yönetimlerin katkısını destekleyen Yerel Gündem 21 gibi eylem planları yerel yönetimlerin bu bağlamda yapılandırılmalarına olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Özellikle büyük kentlerde hemen her belediyenin “Toplum Merkezi” hizmetleri bulunmaktadır (Şekil 3.5) (Şekil 3.6).

Şekil 3.5 : Şişli Belediyesi, Toplum Merkezi.
(<http://www.sislibelediyesi.com.07.03.2009>)

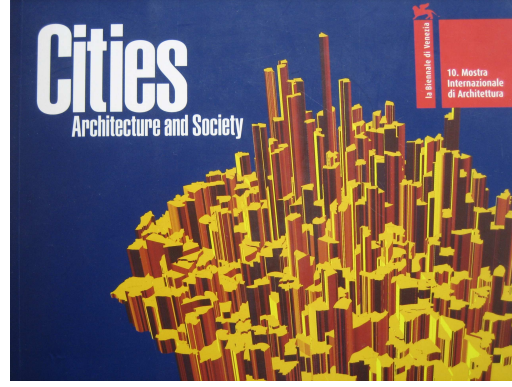

Şekil 3.6 : Beşiktaş Belediyesi gençlik merkezi
(<http://www.besiktas.bel.tr>. 07.03.2009).

- Sanat ve sanatçı: Sanatın günümüzde sosyal içerikli meseleler üzerinde durması, yerel ve küresel ölçekli toplumsal sorunların bilinirliğinin artmasında ve çözüm stratejileri geliştirilmesinde önemli katkı sağlıyor. Sosyal içerikli meseleler üzerine proje yürüten aktivist organizasyonlar veya bireysel inisiyatifler sanatı sadece yazılı ve görsel yayınlar veya müze, galeri gibi özelleşmiş mekanlarda sergilemek yerine, kamuya açık alanları, gündelik hayatın mekanlarını kullanarak herkes için erişilebilirlik sağlamaktadırlar. Böylelikle işaret ettikleri konular, toplumun daha geniş kitlelerine ulaşmış oluyor.

Sanatçı, içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevreye dair gözlemlerini ürettiği işler aracılığı ile ortaya koyan aktörlerden biridir. Herhangi bir yapılanmaya dahil olmadığı için diğer aktörlere göre daha özgür yorumlar yapabilir, işler ortaya koyabilir. Tekil inisiyatifin dışında mahalle düzeyinde sivil inisiyatif platformları oluşturularak gerçekleştirilen projelerin o mahallenin sosyokültürel dinamikleriyle yürütülmesi, yerel halkın da projeye katılarak projenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır.

Kamusal sanatın, kitlelere ulaşma amacıyla, zamanın ruhuna denk gelen sloganlarla, bu sloganlar çerçevesinde işler üreten sanatçıları bir araya getirerek izleyici ve katılımcı sayısını ulusal ve uluslararası ölçeklere taşıyan bienaller, güncel meselelere yönelik bakış açılarını sunulduğu önemli platformlardan biri olarak karşımıza çıkıyor (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : 10. Venedik Bienali mimarlık sergisi teması.

Sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutuna eklemlenerek sürdürülebilir insan yerleşimlerinin gerçekleştirilmesinde katkı sağlayabileceği düşünülen toplumsal fayda için mimarlık girişimlerinin motivasyon, kapsam, aktörler, süreçler, ortam ve sosyal sürdürülebilirliğe katkılarının tartışıldığı bu bölümde, toplumsal fayda için mimarlık söyleminin çevre koşullarındaki değişimlerin beraberinde getirdiği doğal felaketler, küresel çaptaki ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı, demografik değişimler, kalkınmadan bağımsız gelişen kentleşme, sürdürülemez üretim ve tüketim kalıpları, çevrenin tahribatı, işsizlik, artan yoksulluk, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, sosyal dışlanma, yetersiz kaynaklar, temel altyapı ve hizmetlerin eksikliği, yeterli planlama eksikliği gibi nedenlerin yarattığı koşullarda bağlı olarak gelişen ortamda insan yerleşimlerini daha güvenli, daha sağlıklı ve yaşanabilir, adil, sürdürülebilir ve üretken geliştirilebilmesi için gerçekleştirilen süreçlere katkıları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda toplumsal fayda için mimarlık olarak kavramsallaştırılan etkinlikler, bahsedilen ortamın koşullarında toplumun ucuz konut, eğitim, sağlık, istihdam, kişisel gelişim ve rekreasyon gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlerinin sosyal donatı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik mimari faaliyetleri kapsamaktadır.

Toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerine ihtiyaç duyulan ortamlar; küresel, bölgesel ve kentsel ölçeklerde detaylandırılmıştır. Ortam açılımlarından elde edilen veriler, toplumsal fayda için mimarlığa ihtiyaç duyulan ortamların özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde liberalleşen ulusal kalkınma programları, tarımsal üretim sisteminin yıkımı, bölgesel kalkınma sorunları, kalkınmadan bağımsız gelişen kentleşme, hızlı nüfus artışı, sosyal hizmetlerdeki gerileme gibi nedenlere bağlı olarak oluştuğunu göstermektedir. Kalkınma seviyelerinden bağımsız

olarak, küresel ölçekte tüm ülkelerin toplum yararı için geliştirilecek faaliyetlere olan ihtiyacı ise iklim değişikliğine bağlı olarak gelişen doğal afetlerin yarattığı yıkımların ve artan nüfusa yetebilecek doğal kaynak sıkıntısının biçimlendirdiği ortamdır.

Toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerini gerçekleştirebilecek aktörler, gelişme programlarında sürdürülebilir gelişme süreçlerinin uygulayıcıları olarak belirlenen aktörlerle kesişmektedir. Gündem 21 Eylem Planı ve Habitat Gündemi'nde programların etkin uygulanabilmesi için hükümetler dışında yerel yönetimler, semt kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumlara paylaştırılan ortaklıklara toplumsal fayda için mimarlık özelinde meslek odaları, mesleki örgütlenmeler, tasarımcı, mimar ve sanatçılar da eklenmektedir. Mimar, tasarımcı ve sanatçılardan oluşan aktörler toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerini bireysel inisiyatiflerle gerçekleştirebilecekleri gibi diğer aktörlerin oluşturdukları yapılara katılarak veya danışmanlık vererek bu süreçlere katılabilirler. Mimarlar özelinde bu inisiyatifler mesleğin kapsam alanının da genişlemesine olanak sağlayabilir. Mimarlığın hizmet verdiği orta ve yüksek gelirli, özelleşmiş ihtiyaçlarına yönelik tasarım talebinde bulunan konvansiyonel müşterilerin toplumun azınlıkta kalan bir grubunu oluşturduğu göz önüne alınırsa geride kalan, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yeterli ekonomik birikime sahip olmayan ve mimarlık hizmeti talep edemeyen çoğunluğun ve konuların mimarlığın gündeminde daha fazla yer alması mümkün olabilir.

Şimdiye kadar, ortam ve koşullara bağlı olarak belirlenen amaç, kapsam ve aktörler açısından değerlendirilen toplumsal fayda için mimarlık olarak ele alınan etkinlikler, gelecek bölümde seçilen örnek uygulamalarla, belirlenen inceleme yöntemi çerçevesinde ele alınacak ve şimdiye kadar çizilen kuramsal sınırlar gerçek hayattan uygulamalarla sınanacaktır.

4. TOPLUMSAL FAYDA İÇİN MİMARLIK VE TASARIMIN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Çevresel koşullardaki değişimlerin beraberinde getirdiği doğa olayları, küresel çaptaki ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı, kalkınmadan bağımsız gelişen kentleşme, işsizlik, yoksulluk gibi nedenlerin yarattığı koşullarda eğitim, sağlık, istihdam, kişisel gelişim ve rekreasyon gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayanların sosyal donatı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik mimari faaliyetleri toplumsal fayda için mimarlık olarak değerlendiren çalışmanın, örnek incelemesi bölümünde şimdiye dek motivasyonları, amaçları, kapsamı, ortamı ve aktörleri ile beraber kuramsal çerçevesi çizilen toplumsal fayda için mimarlık etkinlikleri, belirlenen inceleme yaklaşımı eşliğinde uygulanmış örnekler üzerinden incelenecektir. Uygulanmış örnekler üzerinden yapılacak inceleme, toplumsal faydaya yönelik ortaya konulan mimarlık girişimlerinin uygulama süreçleri boyunca ve tamamlandıktan sonra fiziksel ve sosyal çevrelerinde yarattıkları etkileri, sebep oldukları ve dolaylı yoldan katkı sağladıkları sosyal hayattaki değişimleri ve sosyal sürdürülebilirliğe sağladıkları katkıları değerlendirebilmek açısından gerekli ve önemli bulunmaktadır.

4.1 Örnek Seçimindeki Yaklaşım

Sürdürülebilir gelişmenin insan yerleşimleri ile ilgili sosyal boyutuna bir katkı niteliğindeki toplumsal faydaya yönelik girişimlerin incelendiği bu bölümde, mimari tasarım ürünleri ve mekansal özelliklere sahip kamusal sanat ürünleri incelenecektir. İnceleme alanı; mimarlığın, tasarımın ve sanatın, toplumsal fayda, sosyal sürdürülebilirlik amacı ile tasarlanan veya bu amaçla tasarlanmamış ancak yarattığı etki ile sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlayan, fikir düzeyinde veya uygulanmış, mimari/mekansal niteliklere sahip tekil projeler ile sınırlandırılmıştır. Uluslararası ortamdan seçilen tekil projeler, sürdürülebilir gelişme süreçlerine katkı sağlayabilecek eklemlenmeler olarak değerlendirilmektedirler. Kentsel ve bölgesel planlama projeleri, ölçek, içerik, aktörler ve süreç açısından tekil projelere göre daha kapsamlı olduklarından inceleme alanına dahil edilmemiştir. Kriz, afet sonrası acil müdahale, geçici barınak gibi kısa dönemli yardım amacı taşıyan projeler, olağanüstü koşullarda ortaya çıkmış ihtiyaçlara yönelik geçici, kısa dönemli çözümler olarak

sunulduğu ve ihtiyaç sahiplerinin uzun dönemdeki sosyal donatı ihtiyaçlarına cevap veremedikleri için örnek incelemesinin dışında tutulmuştur. Sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlayan, Türkiye özelinde örneklerine rastlanan, çeşitli vakıf, dernek gibi kuruluşların bağışlarıyla gerçekleştirilen ilkokul, sağlık ocağı gibi sosyal donatılar genellikle tip proje özellikleri taşıyan, ayırt edici mimari tasarım karakterine sahip olmayan projeler oldukları için örnekleme bölümünün dışında tutulmuşlardır.

İncelemeye kaynaklık edecek araç olarak akademik ve popüler yayınlar, sivil toplum kuruluşlarına ait veri tabanları, sanat kurumlarının arşivleri ele alınmıştır. Çeşitli kaynaklardan seçilen projeler kentsel ve kırsal alana yönelik projelerden oluşturulmuştur.

Kentsel ortamdan projeler başlığı altında incelenecek örnekler, kentsel alanlara özgü sosyal meselelere duyarlı projelerden seçilmiştir. Seçilen örnekler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özellikle büyük kentlerde, gelir dağılımı eşitsizlikleri, nitelikli altyapı, sosyal donatı ve hizmetlere ulaşamayan alanlardaki fiziksel ve sosyal ihtiyaçlara çözüm önerisi getiren mimar, tasarımcı, sanatçı, üniversiteler ve sivil toplumdan aktörlerin ortaya koyduğu örneklerdir.

Kırsal alandan projeler bölümünde ele alınan projeler, bölgesel kalkınmada geri kalmışlık, yoksulluk ve kırsalda olmanın getirdiği olanaksızlıklar nedeniyle sağlık, eğitim, rekreasyon, kültür hizmetlerine erişimin kısıtlı olması gibi nedenlerle ortaya çıkan fiziksel ve sosyal ihtiyaçların karşılamasına yönelik sosyal donatı projeleridir.

Örnek incelemesine dahil edilen projeleri gerçekleştiren aktörler bazı projelerde tekil insiyatif alan mimar ve sanatçılardan, bazı projelerde ise yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, kar amacı gütmeyen kuruluşlar (non-profit organization) ve üniversitelerden oluşmaktadır.

4.2 Örnek İncelemesindeki Yaklaşım

Kentsel ortam ve kırsal alana dair projeler olarak sınıflanan iki gruptaki örneklerin sürdürülebilir gelişmenin sürdürülebilir insan yerleşimlerini de kapsayan sosyal bağlamdaki hedeflerine eklemlenebilme potansiyelleri incelenirken, projeleri gerçekleştiren aktörlerin profilleri, projelerin ortaya çıkışlarındaki motivasyon, amaç, kapsam ve proje süreçleri incelenerek toplumsal fayda bağlamında ne gibi öneme sahipler analiz edilmeye çalışılacaktır.

Seçilen projeler yer aldıkları ortamın bağlamı içerisinde;

- hedeflenen kitle,
- hedeflenen kitle tarafından belirlenen ihtiyaç,
- ihtiyacın karşılanmasına yönelik geliştirilen çözüm (öneri),
- çözüm niteliğindeki projenin tasarım ve uygulamasında yürütölen süreç,
- projenin toplumsal fayda bağlamında önemi ve sosyal sürdürülebilirliğe katkıları

değerlendirilerek incelenecektir. İncelemek üzere seçilen örnekler içinde hedef kitle olarak belirlenen gruplar; eğitim, sağlık, istihdam, kişisel gelişim ve rekreasyon gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayanlardır (underserved). Hedeflenen kitle tarafından belirlenen ihtiyaçların karşılanmasına yönelik çözüm önerileri; eğitim, sağlık, rekreasyon, kişisel gelişim alanlarına yönelik tesisleri kapsayan sosyal donatılardan oluşturulmuştur. Çözüm niteliğindeki projelerin tasarım ve uygulamasında hedef kitlenin “ortaklar” olarak benimsenerek katılımlarının desteklendiğı süreçlere dikkat çekilmiştir. Proje incelemesinin sonunda, hedef kitle, ihtiyaç ve ihtiyacın karşılanması süreçlerinin toplamının toplumsal fayda bağlamında önemi ve sosyal sürdürülebilirliğe katkıları değerlendirilecektir.

Kentsel ortam ve kırsal alandan seçilen örneklerin incelemelerinin yapıldığı bölümlerin sonunda, incelemelerden elde edilen aktör, hedef kitle, ihtiyaç, kullanım amacı, finans kaynağı, ödüller ve sosyal sürdürülebilirliğe sağlanan katkı gibi anahtar verilerin birarada bulunduğu değerlendirme tabloları oluşturulacaktır.

4.3 Kentsel Ortamdan Projeler

Küresel nüfusun giderek daha fazlasının kentlerde yaşamaya başladığı bu dönemde, kentler ve özellikle metropoller proje geliştirme, planlama ve yönetim bakımından oldukça karmaşık dinamiklere sahiplerdir. Artan küresel rekabet; etnik ve kültürel bakımdan çeşitlenmiş nüfusları; büyük ölçüde kentsel yoksulluk yoğunlaşmaları; yaygın altyapı ağları, ulaşım ve iletişim sistemleri; ulusal, bölgesel ve uluslararası üretim ve tüketim kalıplarındaki stratejik rolleri; ekonomik gelişme, ticaret ve finans; ve çevre tahribatının hızlı ve geri dönüştürülemez etkileri kentlerin kendilerine özgü ortamını biçimlendiren dinamiklerdendir.

Kentsel ortamdan projeler bölümünde, kentsel ortamın kendine özgü koşulları içinde ortaya çıkan sorun ve ihtiyaçlara yönelik; fonksiyon, biçim ve kullanım açısından yenilikçi ve yaratıcı özellikleri bulunan tekil projeler incelenecektir. Hizmet verdikleri toplulukların ihtiyaçlarından yola çıkan, tasarım ve uygulama süresince onları “ortaklar” olarak süreçlere dahil eden, dışlayıcı olmayan, çok çeşitli ekonomik ve kültürel grupların barındığı kentte sosyal segregasyonun önüne geçmeye çalışan projelerin her biri kendi fiziksel ve sosyal mekanı içinde belirli sorunlara getirdikleri çözüm önerileri ile ayırt edici özellikler barındırmaktadır.

4.3.1 Karakas için teleferik metro projesi (Venezuela) / Urban Think Tank

Şekil 4.1: Teleferik Metro Sistemi, Karakas, Venezuela.
(<http://www.utt.com>.10.12.2008)

Aktör profili: Karakas için teleferik metro projesini geliştiren takım Urban Think Tank (Utt), etkinlik kapsamını çağdaş mimarlık ve kent olarak tanımlamaktadır. Ofis amacını, inşaat mühendisleri, çevre mühendisleri, peyzaj mimarları ve iletişim uzmanlarının biraraya getirilmiş uzmanlıkları aracılığıyla kentte ihtiyaç duyulan

konularda yenilikçi ve aynı zamanda pratik çözümler üretmek olarak özetlemektedir. (Utt, 2008).

Utt, çağdaş mimarlık ve kent ile ilgili araştırma yapan ve proje üreten mimar ve araştırmacıların oluşturduğu bir tasarım ofisi. Ofisin ortakları A. Brillembourg ve H. Klumper'in ofis yanında Kolombiya Üniversitesi'nde akademik bir araştırma stüdyosu olan Slum Lab'ı yürütüyor olmaları, çeşitli üniversitelerde verdikleri dersler ve ofis dışı uluslararası ekibin projelere sağladığı destekle oluşan çoklu ortamların işbirliği, kuramsal altyapısı güçlü ve uygulama alanında gerçekçi projeler üretilebilmesinde önemli katkı sağlamaktadır.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı: Teleferik metro sistemi projesi, Utt'nin Venezuela'nın Karakas kenti enformel yerleşimlerinin toplu taşıma ihtiyacına çözüm önerisi getirmektedir. Venezuela'nın kültür başkenti olarak anılmasının yanında Latin Amerika'daki en tehlikeli şehirlerden biri olma şöhretine de sahip olan Karakas, Birleşmiş Milletler verilerine göre dünya genelinde silahlı suçlara bağlı ölümlerin en fazla görüldüğü yer olarak biliniyor (BBC News, 2007). Günümüzde İspanya, İtalya, Portekiz, Orta Doğu, Çin ve Latin Amerika'nın diğer ülkelerinden göç almaya devam eden Karakas kenti tepeleri, Türkiye'nin büyük kentlerinde görmeye alışık olduğumuz yoğunlukta enformel yerleşimlere ev sahipliği yapıyor.

Süreç: Utt, proje sürecine enformel yerleşim alanlarının (barrio) yerel liderleri ile görüşmekle başlamış. Amaç, hedef kitlenin de proje sürecine katılımını sağlamak. Ofisin belirttiğine göre, liderler planlama ve gelişme ilkeleri hakkında eğitime sahip olmamalarına rağmen kendi topluluklarının ihtiyaçlarının farkında olan bir firma ile verimli bir çalışma sürdürebiliyorlar. Proje süreci, mimarların, planlamacıların, diğer uzmanların, üniversite aktivistlerinin ve enformel yaşam alanları liderlerinin katılımıyla kamuya açık bir sempozyum ve sunum eşliğinde başlayarak alternatifleri araştırmak için Utt ve barrio sakinlerinden oluşan gönüllülerle beraber bir çalışma grubu oluşturulmasıyla devam etmiş. Daha sonra çalışma grubu, alternatifler arasından araziye ideal olarak uyan, mevcut dokuyu en az istila eden, sürdürülebilir ve esnek teleferik metro sistemini seçmiş ve konsepti rafine hale getirmek için çalışma kolu tarafından yürütülen, 1 günlük yoğun çalıştay düzenlenmiş (Utt, 2008). Proje süreci boyunca yürütülen medya kampanyası da projeye destek sağlanması ve fon bulunması açısından bu sürece katkıda bulunmuş.

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Karakas'ın yoğun enformel yerleşimlerini barındıran San Agustin bölgesinde bir toplu taşıma projesi olarak geliştirilen teleferik metro sistemi, günümüz kentlerinin enformel olan ile ilişkisini ve pozisyon alışı nasıl farklılaştırılabileceğine dair çarpıcı bir örnek olması açısından önemli. Projenin önemi, kentin enformel gerçeğini kabul ederek onu formel yapılarla bağlama önerisinde yatmaktadır. Teleferik metro sistemi, Karakas'ın tepelerine kurulmuş enformel yerleşimleri şehrin geri kalanının toplu taşıma ağına bağlayan bir proje. Projeye sadece toplu taşıma sistemi projesi demek haksızlık olur çünkü proje fiziksel bir ulaşım hattının ötesinde enformelin formel ile bağlanması anlamına da gelmektedir. Enformel gerçekliğin kabulü ve formel yapılarla birleştirilmesi sosyal segregasyonun önüne geçilmesi adına yapıcı bir örnek teşkil ediyor.

Proje aynı zamanda kendi içinde kentsel hizmetlerden yoksun enformel yerleşimlerde yaşayanlar için kreş, spor tesisleri, konser salonu, halkevleri gibi hizmetler de sunuyor. Bu tip sosyal hizmetler için düzenlenmiş mekanlar enformel yerleşim alanlarında sosyal hizmetlerden yoksun yaşayanların sosyal ihtiyaçlarını karşılayarak önemli bir boşluğu doldurmuş oluyor.

Tasarım aşamasına yerel aktörleri davet ederek onları projenin ortakları olarak değerlendiren süreç projenin sahiplenilmesi ve sürdürülebilmesi açısından olumdur.

Şekil 4.2 : Teleferik Metro Sistemi, Karakas, Venezuela.
(<http://www.u-tt.com>. 04.02.2009)

4.3.2 Günlük İşçiler için Merkez nerisi (ABD) / Public Architecture Org.

şekil 4.3 : Günlük işçiler için merkez projesi. Public Architecture.
(<http://www.publicarchitecture.org/>. 08.02.2009)

Aktör profili: Kar amaçlı olmayan bir kuruluş (non-profit organization) olan Public Architecture, bağış ve yardımlardan destek alarak kamu yararı için mimari projeler üretmektedir. Kendi projeleri dışında aynı zamanda ABD’de çapındaki mimarlık firmalarının katkı sağlayabileceği %1 programını geliştirerek mimarları ve tasarım firmalarını profesyonel çalışma saatlerinin %1 ini kamu yararı için ücretsiz işler yapmaya davet etmektedir. Public Architecture, sosyal meselelerin üstesinden gelmeyi ngren kamu yararı için projeler geliştirerek destek ve bağışlarla projenin finansmanını sağlıyarak, örnek projeler gerçekleştirmeye alışıyor. Araştırma ve tasarım gerektiren problemler için liderlik rolü üstlenerek somut fakat iyi ifade edilemeyen ihtiyaçlar ve isteklerin bütçelendirilmesi için yeni yollar araştırıyorlar.

Projenin motivasyonu, amacı ve kapsamı: Günlük işçiler için merkez ABD’de günlük işçilerin kendilerine ait mekanlara sahip olmamaları nedeniyle genellikle benzin istasyonları, büyük market otoparkları gibi başka amaçlar için tasarlanmış mekanlarda toplanmak zorunda kalmaları gerçeğinden yola çıkarak oluşturulmuş bir proje. Public Architecture’ın (2008) belirttiğine göre, son yıllarda ABD’de resmi olarak onaylanmış az sayıda günlük işçi merkezinin ortaya çıkmasına rağmen enformel toplanma alanlarında buluşmalar devam ediyor. Enformel toplanma

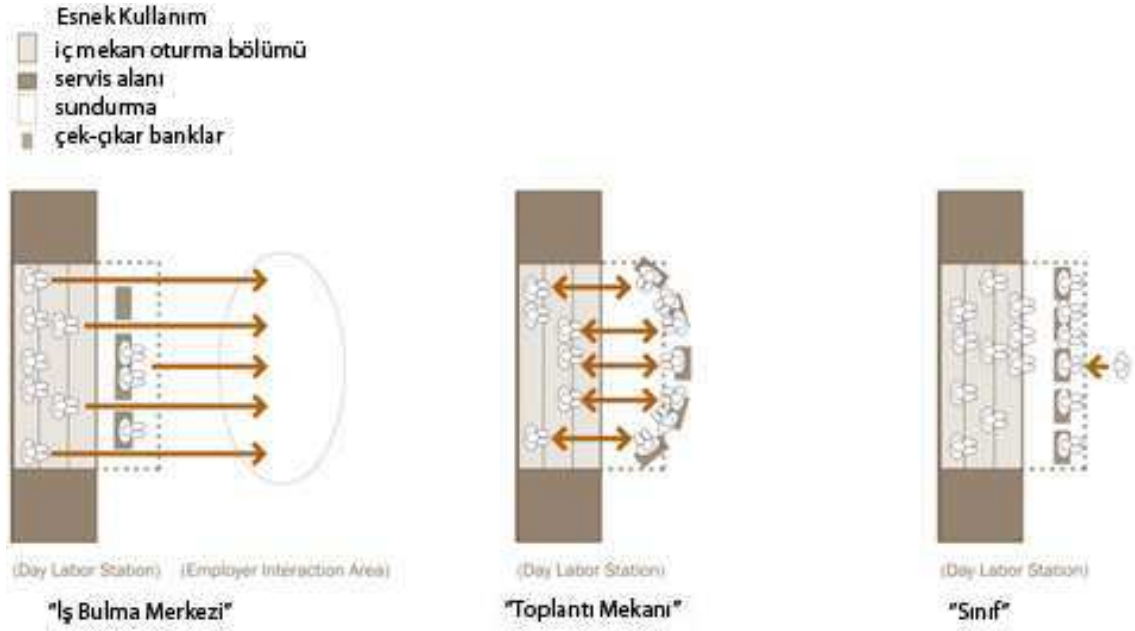
alanları, işçiler için ideal yerler olmak bir yana, toplanma mekanı, tuvalet gibi temel gereksinimlerini bile karşılamaktan aciz kalıyor. Bu problemten yola çıkarak Public Architecture, günlük işçilerin toplantı, derslik gibi ihtiyaçlarına çözüm niteliğinde, basit, esnek, kurulumu kolay günlük işçi istasyonu projesini geliştirmiş.

Süreç: Merkez önerisinin ilk prototipinin 1/1 ölçekli kesiti New York, Cooper-Hewitt Ulusal Tasarım Müzesi’nde 2007 yılında gerçekleştirilen “Desing For The Other 90%” sergisinde yer almış (Şekil 4.4). Bu sergiye ek olarak Public Architecture, günlük enformel işçilik durumunu, kullandıkları mekanları ve toplumdaki varlıkları etrafında bir dizi tartışma başlatmak için çeşitli ortamlar aracılığıyla iletişim faaliyetleri yürütmüş. Geliştirdikleri projenin müzeli bir parça olarak kalmaması için çeşitli yerel yönetimler ve toplum merkezli gruplarla ilk prototiplerin kurulabileceği yerler hakkında görüşmelere devam ediyorlar.

Şekil 4.4: Günlük işçiler için merkez önerisinin 1/1 ölçekli kesiti.
(<http://www.publicarchitecture.org>.08.02.2009)

Teknik detaylar: İstasyon yapısı, günlük enformel işçilerin yoğun olarak toplandıkları yerlerde basitçe kurulabilecek esnek bir strüktürden oluşuyor. Merkez, iş bulma merkezi, toplanma mekanı ve derslik gibi çeşitli fonksiyonel ihtiyaçlara cevap verebilecek esneklikte prototip olarak tasarlanmış (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 : Günlük işçiler için merkez projesi esnek kullanım alanları şeması.Public Architecture Organisation. (<http://www.publicarchitecture.org/>. 08.02.2009)

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Gelişmekte olan ülkelerin enformel piyasalarının başlıca aktörlerinden olan günlük ve mevsimlik işçilerin kentlerdeki yaşama ve çalışma koşulları ne yazık ki ya temel insani standartların altındadır ya da çok kısıtlıdır. Bu işçiler enformel piyasanın tüm yükünü sırtlarında taşımalarına rağmen kayıtdışı çalışmanın getirdiği olanıksızlıklara itiraz edememektedirler. Proje bu gerçekten hareketle, mimarlığın konvansiyonel müşteri profilinin dışındaki bir grubu müşterisi olarak benimsemiş ve enformel işçilerin temel gereksinimlerine yönelik bir mekanı projelendirmeyi üstlenerek formel alan dışında kalan bir grubun ihtiyacına yönelik çözüm önerisi getirmiştir.

4.3.3 Oda Projesi (Türkiye) / Özge Açıkkol, Güneş Savaş, Şeçil Yersel

Aktör profili: Oda Projesi, Özge Açıkkol, Güneş Savaş ve Şeçil Yersel'in 2000 yılından itibaren birlikte çalışmaya karar vermelerinin ardından oluşan bir sanatçı kolektifidir.

Süreç: 2000 yılında birlikte çalışmaya karar veren sanatçıların ortak bir mekan gereksinimleri ile İstanbul Galata'da bir ev kiralamalarıyla başlayan süreç evdeki odalardan birinin mahallenin sakinleri, sanatçıların yakın çevresi, başka sanatçılar ve farklı disiplinlerden diğer insanların ortak kullanımına açılmasıyla bir odadan

sokağa, ordan mahalleye ve kente doğru yayılan bir etkileşim zincirini başlatır. 2000-2005 yılları arasında sanatçılar mahallede gerçekleşen etkinliklere ilave olarak ulusal ve uluslararası bir çok etkinliğe davet edilirler. Galata bölgesindeki emlak spekülasyonları neticesinde yükselen kiralar yüzünden evden ayrılmak zorunda kalan grup bu zorunlu mekansızlaşma durumunu kent içinde farklı biçimlerde varolabilmeyi denemek adına kabullenmiştir (Oda Projesi, 2003).

Projenin motivasyonu, amacı ve kapsamı: Oda projesinin sosyal sürdürülebilirliğe bir katkı sağlamak gibi açık bir amacı yok. Üç sanatçının ortak bir mekana olan ihtiyacı ile kiralanan bir dairenin daha sonra odalarından birinin komşu çevre olarak mahalle ve arkadaşlardan başlayan paylaşım önerisinin sanatçılar, mekanın kullanımı ile ilgilenen diğer disiplinlerden insanlara doğru genişlemesi zamanla süreç içinde gelişen bir kapsam oluşturmuş. Mekanın dışarıya açılmasındaki motivasyon ise, mekanın kullanımı, gücü ve potansiyelleri üzerinde düşündürmektir.

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Projenin sosyal sorumluluk, toplumsal fayda gibi söylemleri olmamasına rağmen parçası olduğu mahalle ile etkileşime açtığı mekan üzerinden gelişen ilişkiler, süreç boyunca sosyal bir etkileşime olanak vermiş ve mahalleli için bir takım yeni iletişim biçimleri sağlamıştır. Sanatçıların mahalle ile kurmuş olduğu organik bağ ve bu bağın dönüşme ve dönüştürme potansiyelleri sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Süreç boyunca özellikle mahalleden çocukların katılımı, orada kendilerince ortaya koydukları performanslar ve mekanı sahiplenmeleri, mekanın ve projenin katılımı ile sürdürülebilir hale gelebileceğinin örneği (Şekil 4.6).

Şekil 4.6 : Mahalleli çocukların sahiplendiği mekan. Oda Projesi.(<http://www.bugday.org>. 04.04.2009)

4.3.4 Yüzen havuz (ABD) / Mimar Jonathan Kirschenfeld

Şekil 4.7 : Rekreasyon hizmetlerinden yararlanamayan dar gelirli için yüzen havuz. Mimar Jonathan Kirschenfeld. (<http://www.kirscharch.com>. 02.04.2009)

Şekil 4.8 : 2007 yılında açılan havuzdan 50,000 kişi faydalanmış. (<http://www.kirscharch.com>. 02.04.2009)

Aktör profili: Mimar Jonathan Kirschenfeld, dernek, vakıf ve kamu sektöründen kuruluşlar, kurumlar, şirketler ve şahsi müşterilere mimarlık hizmeti veren bir mimar. Konut ve rekreasyon tesisleri mimarın deneyim sahibi olduğu proje alanları.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı: Kamu hizmetlerinden yeterince faydalanamayan yoksul topluluklara yönelik rekreasyon projesi.

Süreç: Yüzen havuz projesi Neptune Vakfı tarafından sipariş edilmiş. Halka açık yüzme tesisleri, geçen yüzyılda East ve Hudson nehirlerine demirlenen halka açık banyolardan esinlenerek ortaya çıkmış. Vakfın, sahil şeridini yaşayan bir rekreasyon alanı olarak yenilemek istemesi üzerine yedeğe çekilen bir kargo mavnasının gövdesi içinde işlev görececek bir havuz, soyunma odaları, büfe, banyolar ve duşlardan oluşan bir tesis oluşturulmuş. Proje tamamlandıktan sonra parklar ve rekreasyon dairesine devredilmiş (Kirscharch, 2009).

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Havuzun konumu her yaz, kamu hizmetlerinden yeterince yararlanamayan farklı yoksul topluluklara hizmet verecek

şekilde değiştirilerek rekreasyon etkinliklerini bu topluluklar için kısıtlayan sosyo-ekonomik engellerin bir nebze olsun aşılmasını sağlamaktadır.

4.3.5 Hotel Prince George (ABD) / Common Ground

Şekil 4.9: Hotel Prince George, New York.

Şekil 4.10: Eşyalı, mutfaklı ve banyolu oda. (<http://www.commonground.org>.06.05.2009)

Aktör profili: ABD, New York merkezli yardım kuruluşu Common Ground, evsizlik sorunu yaşayan ve düşük gelirli bireylere yönelik ucuz konut, sağlık hizmetleri ve ekonomik destek sağlamaktadır.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı: Prince George Hotel Projesi, 416 düşük gelirli birey için kalıcı, ucuz konut olanağının yanı sıra aynı mekanda yürütülen kişiye özel sosyal hizmetleri kapsamaktadır. Otel, öncelikle evsizlik sorunu ile karşı karşıya olan düşük gelirli bireylere kalıcı ve ucuz konut olarak mekan sağlamaktadır. Konut desteğinin yanı sıra bu hizmet çerçevesinde otelde ikamet edenler için birarada yaşayan küçük bir topluluk olma bilincinin geliştirilmesine yönelik programlar ve etkinlikler düzenlenmektedir. Ek olarak aylık sağlık kontrolü, akupunktur, sağlıklı beslenme programı gibi hizmetlerle program desteklenmektedir. Barınma ve sağlık ihtiyaçları karşılanan bireyler daha sonra ekonomik olarak bağımsızlaşabilmek için eğitilmektedirler. Ayrıca resim, yoga gibi eğitimler de verilmektedir (Common Ground, 2009).

Süreç: 1904 tarihli Prince George Oteli zamanla gösterişli bir Beaux-Arts otelinden 1,700 yetişkin ve çocuğun çok kötü koşullarda yaşamak zorunda kaldığı bir bakımevine dönüşünce kullanılamaz hale geldiğine karar verilip 1990 yılında kapatılmış. 1999 yılında konut sorunu yaşayan düşük gelirli bireylere ucuz konut sağlayan Common Ground kuruluşu oteli satın alıp yenileyerek ihtiyacı olanlar için ucuz konut olarak kullanıma sunmuş. 2005 yılında otele ait balo salonu özel bağışlar, çeşitli kuruluşlar, devletin meslek eğitimi ve yapı koruma kurumları desteği ile elde edilen bütçelerle yenilenerek kullanıma açılmış. Balo salonu, Common Ground kuruluşunun konut geliştirme faaliyetlerini destekleme amacıyla düzenlenen çeşitli etkinlikler için kiralanabilmektedir (Şekil 4.11) (Şekil 4.12).

Şekil 4.11: 5,000 m2'lik balo salonu restorasyondan sonra.

Şekil 4.12: Otelin özenle döşenmiş lobisi. (<http://www.commonground.org>, 06.05.2009)

Proje detayları: Kendine ait mutfak ve banyoya sahip eşyalı odaların bulunduğu otelde güvenlik sistemi, 24 saat açık bir çamaşırhane, bahçecilik faaliyetlerinin gerçekleştirildiği biri çatıda olmak üzere iki adet bahçe, bir bilgisayar laboratuvarı ve sanat atölyesi bulunmaktadır.

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Evsizlik sorununa yönelik yardım hizmetleri veren bir kuruluş olan Common Ground'un düşük gelirliler ve evsizler için ucuz konut sağlama hizmetini kendi döneminin mimari karakterini yansıtan ancak bakımsızlık ve ihmalden ötürü yıkılmaya yüz tutmuş bir yapının yenilenerek yeniden kullanıma kazandırılması süreciyle birleştirilmesi olumlu bulunmuştur. Böylelikle iki yönlü bir "yeniden kazanım" sağlanmaktadır. Bina, yardım kuruluşunun çabalarıyla özel ve kamusal alanlardan sağlanan finansmanla yenilenerek kullanıma kazandırılmıştır. Balo salonunun restorasyonu sırasında Parsons School of Architecture, YouthBuild USA, Brooklyn High School of the Arts gibi ortaklarla çalışma süreci öğrenciler, stajyerler ve aynı zamanda ucuz konuttan

faydalanan işsizler için tasarım, yapım ve restorasyon konularında deneyim ve iş imkanı sağlamıştır. Böylelikle işsizlik sorunu yaşayanlar, yaratılan iş imkanı ve ekonomik bağımsızlığı destekleyen programlarla topluma kazandırılmaktadır. Yenilenen otel aynı zamanda, proje başlangıcından beri bulunduğu çevrede emlak fiyatlarının artmasına neden olurken suç oranlarının düşmesinde etkili olmuş.

Kentsel ortamdan örnekler bölümünde incelemesi yapılan projelere dair genel bulgular şöyledir: Projeleri gerçekleştiren aktörler; kamusal sanatla uğraşan sanatçılar; çeşitli dernek, vakıf ve kamu kuruluşlarına profesyonel mimarlık hizmeti veren tasarım ofisleri/mimarlar; profesyonel tasarım hizmetleri yanında, gönüllü olarak, kar amaçlanmadan çeşitli vakıf, dernek ve kamu kuruluşlarına danışmanlık, tasarım ve uygulama hizmeti veren mimarlık ofisleri; belirli bir sosyal amaç çerçevesinde faaliyet gösteren, mimarlık hizmetini üniversiteler veya ofislerden alan, vakıf, dernek gibi yardım kuruluşları; organizasyon yapısını ve amaçlarını gönüllü mimari tasarım ve uygulama faaliyetleri üzerine kurgulmuş, finansmanını bağışlar ve çeşitli yardım fonlarından sağlayan sivil toplum kuruluşlarından oluşmaktadır. Hedef kitleler; genellikle düşük gelirliler, evsizler, yoksullar, enformel yaşam ve çalışma alanlarında yaşayan kentsel altyapı ve hizmetlerden yeterince yararlanamayan gruplarıdır. Hedeflenen kitle tarafından belirlenen ihtiyaçlar kentsel ortama özgü, altyapı ve hizmetlerin yetersizliği, sosyal hizmetlerin olmayışı gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. İhtiyaçların karşılanmasına yönelik geliştirilen projeler kamusal kullanıma açık, sosyal ihtiyaçların karşılamasına yönelik tekil projelerdir. Projelerin bazıları ulusal ve uluslararası ortamlarda tasarım, sürdürülebilir yapım, sosyal sorumluluk gibi kategorilerde ödüller almıştır. Gerçekleştirilen projelerin finansmanı kamusal fonlar, özel kurumlardan, şirketlerden ve kişilerden sağlanan bağışlardan sağlanmaktadır. Projelerin toplumsal fayda bağlamında, sosyal segregasyonu önlemeye yönelik, enformel yerleşim alanlarının kente entegrasyonu; düşük gelirli grupların rekreasyon ihtiyaçlarının karşılanması, konut sorunu yaşayanlara yönelik ucuz konut ve sosyal destek, formel alanlar dışında kalan grupların ihtiyaçlarının karşılanması gibi katkıları tespit edilmiştir. İncelenen projeler oluşturulan tabloda karşılaştırılmıştır (EK B.2).

4.4 Kırsal Alandan Projeler

Kentsel ve kırsal alanlar ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan birbirlerine bağımlıdırlar. Yüzyılın dönümünde, dünya nüfusunun önemli bir kısmı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kırsal yerleşmelerde yaşamaya devam edecektir. Dünya için daha sürdürülebilir bir geleceğin sağlanması için, bu kırsal yerleşmelere değer verilmesi ve onların desteklenmesi gerekir. Yetersiz altyapı ve hizmetler, çevre açısından sağlıklı teknolojiye yoksunluk ve sürdürülebilir olmayan sanayileşme ve kentleşmenin olumsuz etkilerinden kaynaklanan kirlenme, kırsal çevrenin önemli ölçüde bozulmasına katkıda bulunmaktadır. Buna ek olarak, kırsal bölgelerde istihdam fırsatlarının olmaması kırdan kente göçü arttırmakta ve bunun sonucunda kırsal topluluklarda insan kapasitesi kaybı meydana gelmektedir.

Kırsal alanların sürdürülebilir gelişmesi, gerek kırsal yöreleri ulusal ekonomiye bütünleştiren politika ve programları, gerekse kır-kent bağlantılarına önem veren ve köyler ile kentleri insan yerleşmeleri sürekliliğinin iki ucu olarak ele alan bir yerleşme planlaması ve yönetimi için güçlü yerel ve ulusal kurumları gerektirmektedir (Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, 1997, s.61)

Sosyal sürdürülebilirliğe destek veren girişimlere kentlerde olduğu kadar kırsal alanlarda da ihtiyaç vardır. Yirmi birinci yüzyılda, sermayenin, bilgi akışının, nüfusun ve kültürel çeşitliliğin yoğunlaştığı alanlar olarak kentler dikkatleri üzerine toplamaktadır. Oysa kırsal alanlarda da ekonomik ve sosyal dinamiklere bağlı değişimler gerçekleşmektedir. Kentlerin yüzleşmek zorunda kaldığı işsizlik, yoksulluk, yetersiz sosyal donatı gibi meseleler kırsal alanlardaki yaşamı da etkilemektedir. Kırsal alanların kullanım biçimlerinin değişmesi ekonomik, demografik ve sosyal yapılarda da değişimi beraberinde getirmektedir. Kırsal alanların da çeşitli girişimlerle canlandırılmaya, yenilenmeye ihtiyacı vardır.

Ulusal ölçekte uygulanan tarımsal deregülasyonlar, tarıma yönelik destek ve gelişimin azaltılması, ekonomik libelleşme politikaları tarımsal sistemin zayıflamasına neden olmaktadır. Besin üretiminin küreselleşmesi, makinalaşması, seri üretimle beraber şartları ağırlaşan sterilizasyon standartları, geleneksel tarımsal üretim sistemlerini zorlayan küresel dinamiklerdir. Küresel ısınma ile birlikte meydana gelen iklim değişikliğine bağlı kuraklık ve aşırı yağışlar, tarımsal üretime zarar veren iklimsel olaylardır. Tarım sisteminin zayıflaması, ekonomik ve sosyal

yapıların tarımsal üretim sistemi üzerinden kurgulandığı kırsal alanlarda işsizliğe bağlı yoksullaşma ve dış göçlere neden olmaktadır. Yoksullaşma, kırsal alanlarda, sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilecek girişimlere ihtiyaç duyulan ortamı oluşturan temel faktörlerden biridir.

Kırsal alanlar, coğrafi konumdan kaynaklanan uzaklık, erişim zorlukları gibi nedenlerle de fiziksel altyapı ve sosyal donatılardan yoksun kalmaktadır. Ulaşılamazlık bu alanlara yönelik girişim ve yatırımları azaltmaktadır.

Kırsal alandan projeler bölümünde ele alınan projeler, tarımsal üretim sistemlerinin zayıflamasına bağlı olarak gelişemeyen yatırım, iş olanakları ve kalkınamamışlık, coğrafi konum nedeniyle erişilemezlik, bölgesel kalkınmada geri kalmışlık, yoksulluk ve kırsalda olmanın getirdiği diğer olanaksızlıklar nedeniyle sağlık, eğitim ve kültür hizmetlerine erişimin kısıtlı olması gibi nedenlerle ortaya çıkan fiziksel ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik mimar, sanatçı, üniversite ve kar amaçlı etkinlik göstermeyen kuruluşların gerçekleştirdiği projelerdir.

4.4.1 Las Acenas için kamusal park (İspanya) / Calc

Şekil 4.13 : Kırsal alandan kamusal bir park. Calc. (<http://www.calcaxy.com>.11.03.2009)

Aktör profili: Las Acenas (İspanya) için kamusal park projesi bir mimarlık, sanat ve multimedya kolektifi olan Calc tarafından gerçekleştirilmiş. Profil, toplumsal fayda için etkinlik gösteren aktörlerin birarada yürüttüğü bir inisiyatif örneği.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı: “Şimdi burada” (Now Here), Calc grubunun İspanya’nın Las Acenas bölgesinin kuzeyinde küçük bir köy için sosyal ve kültürel bir merkez oluşturma projesi. Proje, köyün ekonomik ve sosyal kalbi olarak

kullanılan tabakhanenin kapanmasının ardından boş kalan alanı köyde yaşayanlar için tekrar sosyal bir merkez haline getirmeyi amaçlıyor. Proje, Calc 'ın 1999 yılında Avusturya, Linz 'deki çağdaş sanat merkezi O.K 'de gerçekleştirilecek 'Things between life, art and work' sergisine katılım için davet edilmesiyle ortaya çıkmış. Katılım biçimleri üzerinde düşündükten sonra Calc, Linz'in zenginliğini kendi geldikleri yer olan bu köye doğru yönlendirmeye karar vermiş. Böylelikle, sanat üretimi yöntemi ve sanat ekonomisinin finansal ve uygulamadaki taslağı kendi küçük topluluklarının yerel seviyesinde bir değişim ortaya koyabilir mi deneyebilme imkanı bulmuşlar.

Süreç: Las Acenas, fiziksel olarak köyün merkezinde bulunan bir deri tabakhanesi etrafında gelişmiş. Bu küçük endüstrinin yok olmasıyla, köy merkezi kullanılmaz olmuş. Çünkü fabrika köy için yalnızca ekonomik bir merkez olmanın ötesinde aynı zamanda köyün sosyal faaliyetlerinin gerçekleştiği, aktivilere ve toplantılara ev sahipliği yapan bir odakmış. Tabakhanenin kapanmasının ardından, köy sakinlerinin terkedilmiş alana müdahale önerileri yerel yönetim tarafından genellikle geri çevrilmiş.

Calc projeye başlarken köy sakinleri ile görüşmeler yapılarak onların yer, geçmiş ve köydeki topluluk hakkında hisleri ve köy için istek ve umutlarını kaydetmiş. Köylülerin bir çoğu, ortak etkinlikler için bir buluşma yeri isteğini belirtmiş. Görüşmeler neticesinde Calc, eski tabakhanenin yanındaki terkedilmiş, duvarla çevrilmiş arsayı köy için yeni bir kamusal alana dönüştürmeye karar vermiş (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 : Kullanılmayan alan parktan önce. **Şekil 4.15 :** Alan park yapıldıktan sonra. (<http://www.calcaxy.com>. 11.03.2009)

Belediyeden işçilerin de yardımıyla duvar bir bank yüksekliğine indirilmiş, alan temizlenmiş ve portakal ağacı çevresindeki çalılıkların temizlenmesiyle nefes almaya başlamış (Şekil 4.15).

Şekil 4.16: Portakal ağacı projenin simgesi olmuş. (<http://www.calcaxy.com>. 11.03.2009)

Calc arsayı satın alabilmek için Avusturya'daki sergi bütçesinin bir bölümünü kullanmış. Arsanın kamusal bir park olarak sürdürülebilirliği köylülerin kontrolüne devredilmiş. Terkedilmiş bölgede bırakılan tek bir portakal ağacı projenin sembolü haline gelmiş. Arsanın fotoğrafları Linz'deki mekanda sergilenmiş ve projeye dair fotoğraflar projeyi finanse edebilmek için satışa çıkarılmış (Şekil 4.16).

Park yapıldıktan sonra bu küçük köye 2000'den fazla ziyaretçinin gelmesine neden olan yıllık bir festivale ev sahipliği yapmış. Park böylelikle köy sakinlerinin buluşma, dinlenme ve oyun alanı olarak köyün sosyal etkinliklerinin merkezi haline gelmiş (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 : Proje tamamlandıktan sonra park, köy halkı için etkinlik merkezi olmuş. (<http://www.calcaxy.com>. 11.03.2009)

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Las Acenas için park projesi sınırlı bir bütçeyle gerçekleştirilen küçük ölçekli bir proje olmasına rağmen kırsal alanda, köy ölçeğinde sosyal ihtiyaçların proje yürütücüleri ile yerel sakinlerin ortak yürüttükleri çalışmalar sonucu karşılanabileceğine dair başarılı bir örnek olarak karşımıza

ıkıyor. Yerel bir ihtiyaçtan doğan sorun, sanatın araçlarıyla somutlaştırılarak başka ortamlarda sergilenebiliyor ve bu yolla gereken ilgi ve finansman sağlanarak mlenebiliyor. Sanat, hayat ve iş arasındaki koordinasyon süreci yerel halkın cesaretini arttırıyor ve kendileri için gerçekleşmesini istedikleri başka projeler için ilham kaynağı olarak onları yreklendirebiliyor. Daha geniş bir bağlamda, sanatın toplum için işlevlendirilebileceğine dair bir örnek teşkil ediyor.

şekil 4.18 : Proje süreci. (<http://www.calcaxy.com>. 11.03.2009)

4.4.2 Hero ocuk merkezi (ABD) / Rural Studio

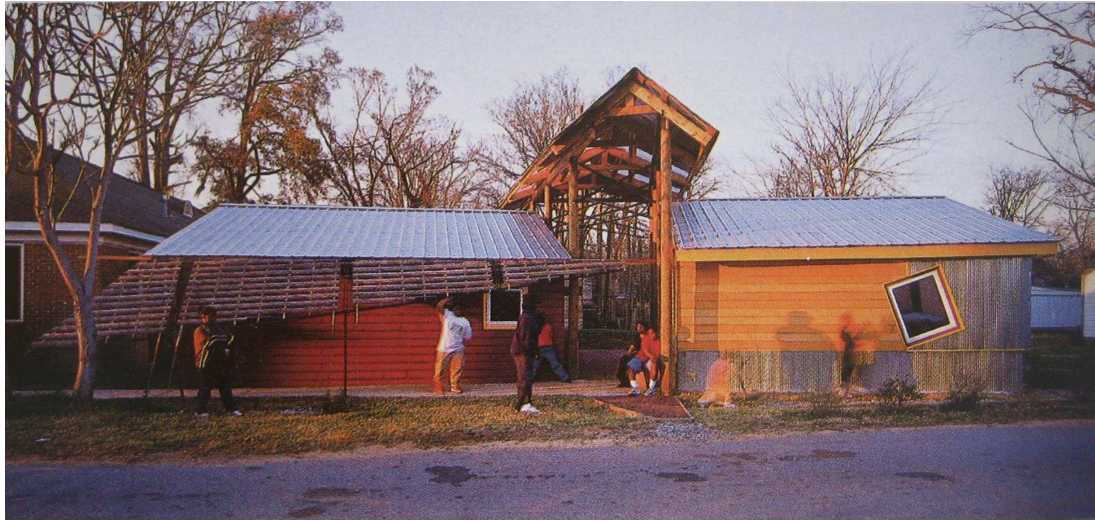
şekil 4.19 : Hero ocuk merkezi.
Rural Studio.
(<http://www.cadc.auburn.edu/soa/rural-studio>.08.03.2009)

şekil 4.20 : Hero ocuk merkezi.

Aktör profili: Rural Studio, Auburn Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nün bir parçası olarak Dennis K. Ruth ve Samuel Mockbee tarafından 1993'de kurulmuş. Her yıl ikinci ve beşinci yıl öğrencilerinin katıldığı stüdyonun ilkesi, ABD, Alabama eyaleti kırsalında ülkenin en yoksul insanların yaşadığı Hale County yöresinde mimari hizmet talebinde bulunamayanlara yönelik özel ve kamusal mekanların öğrenciler ve ihtiyaç sahiplerinin “ortaklıkları” ile şekillenen tasarım ve uygulama faaliyetleri ile gerçekleştirilmesi üzerine kurulu.

Pojenin motivasyonu, amacı ve kapsamı: Tesis, HERO programı çerçevesinde aile danışmanlık merkezi, bölge insan kaynakları departmanı, polis departmanı ve bölge mahkemesi tarafından fiziksel ve zihinsel olarak suistimal edilmiş çocuklarla görüşme ve danışmanlık hizmetleri için kullanılacak çocuk merkezi projesinden oluşmaktadır. Tesis yapılmadan önce, uygun bir merkez olmadığı için bölgeye 1 saat uzaklıktaki başka bir merkez görüşmeler için kullanılıyormuş. Yeni tesis, psikiyatri ve sosyal hizmet uzmanlarının, doktorların ve hukuki yetkililerin suistimale uğramış çocuklarla uygun bir ortamda görüşebilme ve gözlem yapabilmeleri için elverişli bir ortam sağlamaktadır.

Şekil 4.21 : Hero Çocuk merkezi. Rural studio. (<http://www.cadc.auburn.edu/soa/rural-studio.08.03.2009>)

Süreç: Rural Studio'nun tüm projelere yaklaşımı öğrencilerin “müşteri” konumundaki ihtiyaç sahiplerinin yaşam koşullarını deneyimleyebilmeleri için bilfiil onlarla beraber yaşamaya başlamasıyla başlıyor. Böylelikle öğrenciler sürecin daha en başından ihtiyaçları olan tasarım verilerini bir takım ön kabullerin ötesine geçerek

gözlemleyerek ve deneyimleyerek elde etmiş oluyorlar. Ardından tasarladıkları ürünü ihtiyaç sahipleri toplulukla beraber inşa ederek mimarlık deneyimlerini geliştiriyorlar (Şekil 4.22). Model, kullanılan malzemelerin seçiminde de yerel bağlama sadık kalmaya devam ederek yerel karakteri yansıtan toprak ve ahşap gibi malzemeleri, sürdürülebilir nitelikteki yeniden kullanım teknikleriyle birleştiriyor. Daha az atık ortaya çıkaran, düşük maliyetli yapım teknikleri yenilikçi yöntemlerle birleştirilerek kullanılıyor. Malzemeler arasında düşük kaliteli ve gösterişsiz malzemeler de bulunuyor. Süreç, konsept oluşturulmasından projenin tamamlanmasına kadar 9 aydan 2 yıla kadar değişen sürelerde gerçekleşiyor.

Şekil 4.22 : Rural studio öğrencileri çalışırken.
<http://www.cadc.auburn.edu/soa/ruralstudio.08.03.2009>

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Rural Studio, eğitimli genç insanların bir fırsatını bulduklarında terk etme eğilimi gösterdikleri yoksun kırsal bölgelerde eğitici bir enstitünün değişim için etkili bir araç olduğunu ispatlamaktadır. Öğrencilerin bir projenin tasarım ve yapım süreçlerinin tüm aşamalarından geçerek deneyim ve tecrübe kazandıkları bu model, yerel halkın da ihtiyaçlarının karşılanması sonucu iki taraf için de karşılıklı bir fayda sağlamış oluyor.

Ayrıca proje stüdyolarında üretilen yaratıcı ve çözüm önerisi olan projeler fakülte koridorlarının dışına çıkıp gerçek hayatın koşullarında sınanarak gerçekten ihtiyacı olanların hayatlarında değişiklikler meydana getirmektedir.

4.4.3 Engelliler için merkez (Güney Afrika)/ sarch

Şekil 4.23 : Engelliler için merkez. (<http://sarch.twoday.net/topics/Projekte+05/>)

Aktör profili: Engelliler için merkez projesi Orange Farm (Güney Afrika) yöresindeki engellilerin becerilerini geliştirmelerine yardım etmek amacıyla 1994 yılında kurulan Modimo O Moholo Derneği'nin çağrısı üzerine Viyana Teknik Üniversitesi, mimarlık bölümü öğrencilerinden oluşan sarch (social sustainable architecture) grubu tarafından tasarlanmış ve uygulanmış.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı: Başlangıçta fiziksel engelli Mijiyakho'nun kendi evinde fiziksel ve zihinsel engellilerin ipek dokuma, dikiş, sepet örme, marangozluk ve basit mobilyalar yaparak becerilerini geliştirmeleri için programlar yürütmesi ile başlamış. Bir kaç yıl içinde program o kadar başarılı olmuş ki, Mijiyako bölgenin engelli topluluklarına daha iyi yaşama ve çalışma şartları sağlamak için programı geliştirmeye karar vermiş. Bu kararla beraber bir gündüz bakım evi, atölyeler ve 16 engellinin kalabileceği bir tesis inşa etme fikri gündeme gelmiş.

Süreç: Proje önerisini getiren Modimo O Moholo Derneği Avusturya'lı bir politikacı olan Christoph Chorherr'den yardım almış. Rural Studio'nun işlerinden etkilenen Chorherr, girişimi Viyana Teknik Üniversitesi öğrencileri için sosyal içerikli bir tasarım projesine dönüştürme teklifinde bulunmuş. İlk aşama olarak gündüz bakım evi ve atölyeler 2004 yılının başlarında yerel işçiler ve kendi masraflarını üstlenen 16 öğrenci ile beraber 5 haftada tamamlanmış. Kamusal mülk olan bağışlanmış. İkinci aşama, merkez üyelerinden bazılarının yaşadığı konutların elverişsiz koşulları gözetilerek 16 üniteden oluşan konut ilavesi ile devam etmiş. İkinci aşamada ortak bir oda, mutfak, banyo tuvalet tesisleri ve atölyelere bir ek yapılmış. bu yeni yapılarla beraber bir avlu oluşturulmuş.

Şekil 4.24: Engelliler için gündüz bakım evi. **Şekil 4.25:** Merkez yapım aşamasında.
(<http://sarch.twoday.net/topics/Projekte+05/>)

Toplumsal Fayda Bağlamında Projenin Önemi: Sosyal hayat içinde yer almadan izole yaşamlar süren engellilerin bir araya gelerek sosyalleşmelerine imkan tanıyan merkez, aynı zamanda engellilerce küçük çaplı üretimin gerçekleştirildiği bir çalışma alanı da sağlamaktadır. Yerel bir merkezin çağrısına kulak veren siyasi nüfuza sahip siyasi bir aktör ve sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmeye istekli üniversite öğrencilerinin ortak girişimi ile gerçekleştirilen proje toplumsal fayda için mimarlığın ihtiyacın kaynağından gelen taleplerin kamu otoritelerince tanınan bir aktör tarafından sahiplenilmesinin örneği olarak ayrıcalıklı bir proje.

4.4.4 Hacı İbrahim Köyü ilkokul binası onarımı ve lojmanı (Türkiye)/ Ölçek 1/1

Şekil 4.26: Hacı İbrahim Köyü ilkokulu için lojman yapımı.
(<http://1e1hiu.blogspot.com>. 06.04.2009)

Aktör profili: Ölçek 1/1; İstanbul Teknik Üniversitesi mimarlık bölümü öğrencilerinin Türkiye şartlarında sosyal sorumluluk taşıyan proje yetersizliklerine

kendi alanlarından çözüm önerisi getirme amacıyla okul hiyerarşisinden bağımsız olarak kurguladıkları bir öğrenci oluşumu.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı: Bağımsız öğrenci oluşumunun birebir ölçekte eyleme geçmek ve gerçek bir projeyi üstlenme motivasyonu ile Kahramanmaraş'ın Ilıca kasabası Hacı İbrahim Uşağı Köyü'nde köyün tek okulu olan iki derslikli ilköğretim okulu binası onarımı ve öğretmenleri için lojman tasarlanıp inşa edilmesi.

Süreç: Öğrencilerin belirledikleri bölgede yapmaya karar verdikleri kamu projesi ile ilgili Milli Eğitim Müdürlüğü ile görüşmelerinin ardından alınan izinle oluşturulan ekip gerekli malzeme sponsorlukları için yapı malzemesi firmaları ile irtibata geçmiş. Sponsorlardan sağlanan malzeme ile mimar Han Tümertekin danışmanlığında tasarımı yapılan lojman öğrenciler, ustalar ve köy halkı tarafından 2,5 ayda tamamlanmış.

Şekil 4.27 : Öğrenciler şantiyede. (<http://1e1hiu.blogspot.com>. 06.04.2009)

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Ölçek 1/1, mimarlık öğrencilerinin okul pratiği dışında 1/1 ölçekte tasarım ve yapım sorumluluğu üstlenme motivasyonu ile ortaya çıkan bir oluşum. İlk projelerinde bir ilkokul onarımı ve ek lojman binası ile sosyal sorumluluk kapsamında bir projeyi üstlenmiş olmalarına rağmen öğrenciler oluşumu, sosyal sorumluluk girişimi tanıımıyla kısıtlamaktan kaçınmaktadırlar. İlkokul projesi, öğrencilerin okul dışındaki ortamda mesleğin gerçek ölçeğinde tasarlanması ve uygulanmasına dair isteklerini toplumsal fayda amacı güden bir proje ile birleştirmeleri kişisel motivasyonlarının sosyal olarak sorumlu bir amaçla desteklenmesinin iyi bir örneği. Projenin uygulama süreci boyunca köy sakinlerinin ve çocukların projeye katılımını desteklemeleri yerel halkın da projeyi sahiplenebilmesi açısından önemli. Proje tamamlandıktan sonra da yaptıkları ziyaretlerle kullanıcıların proje ile ilgili deneyimlerini takip etmeleri projenin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

4.4.5 İşçi kampları için tuvalet-banyo tesisleri (ABD) / Design Corps

Şekil 4.28 : Tarım işçileri için tuvalet-banyo tesisleri. Desing Corps.
(<http://www.designcorps.org>, 17.02.2009)

Aktör profili: 10 yıldır toplum hizmetleri gerçekleştiren kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Desing Corps (ABD), mimarlık ve planlama hizmeti ile öncelikle fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan altyapılara erişemeyen düşük gelirli ailelerden oluşan küçük kırsal topluluklara hizmet veriyor. Hizmet sağlanacak yere giden gönüllüler, halkın da katılımını sağlamaya çalışarak ortak sorunlar ve çözümlenmesi gereken problemleri tespit ediyorlar. Ardından deneyimli profesyoneller destek vermek sürece için katılıyorlar. Projelerin finansmanı özel, federal ve devlet fonları sayesinde karşılanıyor.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı : ABD, Kuzey Karolina’da mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanlara ait temiz su kaynakları ve giderleri bulunan tuvalet-banyo tesislerinin olmayışına bağlı gelişen sağlıksız koşulları iyileştirmek ve bu koşullara bağlı olarak yer altı sularının kirlenerek tüm bölge halkının sağlığını tehdit eden hastalıkları engellemek amacıyla işçi kampları için nitelikli tuvalet-banyo tesisi sağlanması amacıyla gerçekleştirilmiş.

Süreç: İşçiler, devlet yetkilileri ve gerekli kuruluşlarla yapılan görüşmeler neticesinde işçi kampları için nitelikli tuvalet banyo tesisi ihtiyacı belirlenerek NC State Üniversitesi öğrencileri ön tasarımları hazırlamış. Kullanıcılar ve diğer ilgililerle yapılan görüşmeler sonunda tamamlanan tasarım, anonim bağışlarla yapım maliyetlerinin karşılanmasının ardından 14 öğrenci tarafından inşa edilmiş. Çiftçilerden biri tarafından karşılanabilecek maliyetteki projeye sivil ve dini gruplar finans desteği vermiş.

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Mevsimlik tarım işçileri için tuvalet-banyo tesisi prototipi, işçilerin temel ihtiyaçları olan tuvalet-banyo tesislerinin karşılanamadığı bir ortamda ihtiyaç duyulan mekanların tasarım ve yapım hizmetlerini üstlenerek ve yekili birimlerle yürüttüğü çalışma sonunda gerekli fonların bulunmasını sağlayarak kamp çalışanları başta olmak üzere tüm bölgeyi tehdit eden sağlık sorunlarının engellenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

4.4.6 Kilise (Bolivya) / Mimar Jae Cha.

Şekil 4. 29: Kilise. Mimar Jae Cha. (http://www.architectureweek.com/2001/0221/news_2-2.html, 20.03.2009)

Aktör profili: Architectural Review Dergisi 2001 yılı genç mimar ödülü sahibi mimar Jae Cha.

Projenin motivasyonu, amacı ve kapsamı: 1998 yılında bir fırtınaya maruz kalan bölgede ilk müdahalelerden sonra yaşam normale dönmeye başlamış ancak küçük bir dükkan ve kasaba çocuklarının çoğunun devam etmediği bir okul dışında sosyal tesislerin olmadığı kasabada yüksek sıcaklık ve nem dolayısıyla dini faaliyetler gündüzlere oranla daha serin olan akşam saatleri ve gecelerde gaz lambalarından sağlanan ışıkla açık alanlarda yapılmıyordu. Mimar Cha'nın tasarladığı bina, ibadet faaliyetlerinin gündüz elverişli bir ortamda gerçekleştirilebileceği bir mekan olmanın yanında topluluk için sosyal etkinlik ve eğitim faaliyetleri için de mekan sağlamaktadır.

Proje detayları: 113 metre karelik alana sahip kilise için yerel ahşap ve çeşitli ışık ve gölge etkileri yaratan yarı saydam polikarbonat levhalar kullanılmış. Boşluklu duvarların doğal havalandırma sağladığı mekan yüksek sıcaklık ve nemin etkili olduğu açık alanlara göre serin bir mekan oluşturmaktadır.

Süreç: 8 ay süren planlama sürecinin ardından kilise üyeleri, yerel işçiler ve ABD’den katılan gönüllülerin yardımıyla 10 gün gibi kısa bir sürede yapımı tamamlanmış.

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Basit malzeme ve teknoloji kullanılarak tasarlanan mekan, kırsal alanda ihtiyaç duyulan çeşitli sosyal donatıları tek başına karşılayabiliyor. Tek plandan oluşan yapı; kilise, aşı merkezi, kreş ve pazaryeri olarak kullanılabilir. Mimar yapım süreçlerine yerel halkı da dahil ederek yerel katılımı desteklemiş ve projenin yapım aşamasından başlayarak yerel halk tarafından sahiplenilmesine imkan sağlamıştır. Proje, Architecture Review Dergisi tarafından genç mimarların işlerini değerlendirildiği ar+d Emerging Architects yarışmasında 2001 yılında ödül kazanmıştır.

4.4.7 Rufisque kadın merkezi (Senegal) / Hollmen Reuter Sandman Architects

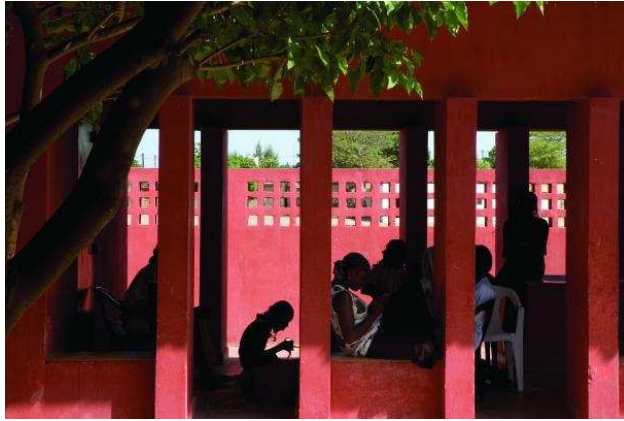
Şekil 4.30: Kadınlar için merkez. Mimar S.Hollmen, J. Reuter ve H. Sandman.
(<http://www.openarchitecturenetwork.org/node/482.14.04.2009>)

Aktör profili: Sivil toplum kuruluşu 'Tekniska Föreningen i Finland' aracılığı ile Senegal-Finlandiya Birliği ve Finlandiya Dışişleri Bakanlığı tarafından desteklenen proje Finlandiya Helsinki Üniversitesi’nden mimar S.Hollmen, J. Reuter ve H. Sandman tarafından tasarlanmıştır.

Projenin motivasyonu, amacı ve kapsamı: Rufisque kenti banliyölerinde yaşayan kadınlar tarafından düzenlenecek çeşitli aktiviteler için tesis niteliğindeki proje, kırsal alanlardan kente göç etmiş yerli kadınların sosyal hayata katılımlarının desteklenmesini öngörüyor. Okuma yazma kursları, ev yemekleri, el ürünleri üretimi,

satışı ve çeşitli tasarruf programlarına katılım ile kadınların sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağlamaları amaçlanmaktadır.

Süreç: Kadınlar için merkez projesi fikri ve mekansal program, yerel kadın gruplarının beraber yürüttükleri çalışmalarla gündeme gelmiş. Proje, bir sivil toplum kuruluşu olan 'Tekniska Föreningen i Finland' tarafından üstlenilerek Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, Senegal-Finlandiya Birliği ARC ve çeşitli kuruluşlardan sağlanan burslarla finanse edilmiş. Arsa Rufisque kenti ve yerel arsa sahipleri tarafından bağışlanmış. Helsinki Üniversitesi öğrencileri tarafından tasarlanan merkez, 2001 yılında açılmış. Açılış etkinliklerine bölgeden önemli katılım sağlanmış.

Şekil 4.31: Merkezin sağladığı sosyal ortam.
(<http://www.openarchitecturenetwork.org/node/482>.14.04.2009)

Şekil 4.32: Tasarım sürecine katılan kadınlar.

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Rufisque Kadın Merkezi, yerli kadınların biraraya gelerek oluşturdukları toplulukların, gündelik hayatlarına dahil ettikleri çeşitli etkinliklerle sosyal yaşamlarını biçimlendirebilme inisiyatiflerinin somut bir örneği olarak dikkat çekmektedir. Merkez, okuma yazma kurslarından tasarruf programlarına kadar sunduğu bir çok olanakla yerli kadınların kendilerine ait sosyal hayatı biçimlendirebilmeleri için mekan sağlamaktadır. Etkinlikler aile ve arkadaşlardan oluşan geleneksel sosyal ilişki yapılarının bir adım ötesi olarak nitelendirilebilecek sosyal ilişkilere olanak sağlamaktadır. Ev yapımı yemek ve el sanatlarından elde edilen gelir kadınlara ekonomik katkı sağlamaktadır. Merkezle

beraber yürütülen programlar, bölgedeki sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır.

4.4.8 Druk White Lotus okulu (Nepal) / Arup Associates

Şekil 4.33: Druk White Lotus okulu. Nepal. Arup Associates. (<http://www.dwls.org>. 15.05.2009)

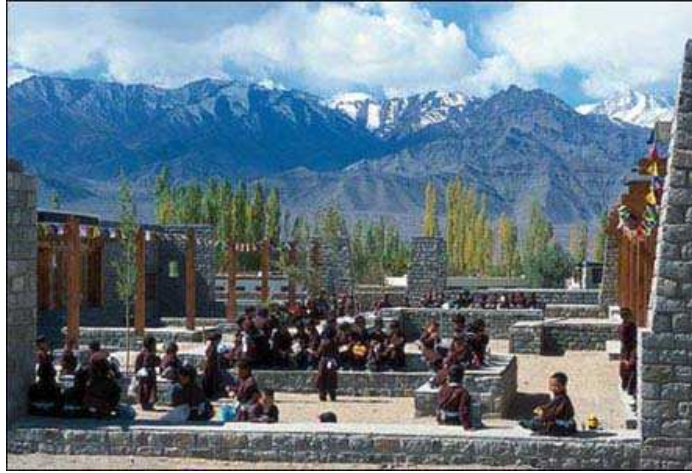
Aktör profili: Ladakh yerel halkının talebi üzerine yerel dernek Druk Pema Karpo Eğitim Derneği aracılığıyla, yapı alanında; mühendislik, tasarım, planlama, proje yönetimi ve danışmanlık hizmetleri veren uluslararası kuruluş Arup tarafından tasarlanmış.

Projenin motivasyonu, amacı ve kapsamı: Küçük Tibet olarak bilinen geleneksel Tibet Budistlerinin yaşam biçimlerinin sürdürüldüğü az sayıdaki topluluktan biri olan Ladakh, erişilmesi güç coğrafi konumu, geleneksel tarım üretiminin zamanla yok olmaya başlamasıyla dışarıya verilen göç, eğitim sistemindeki yetersizlikler nedeniyle örgün eğitimden uzaklaşan genç nesil ve zayıf özel sektör ekonomisinin yarattığı işsizlik sorunu gibi etkenlerle özgün kültürünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Proje, kültürün devamını sağlayacak yeni nesillerin yetiştirilmesi için uygulanacak eğitimin verileceği okul yapılarını kapsamaktadır.

Proje detayları: Geleneksel Ladakh mimarisini çağdaş mühendislikle birleştiren Arup, projeyi düşük maliyetli tasarım ve sürdürülebilir gelişme için uygun bir model olarak betimlemektedir. Çevreye minimum düzeyde etkisi olan, bölgede bulunabilir malzemelerle, doğal havalandırmadan ve pasif güneş enerjisinden faydalanan, enerji

ve su kullanımını azaltan, geleneksel tekniklerle çağdaş çözümleri birarada kullanan tasarım anlayışı ile proje gerçekleştirilmiş.

Süreç: Çeşitli aşamalarla tamamlanması planlanan okulun kreş ve anaokulu birimleri 2001 yılı eylül ayında, ilkokul birimi ise 2005 yılında açılmış. orta okul biriminin 2010 yılında tamamlanması bekleniyor.

Şekil 4.34: Druk White Lotus okulu. Nepal. Arup Associates.
(<http://www.dwls.org>, 15.05.2009)

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Coğrafi konum, ekonomik ve sosyal nedenlerle kaybolmaya yüz tutmuş bir kültürün yeni nesillere aktarılması yoluyla sürdürülebilmesi açısından önemli bir girişimin Arup gibi uluslararası ortamda bilinirliğe sahip bir kuruluş tarafından çevresel sürdürülebilirlik kriterleri uygulanarak gerçekleştirilmesi kültürün uluslararası ortamda bilinirliğinin artması önemli bulunmuştur.

4.4.9 Kahere Kümes Hayvanları Çiftliği Bünyesinde Eğitim Birimleri / Mimarlar Heikkinen ve Komonen

Şekil 4.35: Kahere Kümes Hayvanları Çiftliği Bünyesinde Eğitim Birimleri. Mimarlar Heikkinen ve Komonen. (<http://www.heikkinen-komonen.fi>, 10.05.2009)

Aktör profili: Yatırımcı Eila Kivekas tarafından kurulan Indigo Kalkınma Kurulu'sunun desteklediği projenin mimari tasarımı Finlandiyalı mimarlar Heikkinen ve Komonen tarafından yapılmış.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı: Kalkınma programı yardım kuruluşu Indigo, Finlandiyalı Kümes hayvancılığı Çiftçiler birliği ile beraber Gine'deki kümes hayvanları üretiminin gelişimine destek vermek amacıyla 1998 yılında Kahere kümes hayvanları çiftliği bünyesinde okul binası, öğrenci yatakhane ve öğretmen lojmanından oluşan eğitim kompleksini tasarlamışlar.

Proje detayları: Bir orta avlu etrafında konumlanan eğitim ve konaklama birimleri yerel mimari planlama kriterleri göz önüne alınarak kurgulanmış. Yapısal elemanlar yerel zanaatkarlığın kullanıldığı malzemeler kullanılarak imal edilmiş. Doğal iklimlendirme, gölgelendirilmiş alanların konumlandırılması ile sağlanmış.

Süreç: 1980'li yılların başında Gine'li tarım uzmanları Gine'nin protein açısından zayıf olan beslenme biçimini bölgede kümes hayvancılığının desteklenmesi ile çözülebileceği kanısıyla çalışmalara başlamışlar. Araştırma daha sonra Finlandiya'lı bir yatırımcı olan Eila Kivekas tarafından desteklenmiş ve çiftlik 1986 yılında kurulmuş. Çiftliğin temel amaçlarından biri, üretimin ve kalitenin artırılması ile ilgili olarak çok az bilgisi olan yerel üreticileri eğitmektir. Böylelikle yerel üreticilerden başlayan öğrenci profili dışarıdan gelen öğrenci ve profesyonellerin katılımı ile çeşitlenmiş. Artan katılımcılar için yeterli konaklama birimi bulunmadığı için tesise konaklama birimleri de ilave edilmiş.

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Dış kaynaklı bir girişimcinin yerel beslenme alışkanlıklarının iyileştirilmesine yönelik girişimi bölgede yeni bir tür endüstrinin kurulmasına olanak sağlamış. Böylelikle yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlanmış. Bölgesel ölçekte yeni üretim metodlarını öğrenmek isteyen üreticiler için eğitim imkanları doğmuş.

4.4.10 Atık yönetim tesisi/ Architectswithoutfrontiers

Şekil 4.36: Atık yönetim tesisi. Architectswithoutfrontiers.
(<http://www.architectswithoutfrontiers.com.au>. 15.05.2009)

Aktör profili: Avustralya merkezli Architects Without Frontiers (awf), kar amacı gütmeyen, gönüllü bir kuruluş. Avustralya ve denizaşırı ülkelerde sosyal, çevresel ve doğal felaketlerden zarar görmüş topluluklara yönelik tasarım hizmeti veriyor. Din, ırk, politik yapı farketmeksizin, ihtiyacı olan topluluklara sürdürülebilir yerleşimler kurabilmeleri için mimarlık ve kentsel tasarım alanlarında ücretsiz destek vermektedir.

Proje motivasyonu, amacı ve kapsamı: Himalaya bölgesinde bulunan köylerde, doğaya bırakılan atıkların yarattığı çevre kirliliğinin engellenmesi amacıyla çöp fırınlarının tasarımı ve yapımı.

Süreç: Köylülerle yapılan görüşmelerde atıkların köylüler tarafından nasılsa yok olur düşüncesiyle ormanlık alanlara ve nehre atıldığını öğrenen awf, çöp yakma ocakları fikrini geliştirmiş. Fikir çevre köylerde ve manastırlarda duyulunca rahipler ve köylüler awf'den yardım istemişler. Süreç, köylülerle beraber evsel atıklarını idaresine yönelik bir straji geliştirilmesiyle devam etmiş. Hayvanlara karşı güçlendirilmiş, yerel yapıların biçimlerini, malzemelerini ve yapım tekniklerini kullanan, Himalaya peyzajı ile uyumlu çöp fırınları yapılmış.

Toplumsal fayda bağlamında projenin önemi: Everest Dağı tırmanış rotasında bulunan köylerde yaşayan köylülerin atık yönetimi ve çevresel koruma konularında bilinçlendirilmesini sağlayarak, doğaya en az müdahale ile atıkların yok edilebilmesini sağlayan çözümler olumlu bulunmuştur.

Kırsal alandan örnekler bölümünde incelemesi yapılan projeler çeşitli disiplinlerden katılımcıların oluşturduğu kolektifler; üniversitelerin mimarlık bölümlerinden çıkmış, sosyal sorumlu projeler gerçekleştiren stüdyolar; organizasyon yapısını ve amaçlarını gönüllü mimari tasarım ve uygulama faaliyetleri üzerine kurgulamış, finansmanını bağışlar ve çeşitli yardım fonlarından sağlayan sivil toplum kuruluşları; çeşitli dernek, vakıf ve kamu kuruluşlarına profesyonel mimarlık hizmeti veren tasarım ofisleri/mimarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Hedef kitleler genellikle toplumun zayıf ve kırılgan olan kadınlar, engelliler, korunmaya muhtaç çocuklar, düşük gelirli ve kırsal alanlarda sosyal donatılardan yoksun gruplardır. Karşılanan ihtiyaçlar; kırsal alanlarda az bulunan, kamusal etkinlikler için sosyal tesisler, fiziksel ve zihinsel engellilerin bakım, kişisel gelişim ve rehabilitasyonları için tesisler, köy ve uzak kasabalarda bakımsızlık ve ödeneksizlik gibi nedenlerle ihmal edilmiş eğitim tesislerinden oluşmaktadır. Projelerin bazıları ulusal ve uluslararası ortamlarda tasarım, sürdürülebilir yapı, sosyal sorumluluk gibi kategorilerde ödüller almıştır. Gerçekleştirilen projelerin finansmanı kamusal ve özel fonlar, özel kurumlardan, şirketlerden ve kişilerden sağlanan bağışlardan sağlanmaktadır. Projelerin sosyal sürdürülebilirliğe; kültürel süreklilik, sivil katılım, hassas grupların korunması ve sosyal hayata katılımı, temel hizmetlerden yoksun grupların hijyen şartlarının iyileştirilmesi gibi katkıları belirlenmiştir. Bu bölümde incelenen projeler, oluşturulan tabloda karşılaştırılmıştır (EK B.3).

Önceki bölümlerde kuramsal çerçevesi aktarılan toplum yararına yönelik mimarlık etkinliklerinin uygulanmış örnekler üzerinden incelemesinin yapıldığı bu bölümde kentsel ortamdaki ve kırsal alandan seçilen projeler belirlenen bir inceleme yaklaşımına göre incelenmiş ve projelerin toplumsal fayda bağlamında önemleri ve sosyal sürdürülebilirliğe katkıları tespit edilmiştir. Kentsel ortamdaki ve kırsal alandan örneklerin incelendiği bölümlerin sonunda incelemelere dair detaylı değerlendirmeler yapılmış, örnekler oluşturulan çizelgelerde karşılaştırılmıştır.

Sonuç ve tartışma bölümünde, tez boyunca kuramsal çerçevesi belirlenen toplumsal fayda için mimarlık etkinliklerinin örnek incelemelerinden elde edilen veriler

ışığında uluslararası ortamda ve Türkiye özelinde detaylı bir değerlendirmesi yapılacaktır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çağımızın her alandaki kaynak krizi, gelişmişlik seviyeleri farketmeksizin, tüm dünyadan ülkeleri etkilemektedir. Kaynak krizlerinin üstesinden gelebilmek, bugünü ve geleceği verimli, adil ve yapıcı süreçlerle kurgulayabilmek için uluslararası ortamda benimsenen paradigma ise sürdürülebilirliktir. Sürdürülebilirlik paradigmasının küresel ve yerel ölçeklerde uygulanabilirliği ise sürdürülebilir gelişme süreçleri ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Sürdürülebilir gelişme, ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları olan bir süreçtir. Bu tez çalışması kapsamında sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna odaklanan mimarlık pratikleri incelenmiştir.

Sürdürülebilirlik paradigması, içinde bulunduğumuz dönemde, hemen her disiplinin ölçek gözetmeksizin, etkinlik alanını yeniden sorgulayarak kendini bu bağlamda konumlandırması için teşvik etmektedir. Bu anlayış, bazı dönemsel tüketim trendleri çerçevesinde metalaştırılmaya çalışılsa da uzun dönemde bilinçli üreticiler, sorumlu ürünler ve bilinçli tüketicilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutu en az ekonomik ve çevresel boyutları kadar önemlidir. Toplumsal dinamiklerin göz önünde bulundurulmadığı, sosyal eşitlik ve refahın sağlanamadığı, insan kaynaklarının geliştirilemediği ve toplumsal katılımın sağlanamadığı ekonomik ve çevresel projeler başarılı ve sürdürülebilir olamamaktadır. Toplumun projeleri sahiplenebilmesi ve projelerin devamlılığının sağlanabilmesi için ölçek farketmeksizin tüm girişimlerde ilgili gruplar “ortaklar” olarak değerlendirilmeli, tasarımdan uygulamaya kadar tüm etkinliklere katılımları teşvik edilmelidir.

Mimarlığın günümüz ortamı içinde her disiplinden beklendiği gibi kendi mesleki etkinlik alanının kapsamını gözden geçirmesi beklenmelidir. Konvansiyonel müşteri ve proje profili dışında, temel hizmetlere dahi erişemeyenler, yoksulluk, enformel piyasanın insani olmayan koşulları, kentsel ve kırsal altyapı ve sosyal hizmetlerin yetersiz kaldığı durumlar gibi nedenlerle eşitsizliğe maruz kalanlar da mimarlığın müşteri kapsamına dahil edilmelidir. Çalışma boyunca incelenen aktörler ve örneklerden elde edilen deneyime göre, mimarlar gerek bireysel inisiyatiflerle gerekse sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sosyal sorumluluk

projelerine destek veren kuruluşlar gibi diğer sosyal aktörlerle ortaklıklar kurarak, çeşitli organizasyonel yapıların bünyesinde; bağışlar, hibeler ve sponsorluklardan sağlanan finansmanlarla toplum yararı için çeşitli ölçeklerde projeleri gerçekleştirebilmektedirler. Bu girişimlerin, aktörlerine ulusal ve uluslararası ortamda takdir ve bilinirlik sağlamasının yanında, yaratıcı projeler için olanaklar, çeşitli kaynaklardan hibeler, ödüller gibi geri dönüşleri de vardır. Aktörler bölümünde de vurgulandığı gibi mimarlar, yapılı çevre ile ilgili alanda toplumsal fayda için inisiyatif alabilecek aktörlerden yalnızca biridir. Mimarların içinde yer alabilecekleri, çeşitli disiplinlerden profesyonellerin oluşturduğu organizasyonlar tekil girişimlerden daha verimli olabilir. Mimarlar, planlamacılar, tasarımcılar, sosyologlardan oluşan organizasyonel yapılar daha geniş kitlelere daha çeşitli hizmetler sağlayabilir. Üniversitelerde başlayan Ölçek 1/1, Rural Studio gibi oluşumlar, diğer disiplinlerden profesyonellerin de katılımıyla kurumsallaşarak profesyonel pratiklere dönüştürülebilir. Uluslararası ölçekteki organizasyonların dışında, yerel ölçekte oluşturulabilecek organizasyonlar, yerel dinamikler çerçevesinde hizmetler geliştirerek sürdürülebilir gelişme programlarının yerel gündemlerinin belirlenmesinde aktif ortaklar olarak rol alabilirler. Sivil toplum bilincinin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan yeni “yönetişim” anlayışı çerçevesinde yerel yönetimlerle beraber ortak projeler geliştirilebilir.

Örnek incelemesi, çeşitli kanallardan aktörlere yer verilerek oluşturulmuştur ancak inceleme için kaynak taraması yapılırken, toplumsal fayda için mimarlık faaliyetlerinin en çok kar amaçlı olmayan (non-profit organization), finansmanlarını çeşitli özel bağış, kamusal fonlar ve yardımlarla karşılayan kuruluşlar tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu kuruluşlar; danışmanlık, tasarım ve uygulama hizmetleri dışında kalan idari, hukuki ve finansal düzenlemelerin uzmanlara devredildiği yapılar oldukları için bireysel inisiyatlara göre daha geniş kitlelere daha fazla sayıda ve çeşitlilikte hizmet verebilmektedirler.

Kar amaçlı olmayan bu kuruluşlardan biri olan Public Architecture’ın geliştirdiği “%1 programı”, ulusal ölçekte (ABD) bu kuruluşa katkı sağlamak isteyen profesyonellerin günlük çalışma saatlerinin %1’ini ayırarak katkıda bulunmaya davet etmektedir. Bu program, mesleki kariyerini sosyal sorumlu projeler çerçevesinde gönüllü hizmetler üzerine kurmayı hedeflemeyen ancak profesyonel birikiminin bir kısmı ile bu tip sosyal sorumlu hizmetlere katkı sağlamayı amaçlayan profesyoneller

için teşvik edici bir uygulama olarak bulunmuştur. Diğer taraftan, etkinliklerin büyük bölümü sermaye ve “yüksek” beğenilere yönelik hizmetler olarak gerçekleştirilen profesyonel mimarlık ortamında “%1” gibi etkinlikler, bir çeşit “vicdan aklamasi” olarak da değerlendirilebilir.

Akademisyenlerin öncülüğünde öğrencilerin tasarım, finansman kaynağı ve uygulamayı üstlendikleri üniversite çıkışlı projeler, iki kat fazla olumlu bulunmuştur. Meslek öğrenim sürecindeki “proje dersi” aşamasını gerçek hayattan bileşenlerle karşılaştırarak hem mesleğin bilgi ve kapsamının öğrencilerce sorgulanması sağlanmakta hem de toplumun çeşitli hizmetlere erişemeyen kesimlerinin ihtiyaçları karşılanmış olmaktadır. Süreç boyunca izlenen deneysellik, öğrenciler için hem disiplinin bilgisini yeniden sorgulamak ve konvansiyonel mimarlık pratiği dışında başka yollarla mesleği icra etmek için ortam sağlamak hem de tasarım, malzeme ve yapım tekniklerinde yaratıcı denemeler için imkan sağlamaktadır.

Türkiye özelinde yapılan örnek araştırmasından şu çıkarımsamalar sağlanmıştır; sosyal sorumluluk bilinci ile geliştirilen projelerin sayısı son yıllardaki AB entegrasyon süreçleri ve BM sürdürülebilir gelişme programlarının yerel ve ulusal ölçekte benimsenmesi; sivil toplum, yönetim, sosyal sorumluluk gibi kavramların gündemde daha fazla yer alarak bilinirliğinde ve bu amaçla geliştirilen girişimlerin sayısının artmasında itici güç oluşturmaktadır. Özellikle büyük kentlerde, gün geçtikçe, hemen her belediye, gençlik, kadın, çocuk, aile ve engellilere yönelik merkezleri bünyelerine dahil etmektedir. Program bağlamında sosyal sürdürülebilirliğe destek veren bu merkezler ne yazık ki tasarım bağlamında çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayamamaktadır. Merkezler genellikle belediye tarafından bu hizmetler için tahsis edilmiş mevcut yapı stoğu içinden, ayırt edici bir tasarım karakteri bulunmayan yapılardan oluşmaktadır. Aynı amaçla, bakanlıklar bünyesinde gerçekleştirilen sağlık ocağı, okul, lojman gibi projeler de tip proje niteliğinde, çevresel sürdürülebilirlik kriterleri göz önünde bulundurulmadan yapılan yapılardır. Sosyal sorumluluk amaçlı proje geliştirmeye yönelik kar amacı gütmeyen mimari tasarım ve uygulama hizmeti veren kuruluşlara Türkiye özelinde rastlanılamamıştır. Bu, bürokratik, ekonomik ve sosyolojik birçok nedene bağlanabilir. Sosyal sorumluluk bilinci ile içinde yaşadığımız yapı çevreye dair inisiyatif üstlenebilme motivasyonu yerel yönetimlerin içe kapalı mekanizmaları yüzünden kırılıyor olabilir. Çoğu küçük ve büyük ölçekli kentsel dönüşüm kararında üniversiteler gibi yetkin

kurumların görüşleri dahi yerel yönetimler ve hükümetler tarafından göz ardı edilirken çok daha küçük ölçekte insiyatif alan bir kuruluşun ciddiye alınmayacağına dair karamsarlıklar normal karşılanabilir. Türkiye örneğinde mesleki bağlamda sosyal sorumlulukların ifade edildiği ortamlar genellikle meslek odalarıdır. Ancak meslek odalarınca gerçekleştirilen, sosyal sorumluluk odaklı, ayırt edici tasarım karakteri olan böyle bir projeye rastlanmamıştır.

Dünya genelinde, toplumsal fayda için etkinlik gösteren kuruluşlar çoğunlukla gelişmiş ülkelerde yapılanmaktadır. Bu durum çelişkili bulunmuştur. Ekonomik ve sosyal yapıların daha zayıf ve kırılgan olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu tip kuruluşlara daha fazla ihtiyaç duyulmasına rağmen sayıca ve nitelik olarak yetersiz kalmaktadırlar. Bu çelişki özetle ekonomik ve sosyal yapıların gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki farklarından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma seviyeleri bu tip gönüllülük üzerine kurgulanmış girişimlere daha fazla finans desteği sağlayabilmektedir. Bu durum ekonomik sebeplerdendir. Sosyolojik nedenler ise az gelişmiş ülkelerdeki toplumların görece daha az kurumsallaşmış yardımlaşma pratiklerinde aranabilir. Ancak son yıllarda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sivil toplum bilincinin gelişmesine bağlı olarak, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletlerden destek alan yapıların artacağını öngörmek yanlış olmayacaktır.

Tez çalışmasının odağını oluşturan “toplumsal fayda için mimarlık” söylemi, içinde bulunduğumuz çağın sıcak gündemini oluşturan kaynak krizlerine bağlı olarak gelişen ortamda, sosyal donatı hizmetlerine yeterli erişimi olmayan bireylere ve konvansiyonel pratikler dışında kalan konulara yönelik etkinliklere odaklandı. “Toplumsal fayda” söylemini, bu çalışmada örnek incelemesi için belirlenen toplumun “hassas” sayılabilecek gruplarına yönelik mimarlık etkinlikleri ölçeğinden mimarlığın kendi bilgisine doğru yöneltirsek, bu söylem, “hassas” gruplar ile sınırlı kalma tehlikesini aşabilir ve mimarlığın kendi bilgisini ve mesleki hedeflerini sürekli bir sorgulama haline sokarak “toplumsal fayda” söylemini her daim tartışılır duruma taşıyabilir. Bu sorgulama ve tartışma ortamı; mesleğin konvansiyonel bilgi ve pratiğinde, mimarlık kim için ne kadar sorumludur; sorumluluk alanı nerede başlar ve neleri kapsamaz gibi konvansiyon kırıcı sorgulamaların gündeme gelmesine olanak sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Açikkol Ö., Savaş G., ve Yersel S.,** 2003. Bir Aracı Olarak Sanatçı, Oda Projesi, *XXI*, 15, 68-71.
- Architecture for Humanity,** 2006. Design Like You Give A Damn: Architectural Responses to Humanitarian Crises, Distrubuted Art Publishers, New York.
- Arsan, Z., D.,** 2004. Türkiye’de Sürdürülebilir Mimari, *Mimarlık*, **340**, 21-30.
- Ayaz, E.,** 2002. Yapılarda Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Uygulanabilirliği. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Aysan, M.,** 2005. Bölgesel Kalkınma. *Radikal*, alındığı tarih Nisan 15, 2009, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=170090>
- Bell, B.,** 2004. Good Deeds, Good Design: Community Service Through Architecture, Princeton Architectural Press, New York.
- Bertrand, Y., A.,** 2009. Home. Belgesel, alındığı tarih Mayıs 25, 2009, http://www.unep.org/NewsCentre/videos/player_new.asp?w=480&h=272&f=/newscentre/videos/shortfilms/2009-4-30_Home_FA_VO_1500
- Blackburn, W.R.,** 2007. The Sustainability Handbook. The complete management Guide to Achieving Social, Economic and Environmental Responsibility, Earthscan, UK.
- Bonnes, M. and Bonaiuto, M.,** 2002. *Environmental Psychology: A Psycho-social Introduction*, Sage, London, quoted from Bonnes, M. and Bonaiuto, M., Environmental Psychology: From Spatial-Physical Environment to Sustainable Development, in Handbook of Environmental Psychology, 28-54, Eds., Bechtel, R; B: and Churchman, A., John Wiley&Sons, INC., USA.
- Cities, Architecture and Society,** 2006. 10. Venedik Bienali Mimarlık Sergisi Kataloğu, Venedik, İtalya.
- Ciravoğlu, A.,** 2008. Sürdürülebilir Mimarlık: Eskimiş Kavrayışlarla Yeni Söylemler Arasında. *Mimarlık*, **340**, 13-16.
- Ciravoğlu, A.,** 2006. Sürdürülebilirlik Düşüncesi-Mimarlık Etkileşimine Alternatif Bir Bakış: “Yer”in Çevre Bilincine Etkisi. *Doktora Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Civan, U.,** 2006. Akıllı Binaların Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Cumberlidge, C. Musgrave, M.,** 2007. Design and Landscape for People : New Approaches to Renewal, Thames & Hudson, London.

- Çahantimur, A.,** 2007. Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği. *Doktora Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Davis, M.,** 2007. Gecekondu Gezegeni, Metis Yayınları, İstanbul.
- Erder, S.,** 2002. Kentsel Gerilim, Um:Ag Vakfı Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, İ.,** 2005. Yapıda Kullanılan Malzemenin Sürdürülebilirlik Kapsamında Oluşum Enerjisi Açısından İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Gap (Güneydoğu Anadolu Projesi),** 2002. Sürdürülebilir Kalkınma Nedir? Alındığı tarih Ocak 2, 2009, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Ggbilgi/gsurkal.htm>
- Gerede, G.,** 2003. Sürdürülebilir Konut ve Yakın Çevresi Tasarımı. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Gezici, F.,** 1998. Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma Amacında Turizm Eylemlerinin Etkisi, *Doktora Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Harvey, D.,** 2008. The Right to The City. *New Left Review* 53, September-October 2008, alındığı tarih Nisan 6, 2009, <http://www.newleftreview.org/?page=article&view=2740>
- Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu.**1997. Hedef ve İlkeler, Taahhütler ve Küresel Eylem Planı, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi Yayınları, TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Hoşkara, E.,** 2007. Ülkesel Koşullarda Uygun Sürdürülebilir Yapım İçin Stratejik Yönetim Modeli. *Doktora Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- İncedayı, D.,** 2002. Çevre Tümdür, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- İncedayı, D.,** 2004. Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak “Sürdürülebilirlik”, *Mimarlık*, 318, 39-43.
- İncedayı, D.,** 2008 Sürdürülebilir Gelecek için Mimarlık, *Mimarlık*, 343, 49-50.
- İncedayı, D.,** 2003. Sosyal Sürdürülebilirlik Bağlamında Mimarın Değişen Durumu ve Mimarlık Eğitiminde İrdelenmesi, *Mimar.ist*, 9, 34-38.
- Kayır, Ö., G.,** 2003. Doğaya Dönüş: Topluma Ekolojik Bir Bakış, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kebabcı, Ö., B.,** 2006. Mimarlıkta Doğaya Uyum ve Elde Edilebilecek Kazanımların Örnekler Üzerinden İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Madge, P.,** 1997. Ecological Design: A New Critique. *Design Issues* 13, 44-54.
- Magnolini, G, C., Bonanni, L., A. ve Khalaf, R., Fox, M.,** 2001. Designing a DNA for Responsive Architecture: A New Built Environment for Social Sustainability”, MIT MediaLab., alındığı tarih Mayıs 12, 2009, <http://architecture.mit.edu/~carlo/designingadnaforresponsivearchitecture.pdf>.
- Mitlin, D. and Satterthwaite, D.,** 1996. Sustainable Development and Cities, in Sustainability, the Environment and Urbanization, 23-62, Ed. Pugh, C. Earthscan, London.

- Özçuhadar, T.**, 2007. Sürdürülebilir Çevre için Enerji Etkin Tasarımın Yaşam Döngüsü Sürecinde İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Peterson J.**, 2008. Architect John Peterson Building Goodwill, alındığı tarih Nisan 24, 2009, <http://www.theonepercent.org/About/News.htm?nid=29>
- Saatçioğlu, M. U.**, 2007. Ekolojik Konut : Konutun Su Üreten Bir Makina Olma Olasılığı. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Saatçioğlu, N., Ö.**, 2000. Ekolojik Yapı Sistemleri Saman Yapılar. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Songül, A.**, 2008. Sosyal Proje Tasarımında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yeri. *Milliyet*, alındığı tarih Nisan 7, 2009, <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=115897>
- Tanju, B.**, 2003. Mimarlık ve Toplumsal Sorumluluk. *Arredamento Mimarlık*, **156**, 53-55.
- Tunçay, M.**, 2003. Sivil Toplum Kuruluşları İle İlgili Kavramlar. *Sivil Toplum*, **1**, alındığı tarih Şubat 12, 2009, <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&id=98>
- Uçurum, E.**, 2007. Sürdürülebilirlikte Ekolojik Çatının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- UN (United Nations)**. 2005. *World Summit Outcome Document*. World Health Organization, alındığı tarih Ocak 15, 2009, <http://www.who.int/hiv/universalaccess2010/worldsummit.pdf>
- UNEP (United Nations Environment Programme)**. 1972. Report of the *United Nations Conference on the Human Environment*, alındığı tarih Ocak 17, 2009, <<http://www.unep.org/documents>
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)** 2001. *Universal Declaration on Cultural Diversity*, alındığı tarih Ocak 17, 2009, http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=2977&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change)** 2008. Essential Background, Feeling The Heat, alındığı tarih Ocak 21, 2009, http://unfccc.int/essential_background/feeling_the_heat/items/2917.php
- Uysal, Y.**, 2002. Uluslararası Platformlarda Çevre, *Mimar.ist*, **6**, 44-46.
- Yerel Gündem 21**, 1992. Gündem 21 Nedir? Gündem 21 Başlıklı Eylem Planı, alındığı tarih Aralık 27, 2008, <http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=101&tid=259>
- Yolcuoğlu, İ., G.**, 2008. Kentsel Yoksulluk, Sosyal Hizmet Perspektifinden Kentsel Yoksulluk Sorunu, alındığı tarih Şubat 20, 2009, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/kentselyoksulluk.htm>
- Yorgancıoğlu, P.**, 2004. Sürdürülebilir Yapım Kavramının Uygulamaya Aktarılmasındaki Araç, Yöntem ve Yaklaşımlara İlişkin Bir Değerlendirme. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.

Werner, C., 1999. Psychological Perspectives on Sustainability, in Sustainability and the Social Sciences, 223-242, Eds., Becker, E. and Jahn, T., Zed Books, London.

Werner, C., and Altman, I., 2000. Humans and Nature: Insights from a Transactional View, in Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Studies, Underlying Assumptions, Research Problems and Methodologies, 21-38, Eds., Wapner, S., et. Al., Kluwer Academic/Plenum Pub., New York.

WCED (World Commission On Environment and Development). 1987. Brundtland Report, alındığı tarih Ocak 4, 2009,
<http://www.worldsummit2002.org/guide/brundtland.htm>

Url-1 < <http://www.u-tt.com/> >, alındığı tarih 10.12.2008.

Url-2 < <http://www.ruralstudio.com/> >, alındığı tarih 10.01.2009.

Url-3 <<http://www.designcorps.org/>>, alındığı tarih 04.02.2009.

Url-4 <<http://www.publicarchitecture.org/>>, alındığı tarih 15.02.2009.

Url-5 < <http://www.odaprojesi.org/> >, alındığı tarih 07.03.2009.

Url-6 < <http://www.floatingpool.org/> >, alındığı tarih 06.03.2009.

Url-7 < <http://olcek1e1.blogspot.com/> >, alındığı tarih 07.04.2009.

Url-8 < <http://sarch.twoday.net/topics/Projekte+05/> >, alındığı tarih 15.04.2009.

Url-9 < <http://www.commonground.org/> >, alındığı tarih 06.05.2009.

Url-10 <<http://www.heikkinen-komonen.fi/>>, alındığı tarih 10.05.2009.

Url-11 <<http://www.dwls.org/>>, alındığı tarih 15.05.2009.

Url-12 <<http://www.architectswithoutfrontiers.com.au/>>, alındığı tarih 15.05.2009.

Url-13 <<http://www.calcaxy.com/booc/2008/>>, alındığı tarih 15.05.2009.

EKLER

EK A : Gündem 21 bölüm başlıkları

EK B.1 : Sosyal sorumlu faaliyet gösteren sivil aktörler

EK B.2 : Kentsel ortamdan seçilen örneklerin karşılaştırması

EK B.3 : Kırsal alandan seçilen örneklerin karşılaştırması

EK A

Gündem 21'in Bölüm Başlıkları

KISIM I: SOSYAL VE EKONOMİK BOYUTLAR

Bölüm 1: Giriş

Bölüm 2: Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir gelişmenin hızlandırılması için uluslararası işbirliği

Bölüm 3: Yoksullukla mücadele

Bölüm 4: Tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi

Bölüm 5: Demografik dinamikler ve sürdürülebilirlik

Bölüm 6: İnsan sağlığının korunması ve kollanması

Bölüm 7: Sürdürülebilir insan yerleşimleri gelişmesinin desteklenmesi

Bölüm 8: Karar alma sürecinde çevre ve kalkınmanın bütünleştirilmesi

KISIM II: KALKINMA İÇİN KAYNAKLARIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ

Bölüm 9: Atmosferin korunması

Bölüm 10: Toprak kaynaklarının planlanması ve yönetimine bütünleşik yaklaşım

Bölüm 11: Ormansızlaşma ile mücadele

Bölüm 12: Hassas ekosistemlerin yönetimi: çölleşme ve kuraklık ile mücadele

Bölüm 13: Hassas ekosistemlerin yönetimi: dağların sürdürülebilir gelişmesi

Bölüm 14: Sürdürülebilir tarımın ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi

Bölüm 15: Biyolojik çeşitliliğin korunması

Bölüm 16: Biyoteknolojinin çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi

Bölüm 17: Okyanusların, kapalı ve yarı-kapalı denizler de dahil olmak üzere her türlü denizin ve kıyı alanların korunması ve bunların canlı kaynaklarının korunması, rasyonel kullanımı ve geliştirilmesi

Bölüm 18: Tatlısu kaynaklarının temini ve kalitesinin korunması: Su kaynaklarının geliştirilmesi, yönetimi ve kullanımında bütünleşik yaklaşımların uygulanması

Bölüm 19: Zehirli ve tehlikeli ürünlerin yasadışı uluslararası dolaşımı dahil olmak üzere, zehirli kimyasal maddelerin çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi

Bölüm 20: Tehlikeli atıkların yasadışı uluslararası dolaşımı dahil olmak üzere, tehlikeli atıkların çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi

Bölüm 21: Katı atıkların ve atıksuların çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi

Bölüm 22: Radyoaktif atıkların güvenli ve çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi

KISIM III: TEMEL GRUPLARIN ROLLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Bölüm 23: Başlangıç

Bölüm 24: Sürdürülebilir ve hakkaniyetli gelişme yönünde kadınlar için küresel eylem

Bölüm 25: Sürdürülebilir gelişmede çocuklar ve gençlik

- Bölüm 26: Yerli halkların ve toplulukların rollerinin tanınması ve güçlendirilmesi
- Bölüm 27: Hükümet-dışı kuruluşların rolünün güçlendirilmesi
- Bölüm 28: Gündem 21`in desteklenmesinde yerel yönetimlerin girişimleri
- Bölüm 29: İşçilerin ve işçi sendikalarının rolünün güçlendirilmesi
- Bölüm 30: İş çevrelerinin ve sanayinin rolünün güçlendirilmesi
- Bölüm 31: Bilimsel ve teknolojik topluluk
- Bölüm 32: Çiftçilerin rolünün güçlendirilmesi
- KISIM IV: UYGULAMA ARAÇLARI
- Bölüm 33: Mali kaynaklar ve mekanizmalar
- Bölüm 34: Çevresel açıdan sağlıklı teknolojinin transferi, işbirliği ve kapasite geliştirilmesi
- Bölüm 35: Sürdürülebilir gelişme için bilim
- Bölüm 36: Öğretimin, kamu duyarlılığının ve eğitimin özendirilmesi
- Bölüm 37: Kapasite geliştirmeye yönelik ulusal mekanizmalar ve uluslararası işbirliği
- Bölüm 38: Uluslararası kurumsal düzenlemeler
- Bölüm 39: Uluslararası hukuki araçlar ve mekanizmalar
- Bölüm 40: Karar alma sürecinde bilgi

EK B.1

Çizelge B.1 : Sosyal sorumlu faaliyet gösteren sivil aktörler

SİVİL AKTÖRLER	STATÜ	MERKEZ	ETKİNLİK ALANI	HEDEF KİTLE	AMAÇ	HİZMET ÇEŞİDİ	FİNANSMAN	KUR. YILI
Architecture for Humanity	NGO	ABD	dünya genelinde 14 ülkede 72 adet yerel büro (chapter)	doğal felaketlere maruz kalmış topluluklar	küresel ölçekte, sosyal ve insani krizler için mimari çözüm önerileri getirmek	mimari tasarım, yapım ve danışmanlık	sponsorluk, gönüllü hizmet	1999
Public Architecture	NPO	ABD	ABD	kentsel ve kırsal alanlardaki kamusal alanların kullanıcıları	mimarlığın kaynaklarını kamu yararı için kullanmak	mimari tasarım ve yapım	bağış	2002
Design Corps	NGO	ABD	ABD	kırsal alanda yaşayan düşük gelirli gruplar	mimarlık ve planlama hizmetleri sağlayarak toplumda olumlu değişimler yaratabilmek	mimari tasarım, uygulama ve planlama	devlet ödenekleri, bağışlar	1991
sarch (social sustainable architecture)	Üniversite	Viyana Teknik Üni., Avusturya	Güney Afrika	Orange Farm yöresindeki yoksullar	Orange Farm yöresi için acil ihtiyaç duyulan kamusal donatıların yapılması	mimari tasarım ve uygulama	yerel ve uluslararası fonlar	2004
Rural Studio	Üniversite	Auburn Üni., ABD	ABD, Alabama, Hale County	Hale County yöresinde yaşayan yoksullar	Hale County yöresinde yaşayan yoksullara yönelik özel ve kamusal kullanımlı mekanlar tasarlamak ve üretmek	mimari tasarım ve uygulama	bağışlar	1991
Ölçek 1/1	Üniversite	İstanbul Teknik Üni., Türkiye	Türkiye	grup hedef kitle belirtmemiş	Sosyal proje eksikliklerini, yetersizliklerini ve engellerini giderilmesi	mimari tasarım ve uygulama	sponsorluk	2006
İnsan Yerleşimleri Derneği	STK	Türkiye	Türkiye	yerel gruplar ve kamuoyu	yerleşimle ilgili sorunların giderilmesine yönelik uzmanlıkların paylaşılması	yerel grupların ve kamuoyunun yapılı çevre gündemi ile ilgili bilgilendirilmesi	"proje kendi finansmanını kendi oluşturur", üye aidatları	
(AWF) Architects Without Frontiers	NGO	Avustralya	Avustralya ve deniz aşırı ülkeler	sosyal ve çevresel felaketlere maruz kalmış topluluklar	doğal ve insani felaketlere maruz kalmış toplulukların yerleşimlerinin yeniden yapılandırılması	Mimarlık, peyzaj mimarlığı, kentsel tasarım alanlarında tasarım ve yapım hizmetleri	sponsorluklar, bağışlar ve gönüllü hizmet	2004
Common Ground	NGO	ABD	ABD	konut sorunu yaşayan düşük gelirli gruplar	evsizlik sorununu azaltmak	konut sorunu yaşayanlara yönelik ucuz konut ve sosyal destek	kamu fonları, özel bağışlar	1990

EK B.2

Çizelge B.2 : Kentsel ortamdan seçilen örneklerin belirlenen inceleme yaklaşımına göre karşılaştırması.

PROJE	YER	TARİH	AKTÖR	HEDEF KİTLE	İHTİYAÇ	KULLANIM AMACI	FİNANS KAYNAĞI	ÖDÜL	SOSYAL SÜDR.'E KATKI
Karakas için Teleferik Metro Projesi	Karakas, Venezuela	2007/08- devam ediyor	Tasarım ofisi Urban Think Tank	Karakas gecekondu yerleşimleri (barrio) sakinleri	Karakas kenti enformel yerleşimlerinin kentin toplu taşıma sistemine bağlanması	metro, kreş, konser salonu, spor tesisleri, halkevleri	kamu fonları		Sosyal segregasyonu engellemeye yönelik girişim. Sosyal donatı tesisleri sağlanmış. Enformel yerleşimlerin kente entegrasyonu.
Günlük işçiler için merkez projesi	ABD	2007	kar amaçlı olmayan kuruluş(non-profit organization) Public Architecture	enformel işçiler	enformel işçiler kendilerine ait mekanlara sahip değiller	esnek yapı; iş bulma merkezi, toplanma mekanı, sınıf	prototip, public architecture tarafından tasarlanıp üretilmiş	Holcim Awardas for Sustainable Construction, 2008.	formel alan dışında kalan bir grubun ihtiyaçları giderilmiş
Oda projesi	İstanbul, Türkiye	2000-2005	Ö. Açikkol,G. Savaş, S. Yersel'den oluşan sanatçı kolektifi	mekanın kullanımına dair fikir üretmek isteyen katılımcılar	proje, sanatçıların ortak bir mekan gereksinimleri üzerine başlamış	çeşitli etkinliklere mekan sağlayabilecek yarı kamusal bir oda	oda projesi		sanatçılar ve mahalle sakinleri arasında gelişen iletişim sosyal bir etkileşim yaratmış
Yüzen havuz	ABD	1999-2007	Mimar Jonathan Kirschenfeld	düşük gelirliiler	kentin düşük gelirli gruplarının rekreasyon ihtiyacı	havuz, soyunma odaları, büfe, banyolar ve duşlardan oluşan tesis	Neptune Vakfı	Masterwork Ödülü (Municipal Art Society), 2008. Cooper-Hewitt Ulusal Tasarım Müzesi, 'People's Design' Ödülü. 2007	düşük gelirliilerin rekreasyon tesislerine erişimi sağlanmış
Hotel Prince George	New York, ABD	1999	sivil toplum kuruluşu Common Ground	düşük gelirliiler	konut sorunu yaşayan düşük gelirliilere yönelik ucuz konut	konut	özel, kurumsal ve kamusal bağışlar		konut sorunu yaşayan gruplara konut ve sosyal destek sağlanmış

EK B.3

Çizelge B.3 : Kırsal alandan seçilen örneklerin belirlenen inceleme yaklaşımına göre karşılaştırılması.

PROJE	YER	TARİH	AKTÖR	HEDEF KİTLE	İHTİYAÇ	KULLANIM AMACI	FİNANS KAYNAĞI	ÖDÜL	SOSYAL SÜRDÜR.'E KATKI
Las Acenas için Kamusal Park	Las Acenas, İspanya	1999	Calc; mimar, multimedya, sanatçı kolektifi	Las Acenas sakinleri	köyün sosyal etkinlikleri için kamusal bir merkez	kamusal park	Avusturya Linz, O.K Çağdaş Sanat Merkezi "Things between life, art and work" sergisi fonu	Fondazione Pistoletto, Cittadellarte jüri özel ödülü	Kültürel süreklilik, sivil katılım, yeni sosyal donatıların geliştirilmesi için motivasyon
Hero Çocuk Merkezi	Hale County, ABD	1998-1999	Rural Studio; Auburn Üniversitesi, mimarlık öğrencileri	psikolojik desteğe ihtiyaç duyan çocuklar	rehabilitasyona ihtiyacı olan çocuklar için uygun bir merkez	rehabilitasyon merkezi	bağışlar	Proje ödül almamıştır ancak Rural Studio bir çok ödüle sahiptir	toplumun hassas gruplarının sosyal hayata katılımı, rehabilitasyon
Engelliler için Merkez	OrangeFarm , Güney Afrika	2004-2005	sarch; Viyana Teknik Üniversitesi, Mimarlık öğrencileri	fiziksel ve zihinsel engelliler	fiziksel ve zihinsel engellilerin rehabilitasyonuna yönelik merkez	üretim atölyeleri, gündüz bakım evi, yatakhane	arsa:Johannesburg kenti bağışı,Brainbows, federal office for environmental protection, Investkredit		tolumun hassas gruplarının rehabilitasyonu, katılım
Hacı İbrahim Köyü İlkokulu	Kahramanmaraş, Türkiye	2007	Ölçek 1/1; İstanbul Teknik Üniversitesi, mimarlık öğrencileri	ilkokul öğrencileri	okul binasının onarımına ihtiyacı var, öğretmen lojmanı	okul, lojman	Ilıca Belediyesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, çeşitli yapı firmaları		tesislerin onarım ve kapasite arttırımı ile eğitim faaliyetlerinin sürekliliği sağlanmış
İşçi Kampları için wc Tesisleri	Kuzey Karolina, ABD	2003	kar amaçlı olmayan kuruluş Design Corps	tarım işçileri	tarım işçileri kampına ait nitelikli wc-banyo tesisleri	wc-banyo kabinleri	anonim bağışlar		temel hizmetlerden yoksun bir grubun hijyen koşullarının iyileştirilmesi
Kilise	Urubo, Bolivya	2000	Mimar, Jae Cha	Urubo kasabası sakinleri	dini ritüeller için elverişli bir mekan	Çok amaçlı kullanım; kilise, sağlık merkezi, kreş, pazar yeri	bilinmiyor	ar+d Emerging Architects yarışması 2001 yılı ödülü	sosyal etkinlik, eğitim ve dini faaliyetlerin devamı sağlanmış
Kadınlar için Merkez	Senegal	1995-2001	sivil toplum kuruluşu "Tekniska Föreningen i Finland" Tasarım: mimar S.Hollmen, J. Reuter ve H. Sandman	yerel kadınlar	kadınlara yönelik eğitim merkezi	çok amaçlı merkez	Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, Senegal-Finlandiya Birliği ve çeşitli kurumlardan sağlanan burslar		okuma yazma kursları, üretime yönelik faaliyetlerle kadınların sosyal yaşama katılımı sağlanmış
Druk White Lotus Okulu	Nepal	2001-2005	yerel sivil toplum kuruluşu Druk Pema Karpo Eğitim Derneği. Tasarım: Arup Associates	Ladakh bölgesi çocukları	Ladakh kültürünün yeni nesillere aktarılabilmesi için eğitim tesisleri	okul, yurt	Drukpa vakfı ve bağışlar	Sinclair Knight Merz Award, 2005. World Architecture Awards, 2002.	kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan yerel kültürün sürekliliğine katkı sağlanmış
Kahere Kümes Hayvanları Çiftliği Bünyesinde Eğitim Birimleri	Gine	1997-1998	Indigo Kalkınma Kuruluşu. Tasarım: mimarlar Heikkinen ve Komonen	yerel çiftçiler	yerel çiftçilerin yeni üretim biçimlerine adaptasyonuna yönelik eğitim	okul, yurt	Finlandiyalı yatırımcı Elia Kivekas	Ağa Han Mimarlık Ödülü, 2001.	beslenme alışkanlıklarının iyileştirilmesi, yerel kalkınma, yerel üreticiler için yeni istihdam olanakları
Atık Yönetim Tesisi	Nepal	2005-2007	gönüllü kuruluş; architects without frontiers	köylüler ve rahipler	doğaya bırakılan atıkların yok edilmesi	çöp fırını	Lonely Planet Foundation, Himalayan Yeti Club		yerel halk doğal çevresini koruma bilinci kazanmış

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Deniz Doğru

Doğum Yeri ve Tarihi: Ordu, 1981

Adres: dogru.deniz@gmail.com

Lisans Üniversite: Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi